SOCIETATEA DE ŞTIINȚE FILOLOGICE
DIN
ROMÂNIA
FILIALA TIMIŞOARA

PHILOLOGICA BANATICA

1

Timişoara, 2017

G. Ivănescu

In memoriam

Gheorghe Ivănescu
1912–1987

REVISTĂ INDEXATĂ BDI
Philologica Banatica apare de două ori pe an, sub egida
Societăţii de Ştiinţe Filologice. Filiala Timişoara

Coperta: Dan Niţu; Tehnoredactare computerizată: Ladislau Szalai

ISSN 1843-4088

Notă: În cazul studiilor referitoare la alte limbi decât româna, Redacţia a stabilit ca trimiterile bibliografice să respecte normele din limbile respective.

Sumar

CONTENTS

VASILE D. ȚÂRA

GHEORGHE IVĂNESCU (1912 – 1987) – OMUL ŞI OPERA –

„G. Ivănescu este, incontestabil, unul dintre marii noștri lingviști, și nu numai în comparație cu cei de astăzi. Pe aceștia îi întrece prin marea sa erudiție, care îl apropie de Hasdeu și de Philippide. Cu cel dintâi seamănă și prin bogăția și varietatea problemelor lingvistice care îl preocupă. Nu există aproape nici o ramură a lingvisticii care să nu-l fi atras și să nu-l fi determinat să abordeze una sau alta dintre problemele supuse discuției. La aceste calități, rare, în general, aș adăuga una, și mai rară, poate, și anume: originalitatea ideilor, care, câteodată, surprinde și chiar derutează, dar nu trebuie să uităm că știința, în general, progresează tocmai prin noutatea punctelor de vedere ale slujitorilor ei."[1]

1. Repere biografice[2]

Profesorul G. Ivănescu s-a născut la 20 octombrie (stil vechi) / 2 noiembrie (stil nou) 1912, în comuna Vutcani din jud. Vaslui (fost Fălciu), fiind primul dintre cei cinci copii ai soților Petru și Agripina Ivănescu. Tatăl său a fost, succesiv, grefier la Judecătoria din Vutcani, notar al comunei Vutcani, impiegat și ajutor de grefier la Tribunalul Tutova (Bârlad), iar mama sa a fost casnică.

---

[1] Iorgu Iordan, *G. Ivănescu la 70 de ani,* în AUI, XXVIII-XXIX (1982-1983), p.1; vezi și vol. *Profesorul Gheorghe Ivănescu la 70 de ani. Omagiul elevilor și colaboratorilor*, Iași, 1983, p. 29.

[2] Surse: manuscrisele autograf ale profesorului G. Ivănescu: *Fișa personală*, 23 sept. 1961, 8 p.; *Autobiografie,* 26 sept. 1961, 10 p., păstrate în arhiva Universității de Vest din Timișoara, și Carmen-Gabriela Pamfil - Luminița Botoșineanu, *G. Ivănescu – Repere biografice*, în AUT, L (2012), p. 13-22.

Studiile le-a urmat la Vutcani (școala primară, între 1919 și 1923), la Bârlad, unde s-a mutat, împreună cu familia, în 1923 (Liceul de Băieți „Gheorghe Roșca-Codreanu”, între 1923 și 1930), la Iași (Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din Iași, secțiile Limba și literatura română și Filologie clasică, în perioada 1930-1933), la Paris (École Pratique des Hautes Études, în anul universitar 1934-1935) și la Roma (Școala Română din Roma, în perioada 1935- 1937).

A fost un elev și student strălucit. Încă din liceu a avut parte de profesori eminenți, pe care i-a admirat și i-a urmat în cariera științifică și academică. La Bârlad, a fost elevul istoricului Petru Constantinescu-Iași și al latinistului Gh. D. Neștian, iar ca student la Iași, a urmat cursurile ținute de A. Philippide, I. Bărbulescu, G. Pascu, G. Ibrăileanu, O. Botez, Cezar Papacostea, Iorgu Iordan ș.a., care l-au remarcat și l-au apreciat în mod deosebit. La Paris a frecventat, la École Pratique des Hautes Études, cursurile lui Joseph Vendryes și Mario Roques, iar la Sorbona și la Collège de France i-a audiat pe F. Brunot, Ch. Bruneau, J. Bédier ș.a. La Roma, „a urmat cursurile de filologie romanică predate de Giulio Bertoni, cursul de lingvistică indo-europeană predat de A. Pagliaro și cursul de limba sanscrită ținut de C. Formichi.”[3]

În 1933, obține licența în Filozofie și Litere, secția Filologie modernă, cu calificativul *magna cum laude*, iar în anul 1945, pe cel de doctor în științe filologice, cu teza *Problemele capitale ale vechii române literare*[4], elaborată sub conducerea lui Iorgu Iordan, lucrare fundamentală pentru cercetările de istorie a limbii române culte.

---

[3] Carmen-Gabriela Pamfil și Luminița Botoșineanu, *lucr. cit.*, p. 17. Cu privire la formarea profesională a profesorului G. Ivănescu, vezi, mai pe larg, *ibidem*, p. 13-17.

[4] Lucrarea a fost publicată în „Buletinul Institutului de Filologie Română *A. Philippide*” din Iași, vol. XI-XII (1944-1945) [1948], p. 1-412 și republicată în anul 2012: Gheorghe Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare,* Ediția a II-a revăzută. Îngrijirea textului, bibliografie, indici și notă asupra ediției de Eugen Munteanu și Lucia-Gabriela Munteanu. Postfață de Eugen Munteanu, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași. Tirajele celor două ediții nu au fost difuzate.

Datorită condițiilor politice din perioada proletcultisă, titlul de *doctor* i-a fost recunoscut abia în 1961, când i s-a acordat și cel de *doctor docent*. În 1965, a fost ales membru corespondent al Academiei Române.

Cariera universitară și-a început-o la 15 iunie 1935 când, la recomandarea lui Iorgu Iordan, a fost numit asistent la Catedra de filologie română de la Facultatea de Filozofie și Litere din Iași[5]. În această calitate, pe care a avut-o până în 13 dec. 1948, la seminare interpreta, cu studenții, texte românești vechi și dialectale și aborda unele probleme de lingvistică generală, îndeosebi direcțiile noi de cercetare din domeniul lingvisticii. În perioada 1942-1944, când Universitaea din Iași s-a aflat în refugiu, a predat limba italiană la Seminarul Pedagogic din Iași, iar între 1945 și 1948, l-a suplinit pe Iorgu Iordan la cursurile pe care acesta le ținuse la Catedra de limba română și dialectele ei înainte de a fi numit ambasador al României la Moscova.

La 13 dec. 1948, a fost numit profesor universitar la Catedra de limba română și dialectele ei, unde a predat cursuri de istorie a limbii române, de istorie a vechii române literare și de sintaxă până la 15 sept. 1952, când a fost exclus din învățământ, pentru „vina" de a fi criticat doctrina lingvistului sovietic N. I. Marr și a adepților săi cu privire la studiul și la funcția socială a limbilor.[6]

A fost reintegrat în învățământul universitar la 11 februarie 1962, când acad. Ilie Murgulescu, pe atunci ministru al învățământului, îndemnat de Iorgu Iordan, l-a numit profesor și șef de catedră la Facultatea de Filologie a Universității din Timișoara. Aici a funcționat până la 15 aprilie 1969, predând cursuri de lingvistică

---

[5] După absolvirea studiilor, în 1933, a funcționat un an ca secretar al Comisiei căminelor și cantinelor de pe lângă Universitatea din Iași și ca bibliotecar la Biblioteca Institutului de Filologie Română „A. Philippide", la Biblioteca Seminarului de limba română și la Biblioteca de Filologie romanică de la Facultatea de Filozofie și Litere din Iași (cf. Carmen-Gabriela Pamfil – Luminița Botoșineanu, *lucr, cit*., p. 18).

[6] Cu privire la această măsură nedreaptă, susțintă de o seamă de detractori ai profesorului G. Ivănescu din Universitatea ieșeană, vezi Vasile Frățilă, *„Iașul l-a pierdut, dar l-a câștigat țara"*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 123-135.

romanică și generală și contribuind decisiv la crearea unei școli lingvistice timișorene[7].

Din februarie 1970 până în martie 1971, aflându-se la Craiova, unde fusese numit director al Centrului de Istorie, Filologie și Etnografie de la Filiala Academiei, a ținut cursuri de indo-europenistică, de lingvistică generală și de lexicologie românească la Facultatea de Filologie a Universității craiovene.

Prin strădania fostului sau elev, profesorul Vasile Arvinte, pe atunci decan al Facultății de Filologie din Iași, la 1 aprilie 1971 profesorul G. Ivănescu a revenit la Universitatea „Al. I. Cuza", unde a ținut, până la capătul vieții, cursuri de lingvistică indo-europeană, de lingvistică generală și românească.

Ca profesor, G. Ivănescu a fost o personalitate distinctă a învățământului universitar românesc. Cursurile sale, expuse într-un limbaj accesibil studenților, erau impresionante prin informația științifică adunată dintr-o bibliografie imensă, prin comentariile și ideile personale privitoare la problemele discutabile sau mai puțin ori deloc cercetate, prin parantezele, uneori anecdotice, dar întotdeauna corecte și respectuaose, referitoare la ideile, viața sau comportamentul autorilor citați și, desigur, prin acribia exemplară a întocmirii și prezentării fiecărei prelegeri în parte. Atent și întotdeauna amabil cu studenții, era foarte interesat de cei mai buni, care manifestau înclinație pentru cercetarea științifică, cu deosebire în domeniul lingvisticii. Pe aceștia îi îndruma personal și îi îndemna să participe la evenimentele științifice locale sau naționale, iar la absolvirea studiilor, pe cei mai buni îi recomanda pentru încadrare în instituții de cercetare sau de învățământ superior.

Între 1 ianuarie 1949 și 3 ianuarie 1956, G. Ivănescu a funcționat și ca cercetător științific la Institutul de Filologie Română „A. Philippide" din Iași, pe care l-a condus un timp în calitate de director. Până la 15 septembrie 1952, când și-a pierdut catedra universitară prin decizia abuzivă a conducerii Universității din Iași, a îndeplinit simultan atât funcția de profesor universitar, cât și pe cea

---

[7] Cf. Vasile D. Țâra, *G. Ivănescu, întemeietor de școală lingvistică la Timișoara*, în AUT, L (2012), p. 55-64.

de cercetător științific principal, iar după aceea, până la 3 ian. 1956, când a fost transferat la București, fiind numit secretar științific al Comisiei pentru studiul formării limbii și poporului român a Academiei R.P.R., a fost doar cercetător științific la Institutul ieșean.

Din inițiativa sa, la Timișoara a fost înființat, în 1963, Sectorul de lingvistică al Bazei de Cercetări Științifice Timișoara a Academiei Române, pe care l-a condus până în 1969. Aici au fost angajați, la propunerea sa, cei mai buni absolvenți ai Facultății de Filologie de la Universitatea timișoreană. Din prima serie au făcut parte Sergiu Drincu, Maria Purdela-Sitaru, Crișu Dascălu, Doina Bogdan-Dascălu, Olimpia Șerban-Berca, Eugen Berca-Dorcescu, Rodica Sufletel ș. a., care s-au afirmat apoi ca personalități bine-cunoscute ale lingvisticii și culturii românești. Prin contribuția lor, Sectorul de Lingvistică a devenit Institutul de Studii Socio-Umane „Titu Maiorescu", numit în prezent Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu" de la Filiala din Timișoara a Academiei Române.

Fiind o persoană fără ambiții și aptitudini manageriale, profesorul G. Ivănescu s-a implicat numai în activități extraștiințifice care îi permiteau să-și valorifice cunoștințele de specialitate și autoritatea profesională în procesul de formare academică a celor pe care îi conducea. Atât ca șef de catedră la Facultatea de Filologie din Iași, în perioada 1948 - 1950, și la cea din Timișoara, între anii 1962 și 1969, cât și ca director al institutelor de cercetare științifică din Iași, Timișoara și Craiova s-a ocupat îndeaproape și exclusiv de formarea celor din subordine ca lingviști și oameni de știință cu un larg orizont informațional. De aceea, în ședințele pe care le organiza lunar cu aceștia se discutau numai subiecte de interes științific, niciodată probleme administrative. Celor mai tineri le îndruma, le facilita, împrumutându-le cărți din biblioteca personală, și le controla lecturile de specialitate, le citea lucrările pe care aceștia le pregăteau pentru publicare sau pentru a fi comunicate la manifestările științifice naționale sau internaționale la care îi îndema, cu insistență, să participe.

După 1963, când a primit dreptul de a conduce doctoranzi la disciplinele *lingvistică generală* și *lingvistică românească,* a îndrumat peste 20 de teze, dintre care 13 au fost elaborate de

timișoreni: Ștefan Munteanu, Vasile Șerban, Vasile Frățilă, Ivan Evseev, Vasile Țâra, Ileana Oancea, Ion Muțiu, Ionel Stan, Dumitru Crașoveanu, Domnica Gheorghiu, Dorina Dincă, Silvia Rogobete, Maria Purdela-Sitaru.

A înființat și a condus trei reviste științifice: „Analele Universității din Timișoara”. Seria Științe filologice, vol. I (1963) – vol. VI (1968); „Philologica”, I (1970) – II (1971) și ”Historica”, I (1970) – II (1971), ultimele două la Craiova. A făcut parte și din colegiile de redacție ale revistelor „Buletinul Institutului de Filologie Română *Alexandru Philippide*”, Iași (1945-1948) și „Studia et Acta orientalia” (nr. I, 1957, nr. II, 1960).

După 1962, când a fost reîncadrat în învățământul universitar, profesorul G. Ivănescu s-a implicat și în alte forme și organisme academice de susținere, de îndrumare și de realizare a cercetării științifice. Astfel, între 1963 și 1987, a fost vicepreședinte al Societății Române de Lingvistică Romanică; din anul 1970 a fost președinte al Subcomisiei de cultivare a limbii. Secția istorie și critică literară de pe lângă Academie; din 1971, a condus Cercul de antropologie și etnografie de pe lângă Filiala din Iași a Academiei Române; în 1971, a înființat și a condus Cercul de lingvistică generală al cadrelor didactice și Cercul de lingvistică generală al studenților de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași. A fost și membru al unor foruri științifice românești și străine: Societatea de Studii Clasice din România, Societatea de Lingvistică și Filologie Romanică din Strasbourg și Asociația Fonetică Internațională de la Bonn.[8]

Pentru cei care l-au cunoscut îndeaproape, profesorul G. Ivănescu a fost modelul de om devotat până la sacrificiu cercetării științifice și profesiei sale. Profund moral, generos și modest, era conștient de valoarea sa ca savant cu ample și foarte solide cunoștințe și competențe în variate domenii ale științelor umaniste. Detesta vanitatea, lenea, răutatea și incompetența, defecte umane pe care nu se sfia sa le combată, uneori vehement.

---

[8] Vezi Carmen-Gabriela Pamfil – Luminița Botoșineanu, *lucr. cit.,* p. 21.

Dedicat aproape exclusiv muncii sale, profesorul G. Ivănescu n-a avut ragaz pentru o viață de familie în deplinul înțeles al cuvântului. S-a căsătorit în 1950, cu Rodica Ciocan, conferențiar la Facultatea de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, împreună cu care a avut o fiică: Irena-Eudocia, născută în anul 1951. În anul 1952, odată cu soțul ei, Rodica Ciocan-Ivănescu a fost exclusă din Universitate pentru inimaginabila „vină” că „s-a căsătorit fără a cere permisiunea organizației P.M.R. și că a lipsit de la ședințe în perioada iulie – decembrie 1951, când de fapt avusese concediu de maternitate”[9]. În 1981, soții Ivănescu au divorțat.

2. Opera științifică

Omul de știință G. Ivănescu a întrunit cu prisosință calitățile cerute creatorilor din acest domeniu de activitate umană. Dotat cu o capacitate intelectuală și de creație excepționale, cu o memorie prodigioasă, cu o pasiune și cu o curiozitate științifică ieșite din comun, precum și cu o imensă putere de muncă, Domnia Sa și-a dedicat întreaga viață cercetărilor din sfera științelor umaniste. Cunoștințele, preocuprile și contribuțiile sale în domenii ca „teoria limbii, lingviastica generală, istoria lingvisticii, însoțite îndeaproape de filozofie și de logică, apoi lingvistica indo-europeană, romanistica, germanistica, slavistica, istoria limbii române, inclusiv a celei literare, dialectologia, fără a ocoli retorica și stilistica, istoria literară și estetica, istoria universală și istoriile particulare”[10] îl recomandă a fi un erudit în cel mai larg și profund înțeles al termenului. După cum afirmă, cu deplină îndreptățire, Crișu Dascălu, „oricine citește fie și numai o pagină scrisă de profesor și care se încadrează, formal, într-unul dintre domeniile pomenite mai înainte va constata, cu plăcută surprindere, că în ea forfotesc cunoștințe din multe alte domenii, însă în așa fel asamblate, încât impresia este aceea că locul lor era dintotdeauna acolo”[11].

[9] G. Ivănescu, *Autobiografie*, 26 sept. 1961, p.5 (ms.)
[10] Crișu Dascălu, *Ultimul erudit*, în AUT, L (2012), p. 49.
[11] *Ibidem*, p. 49.

Opera sa, editată sau păstrată încă în manuscris, îl recomandă ca pe unul dintre savanții de geniu ai științelor umaniste românești și universale[12].

BIBLIOGRAFIA LUCRĂRILOR PROFESORULUI G. IVĂNESCU, EDITATE ÎN PERIOADA 1934 – 2012[13]

I. CĂRȚI, ARTICOLE (IN EXTENSO ȘI ÎN REZUMAT), NOTE ȘI RECENZII

a. Lingvistică

1934

1. *Note lingvistice:* **clădár***,* **clădắr***,* **cládăr***;* **țuhál***;* **mînînc***,* **lumínă***;* **rugínă***,* **Aliștár***;* **Stúrza***,* **Șéndrea***,* **Vládnic***;* **Răbî́ia**, în BIFR, I (1934), p. 161-168. Despre **Răbî́ia**, și la p. 239-240.

2. Al. Rosetti, *Curs de fonetică generală*, [rec.], în BIFR, I (1934), p. 187-198.

1935

3. *Din fonetica evolutivă a limbii române (Cu cîteva discuții de fonetică generală)*, în BIFR, II (1935), p. 128-161.

4. E. Petrovici, *De la nasalité en roumain*, [rec.], în BIFR, II (1935), p. 250-257.

---

[12] În continuare, vom reproduce *Bibliografia lucrărilor profesorului G. Ivănescu, editate în perioada 1934-2012,* alcătuită și publicată în AUT, L (2012), p. 23-47 de Adina Chirilă și Vasile D. Țâra, pe care am completat-o cu studiile referitoare la G. Ivănescu apărute ulterior în ALIL, t. LIII (2013) și în AUT, L (2012).

[13] Pentru întocmirea acestei *Bibliografii*, am utilizat: G. Ivănescu, *Lucrări publicate*, Iași, 1977, id., *Lucrări științifice*, Iași, 1982, *Lucrări științifice ale profesorului Gheorghe Ivănescu*, în *Omagiu G. Ivănescu*, p.292-327, *Bibliografia românească de lingvistică*, publicată în revista „Limba română”, începând din anul 1959, precum și alte surse bibliografice și documente referitoare la opera științifică a savantului ieșean. Toate comentariile sau explicațiile așezate între paranteze drepte aparțin lui G. Ivănescu. Am respectat ortografia autorului, conform normelor literare din perioada apariției lucrărilor acestuia.

1936

5. *Cu prilejul cărții lui Emil Petrovici,* **De la nasalité en roumain**, în BIFR, III (1936), p. 137-146.

6. *Despre* **h** *afon și* **h** *fonic*, în BIFR, III (1936), p. 152-157.

7. *Diftongul* **i□e** *în limba română*, în BIFR, III (1936), p. 146-151.

1937

8. **ča, če, či, ğa, ği > țea, țe, ți, dzea, dze, dzi** *în macedoromână și aromână*, în BIFR (1937), p. 211-220; și în extras.

9. *Stări și schimbări fonetice în legătură cu vocala implicită*, în BIFR, IV (1937), p. 204-2011; și în extras.

10. A. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale*, tome II, [rec.], în BIFR, IV (1937), p. 221-233; și în extras.

1938

11. ***Constituirea unei fonetici care să nu fie fiziologie și acustică***, în BIFR, V (1938), p. 55-139; și în extras.

12. *Atlasul lingvistic român*, [rec.], în BIFR, V (1938), p. 323-331.

13. Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, I. *Limba latină*; II. *Limbile balcanice*, [rec.], în BIFR, V (1938), p. 302-312.

14. Carlo Battisti, *Fonetica generale*, [rec.], în BIFR, V (1938), p. 264-279; și în extras, 1939.

1939

15. **¼ > ắ** *în macedoromână, meglenoromână și istroromână*, în „Arhiva”, XLVI (1939), nr. 3-4, p. 217-275; și în extras, 1940.

16. *Originea alternanței substantivale fem. sing. (-)á-, fem. pl. (-)ắ-*, în BIFR, VI (1939), p. 97-113 și 313-314; și în extras, 1940.

17. N. Trubetzkoy, *Grundzüge der Phonologie*, [rec.], în BIFR, VI (1939), p. 250-257.

1940

18. *Alexandru Philippide*, în „Însemnări ieșene”, V (1940), nr. 7, iulie, p. 154-157, sub titlul general *Dezvelirea busturilor lui A. Philippide și G. Ibrăileanu. Cuvîntările d-lor Iorgu Iordan, Octav Botez, Gheorghe Ivănescu și Gheorghe Ivașcu*; și în extras.

19. L. Gáldi, *Les mots d'origine néogrecque à l'époque des phanariotes*, [rec.], în „Însemnări ieșene”, V (1940), nr. 6,iunie, p. 540-550; și în extras.

20. Sextil Pușcariu, *Limba română,* I. *Privire generală*, [rec.], în „Însemnări ieșene”, V (1940), nr. 11, septembrie, (nedifuzat), p. 289-300; și în extras.

21. N. Șerban, *Racine en roumaine*, [rec.], în „Revista critică”, XIV (1940), nr. 4, p. 248-251.

22. E. Seidel, *Zu den Funktionen der Vergangenheitstempora im Rumänischen*, [rec.], în „Însemnări ieșene”, V (1940), nr. 7, p. 128-138; și în extras.

1941

23. **č, ğ** + □**a, e, i** > **ț, dz** *în macedoromână și meglenoromână*, în BIFR, VII-VIII (1940-1941), p. 328-335.

24. *Destinul românesc*, în „Cetatea Moldovei”, II (1941), nr. 5, p. 99-106.

25. *Discuțiile asupra unei fonetici nefiziologice și neacustice*, în BIFR, VII-VIII (1940-1941), p. 309-326.

26. *Noțiunea de română primitivă (Urrumänisch)*, în BIFR, VII-VIII (1940-1941), p. 165-188; și în extras, 1941.

1942

27. *Colonii meglenoromâne în sudul Transilvaniei, Oltenia și Muntenia. Graiul românilor din imperiul româno-bulgar*, în BIFR, IX (1942), p. 175-179; și în extras, 1943.

28. *Originea fîrșeroților*, în BIFR, IX (1942), p. 175-179.

29. N. Iorga, *Revelații toponimice pentru istoria neștiută a românilor*, I. *Teleormanul*, [rec.], în BIFR, IX (1942), p. 212-216.

1943

30. *Despre schimbările fonetice italiene de tipul* **-ct-** > **-tt-** *și* **-gd-** > **-dd-**, în „Italica”, II (1943), p. 114-136; și în extras.

31. *Planul unei lecții de limbă italiană la clasa a VII-a* (Ariosto, *Orlando furioso*, c. I, s. 13-17), în „Cercetări pedagogice”, I (1943), Iași, p. 303-313.

1946

32. *Repartiția geografică a neamurilor slave în patria lor primitivă*, în „Studii și cercetări istorice”, XIX (1946), p. 18-25.

33. Al. Rosetti, *Istoria limbii române, IV, Româna comună*, [rec.], în BIFR, X (1943, apărut în 1946), p. 192-209.

34. Cronică: *Pericle Papahagi*, în BIFR, X (1943, apărut în 1946), p.228-229.

35. Cronică: *De la Administrația „Buletinului”*, în BIFR, X (1943, apărut în 1946), p. 229-230.

1947

36. ***Originea românilor***, [curs predat în anul universitar 1945-1946, litografiat parțial], Iași, 1947, 276 p. Editor: Petre Lazăr.

37. *Publicațiile anului 1946: Lingvistica*, în „Ethos”, 1947, nr. 1-2, p. 175-178.

1948

38. ***Curs de sintaxa limbii române*** [predat în anul universitar 1947-1948, litografiat], Iași, 1948, 184 p. Editat de Valeria Osoianu. [Cursul a continuat și în anul 1948-1949.]

39. ***Problemele capitale ale vechii române literare***, în BIFR, XI-XII (1944-1945, apărut în 1948), p. 1-412, 540; și în extras, Iași,1948.

40. *Observații la articolul precedent* [I.D. Țicăloiu, *Însemnări asupra ortografiei lui* **s** *și a lui* **z**], în BIFR, XI-XII (1944-1945, apărut în 1948), p. 422-424.

41. Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*, [rec.], în BIFR, XI-XII (1944-1945, apărut în 1948), p. 507-519.

42. W. von Wartburg, *Einführung in Problematik und Methodik der Sprachwissenschaft*, în BIFR, XI-XII (1944-1945, apărut în 1948), p. 498-516.

43. Cronică: Otto Jespersen, *Profesorul Iorgu Iordan la Academia Română*, în BIFR, XI-XII (1944-1945, apărut în 1948), p. 535-539.

44. Cronică: *De la Administrația „Buletinului"*, în BIFR, XI-XII (1944-1945, apărut în 1948), p. 539-540.

1949

45. Răspunsurile la patru din cele nouă probleme discutate la cel de-al șaselea Congres Internațional al Lingviștilor, Paris, iulie, 1948, în *Actes du sixième Congrès international des linguistes*, Paris, 1949, p. 167-175, 237-239, 283-285, 353-356.

1950

46. ***Istoria limbii române în lumina materialismului dialectic***, în BIFR, XIII-XIV (1946-1947, apărut în 1950, nedifuzat), p. 403-448; și în extras, Iași, 1950.

47. Vladimir Georgiev, *Vorgriechische Sprachwissenschaft*, [rec.], în BIFR, XIII-XIV (1946-1947, apărut în 1950, nedifuzat), p. 487-493.

48. I.I. Meščaninov, *Obščee jazykoznanie*, [rec.], în BIFR, XIII-XIV (1946-1947, apărut în 1950, nedifuzat), p. 449-456; și în extras.

49. V.K. Nikolski, N.F. Jakovlev, *De ce vorbesc oamenii limbi diferite*, [rec.], în BIFR, XIII-XIV (1946-1947, apărut în 1950, nedifuzat), p. 481-487.

50. Th. Simenschy, *Limba hitită și rolul ei în gramatica comparată*, [rec.], în BIFR, XIII-XIV (1946-1947, apărut în 1950, nedifuzat), p. 493-502.

51. Cronică: *De la redacția „Buletinului"*, în BIFR, XIII-XIV (1946-1947, apărut în 1950, nedifuzat), p. 502-505.

1951

52. *Influențe slave și bizantine în folclorul românesc și în limba românească.* Conferință ținută la 15 decembrie 1951 la Institutul de Istorie Literară și Folclor din București; rezumat în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”, II (1953); și în extras.

1953

53. *Un poet român necunoscut, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în „Iașul nou”, 1953, nr. 3-4, p. 219-232; și în extras.

1955

54. *Despre delimitarea fondului lexical principal*, în SC Șt, Seria III: *Științe sociale*, VI (1955), nr. 3-4, p. 183-207.

55. *Iașul de ieri, de azi și de mîine*, în „Iașul literar”, 1955, nr. 1, p. 63-77.

56. *Îndrumări în cercetarea morfologiei limbii literare românești din secolul al XIX-lea*, în LR, IV (1955), nr. 1, p. 19-39.

1956

57. *Fonetica și morfologia neologismelor române de origine latină și romanică*, în SC Șt, Seria III: *Științe sociale*, *Filologie*, VII (1956), fasc. 2, p. 1-24 [în colaborare cu Liviu Leonte].

58. *Formarea terminologiei filozofice românești moderne*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, I, București, 1956, p. 171-204.

59. *Limba poetică românească*, în LL, II (1956), p. 197-224.

60. *Problemele fundamentale ale limbii literare românești*, în „Iașul literar”, 1956, nr. 1, p. 73-79.

61. *Teorii eronate cu privire la limba literară românească*, în „Iașul literar”, 1956, nr. 10, p. 86-104.

1957

62. *Le rôle de Japhétites dans la formation des peuples et des cultures antiques*, în SAO, I (1957), p. 199-231.

63. *Le temps, l'aspect et la durée de l'action dans les langues indo-européennes*, în *Mélanges linguistique publiées à l'occasion du VIII-e Congrès international des linguistes à Oslo, du 5 au 9 août 1957*, București, 1957, p. 23-61.

64. *Note etimologice. Istoria socială în serviciul etimologiei române*, în SCL, VIII (1957), nr. 4, p. 509-517.

65. *Soarta neutrului latin clasic în latina populară și în limbile romanice*, în SCL, VIII (1957), nr. 3, p. 299-313.

66. *Teoriile lui L.P. Iakubinski despre slava primitivă și rusa veche*, în SCL, VIII (1957), nr. 2, p. 193-206.

1958

67. *Din sintaxa propozițiilor exclamative*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, cu prilejul împlinirii a 70 de ani, București, 1958, p. 449-452; și în extras.

68. *Les plus anciennes influences de la romanité balkanique sur les slaves :* **lunà** *'lune',* **lunátik** *'somnambule' etc.*, în „Romanoslavica", I (1958), p. 44-51; și în extras.

69. *Nașterea sufixului francez* **-age**, în „Revista de filologie romanică și germanică", II (1958), nr. 1, p. 49-71.

70. *Origine pré-indo-européenne des noms du Danube*, în *Contributions onomastiques, publiées à l'occasion du VI-e Congrès international des sciences onomastiques à Munich du 24 au 28 août 1958*, București, 1958, p. 125-139; și în extras.

71. *Ortografia și limba lui Iancu Văcărescu din* **Poezii alese***, 1830*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, II, București, 1958, p. 55-74.

1959

72. *Elemente maramureșene în limba tipăriturilor lui Coresi*, în SC Șt, Seria III: *Științe sociale*: *Filologie*, X (1959), fasc. 1-2, p. 19-31; și în extras.

73. *Les formes du nominatif et de l'accusatif pluriels des I-re et II-e déclinaison, en latin vulgaire*, în *Recueil d'études romanes publiées à l'occasion du IX-e Congrès international de linguistique*

romane à Lisbonne, du 31 mars au 3 avril 1959, București, p. 125-133; și în extras.

74. *Naissance et évolution du suffixe gallo-romaine* **-age**, în „Revue de linguistique”, tome IV (1959), nr. 2, p. 177-200; și în extras.

75. *Un cuvînt românesc de origine traco-dacă: dr.* **mînzáre***,* **mîrzáră***, mr.* **muldzáre**, în SCL, X (1959), nr. 1, p. 105-112; și în extras [în colaborare cu G. Giuglea].

76. Intervenție la raportul lui Emil Petrovici, *Les nouveaux Atlas Linguistiques de la Romania orientale*, și la cel al lui Mirko Deanovič, *Perspectives de l'Atlas linguistique mediterrannéen*, în cadrul Colocviului Internațional de Civilizații, Literaturi și Limbi Romanice, București, septembrie, 1959; în *Actes du colloque international de civilisations, littératures et langues romanes, Bucarest, 14-27 septembre 1959*, București, [1962], p. 195-197. [Cuprinde observații asupra aspectului geografic al dacoromânei.]

1960

77. *Un élément japhétite en hittite et en tokharien*, în SAO, II, 1959-1960, p. 242-243.

78. *Un élément ouralien en slave et en tokharien*, în SAO, II, 1959-1960, p. 244.

79. *Un scriitor muntean de la sfîrșitul secolului al XVIII: Ioan Cantacuzino*, în SC Șt, Seria III: *Științe sociale*, *Filologie*, XI (1960), p. 135-140; și în extras [în colaborare cu N. A. Ursu].

1961

80. *Dieux indo-européens empruntés aux populations pré-indo-européennes de la Méditerranée et de l'Asie antérieure*, în SAO, III, 1960 [1961], p.117-127; și în extras.

81. *O nouă teorie despre formarea limbilor romanice și despre cauzele schimbărilor limbii*, în „Revista de filologie romanică și germanică”, V (1961), nr. 2, p. 361-373; și în extras.

1963

82. *Cuvînt înainte*, în AUT. Seria Științe filologice, I (1963), p. 9-10. [Semnat: Comitetul de redacție.]

83. *Diferențieri dialectale ale latinei populare*, [comunicare făcută la Societatea Română de Lingvistică Romanică, în ședința din 10 iunie 1963, rezumat în limba franceză], în „Buletin de la Société roumaine de linguistique romane”, Bucarest, I, 1964, p. 31-32).

84. *Ibero-caucasica, Ibero-kavkaskoe jazykoznanie (=Iberiul-kavkasiuri enatmetcniereba)*, IX-X, Tbilisi, 1958, [rec.], în SAO, IV, 1962 [1963], p. 306-307.

85. *Gramatica și logica*, I. *Structura logică a gîndirii ca factor primar al structurii morfologice a limbii*, în AUT, I (1963), p. 259-267; și în extras.

86. *Originea huțulilor și a tuholților*, în AUT, I (1963), p. 311-314; și în extras.

87. Eugenio Coseriu, *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje*, Montevideo, 1954, 76 p., [rec.], în AUT, I (1963), p. 331-334; și în extras.

88. Ion Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, 1960, [rec.], în AUT, I (1963), 347-350.

89. D. Dečev, *Charakteristika na trakijskijat ezik, Charakteristik der thrakischen Sprache*, 2-e édition, améliorée, du texte allemand, apparue comme annexe à „Balkansko ezikoznanie”, Sofia, II (1960), p. 147-213, [rec.], în „Revue des études sud-est-européennes”, I (1963), nr. 1-2, p. 185-187.

90. J. Hubschmid, *Substratprobleme*, [rec.], în „Revista de filologie romanică și germanică”, VII (1963), nr. 2, p. 355-357.

91. Carlo Tagliavini, *Le origini delle lingue neolatine. Introduzione alla filologia romanza*, terza edizione ampliata e aggiornata, Bologna, 1959, [rec.], în AUT, I (1963), p. 343-349.

1964

92. *Cuvinte românești de origine traco-dacă*, în AUT, II (1964), p. 258-263.

93. *Gramatica și logica*, II. *Structura gîndirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii*, în AUT, II (1964), p. 193-219; și în extras.

94. *În legătură cu începuturile lui Eminescu*, partea a III-a, *Dicționarul de rime*, în „Orizont", XV (1964), nr. 6, p. 84-85 (în colaborare cu G.F. Țepelea).

95. *Limbă și dialect în cadrul Romaniei occidentale în evul mediu*, [comunicare făcută la Societatea Română de Lingvistică Romanică, în ședința din 19 iunie 1964, rezumat în limba franceză], în „Bulletin de la Société roumaine de linguistique romane", Bucarest, I, 1964, p. 47-48.

96. *Problemele limbii lui Mihai Eminescu*, în „Orizont", XV (1964), nr. 5, p. 101-107.

97. *Teoria lui Vladimir Georgiev despre limba traco-dacă*, în AUT, II (1964), p. 255-258; și în extras.

98. V. Georgiev, *Issledovanija po sravnitel'no-istoričeskomu jazykoznaniju (rodstvennye otnošenija indoevropejskich jazykov)*, Moscova, 1958, [rec.], în AUT, II (1964), p. 280-282.

99. Iorgu Iordan, *Toponimie românească*, București, 1963, [rec.], în „Revue roumaine d'histoire", III (1964), p. 577-580.

1965

100. *Activitatea lingvistică din R.S. România în anii de după eliberare*, în „Progresele științei", I (1965), nr. 4, p. 113-116.

101. *Alexandru Philippide (1859-1933). Omul și opera*, în „Orizont", XVI (1965), nr. 4, p. 52-66.

102. *Formarea cuvintelor în limba română* [comunicare făcută la Conferința Națională de Lingvistică Românească, București, 7-10 octombrie 1964], în LR, XIV (1965), nr. 1, p. 31-37; și în extras.

103. *La formation des langues romanes occidentales*, [comunicare făcută la cel de-al XI-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică, Madrid, 1-9 septembrie, 1965 (citită în ședință de I. Coteanu); rezumat în limba franceză], în *El XI Congreso internacional de lingüistica y filología románicas*, Madrid, 1965, p. 60-62. Articolul a apărut integral în *Actele Congresului* (vezi anul 1968).

104. *Nume și verb*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, București, 1965, p. 421-426; și în extras.

105. *Problèmes concernant la formation des mots en roumain*, în „Revue roumaine de linguistique”, X (1965), nr. 1-3, p. 81-89; și în extras.

106. *Realizări și perspective ale lingvisticii în Timișoara*, în „Drapelul roșu”, XXII (1965), nr. 6464, 17 oct., p. 2.

107. *Un hidronimic românesc de origine dacică:* **Năruja**, în AUT, III (1965), p. 267-271; și în extras.

108. Intervenție la comunicarea lui Al. Rosetti făcută la cel de-al V-lea Congres Internațional al Slaviștilor, Sofia, 1963; vezi *Slavijanska filologija. Materialy ot V meždunaroden Kongres na slavistite*, tom VII, Ezikoznanie, Sofia, 1965, p. 336-337. [O versiune întrucîtva deosebită a fost tipărită din greșeală la p. 283, ca intervenție la comunicarea lui J. Ellis, *Possible Comparison of Balkan and Nord-West European Linguistic Community, with Reference to System-Reduction of Quantification*, la care G. Ivănescu nu a luat cuvîntul; vezi vol. citat, p. 279-280.]

109. Ivan Popovič, *Geschichte der serbokroatischen Sprache*, Wiesbaden, 1960, [rec.], în AUT, III (1965), p. 290-297; și în extras.

1966

110. *O limbă romanică uitată: limba africană*, [comunicare făcută la Societatea Română de Lingvistică Romanică, în ședința din 26 noiembrie 1965, rezumat în limba franceză], în „Bulletin de la Société roumaine de linguistique romane”, III, 1966, p. 16-18).

111. *Probleme actuale ale lingvisticii române*, în „Cronica”, I (1966), nr. 37, p. 1, 10; și nr. 38, p. 9.

112. *Son et phonème*, [comunicare făcută la Colocviul Internațional de Fonologie din București, 20-23 septembrie 1965], în *Cahiers de linguistique théorique et appliquée*, III (1966), p. 75-79.

113. *Un aspect eronat al structuralismului lingvistic*, în „Orizont”, XVII (1966), nr. 1, p. 59-62.

114. Giacomo Devoto, *Origini indoeuropee*, Sansoni, Firenze, 1962, [rec.], în AUT, IV (1966), p. 290-293; și în extras.

1967

115. *Concepția despre artă și frumos a lui Lucian Blaga*, I, în „Orizont", XVIII (1967), nr. 12, p. 8-14.

116. *La formation du panthéon védique*, în SAO, V-VI (1967), p. 77-91; și în extras.

117. *Les lois fondamentales de l'évolution linguistique* [rezumat], în X-e Congrès international des linguistes, X[th] International Congres of Linguistics, *Résumés des communications, Abstracts of Papers*, Bucarest, 28 août – 2 septembre 1967, Bucharest, August 28 – September 2, 1967, p. 157.

118. *O influență slavă sau bizantină în folclorul românesc și în limba românească*, în *Folclor literar*, Timișoara, 1967, p. 12-23.

119. *Une grammaire française de la première moitié du XIX-e siècle : Grammaire des grammaires, ou analyse raisonnée des meilleurs traités sur la langue française, par Ch.P. Girault-Duvivier*, [rezumatul comunicării ținute la 21 martie 1967 în cadrul Filialei din Timișoara a Societății Române de Lingvistică Romanică], în „Bulletin de la Société roumaine de linguistique romane", IV (1967), p. 49-51.

120. *W. von Humboldt (1776-1835)*, în „Progresele științei", III (1967), nr. 12, p. 487-488.

1968

121. *Albanais et Japhétites*, în SAO, VII, 1968, p. 273-276; și în extras.

122. *Concepția despre artă și frumos a lui Lucian Blaga*, II, în „Orizont", XIX (1968), nr. 1, p. 26-32.

123. *Formes synthétiques et formes analytiques dans la déclinaison roumaine*, Sinaia, 25 juillet – 24 août 1968 (Université du Bucarest, Cours d'été et colloques scientifiques), 16 p.

124. *Fr. Bopp (1791-1867)*, în „Progresele științei", IV (1968), nr. 1, p. 47-48.

125. *Giambattista Vico (1666-1744)*, în „Progresele științei", IV (1968), nr. 5, p. 382-384.

126. *Introducere* la Mihai Costăchescu, *Cîntece populare românești*, București, 1969, 695 p. [*Folclor din Moldova*, II], p.9-34. [În colaborare cu V. Șerban.]

127. *La formation des langues romanes occidentales*, în *Actas del XI Congreso internacional de lingüistica y filologia romanicas, Madrid, 1965*, I, Madrid, 1968, p. 303-310; și în extras.

128. *Le problème des tendances phonétique romanes*, în *Al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie romanică, XII-e Congrès international de linguistique et philologie romanes*, *Rapoarte și comunicări, Rezumate*, *Rapports et communications, Résumés*, București, 1968, p. 77. [Pentru comunicarea integrală, vezi anul 1970].

129. *Variations régionales de l'influence du vieux slave sur la langue roumaine*, în „Romanoslavica”, XVI (1968), p. 31-42; și în extras.

1969

130. *Étymologie de l'hydronyme roumain* **Jijia**, în *Disputationes ad montium vocabula aliorumque nominum significationes pertinentes*, 10. Internationaler Kongress für Namenforschung, *Abhandlungen*, II, Wien, 1969, p. 481-487; și în extras. [În colaborare cu Rodica Ciocan-Ivănescu.]

131. *Îndrumări în cercetarea morfologiei*, în *Studii de istoria limbii române literare. Secolul XIX*, I, București, 1969, p. 21-48 [retipărire, cu alt titlu, a articolului apărut în LR, IV, 1955, nr. 1, p. 19-39].

132. *Les lois fondamentales de l'évolution linguistiques*, în *Actes du X-e Congrès international des linguistes, Bucarest, 28 août – 2 septembre 1967*, I, București, 1969, p. 247-250; și în extras.

133. *Pentru o istorie a Olteniei*, în „Ramuri”, V (1969), nr. 12, p. 1.

134. *Prefață* la Gheorghe Rădulescu, Ion M. Negreanu, *Însemnări din trecutul unei tipografii și cultura olteană*, Craiova, 1969, p. 5.

135. Intervenție la raportul lui Giacomo Devoto, *Il metodo comparativo classico e le correnti linguistiche attuali*, ținut la cel de

al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor, în *Actes du X-e Congrès international des linguistes, Bucarest, 28 août – 2 septembre 1967*, I, București, 1969, p. 144-145.

1970

136. ***Închideri și deschideri ale vocalelor în primele timpuri ale limbii române*****,** Craiova, 1970, 122 p. [multiplicare rotaprint].

137. **Miorița**. ***Tipologia variantelor*. *Geneză*****,** Craiova, 1970, 109 p.

138. *Cuvînt introductiv*, în „Philologica”, I (1970), p. 5-7; [retipărit, într-o formă întrucîtva deosebită, în „Historica”, I (1970), Craiova, p. 5-7].

139. *Din nou despre cuvîntul* **Argeș**, în „Argeș”, V (1970), nr. 6 (49), p. 18-19.

140. *Etica omului de știință*, în „Cronica”, V (1970), nr. 29 (232), p. 11 [pe marginea notei de răspuns a lui Sorin Stati din „Contemporanul”, 1970, nr. 26, p. 8].

141. *Istoria unui cuvînt* [**Argeș**], în „Argeș”, V (1970), nr. 5 (48), p. 17.

142. *Le problème des tendances phonétiques romanes*, în *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică*, I, București, 1970, p. 409-417.

143. *Neologisme cu fonetism inacceptabil*, în „Argeș”, V (1970), nr. 7 (50), p. 19.

144. *Structuralismul și lingvistica veche*, în „Cronica”, V (1970), nr. 25 (228), p. 1 [în continuarea discuțiilor de principii cu Sorin Stati].

145. *Un erou al lingvisticii în luptă cu obtuzitatea*, în „Cronica”, V (1970), nr. 24 (227), p. 11 [pe marginea articolului lui Sorin Stati, *Fost-au lingviștii fericiți?*, din „Contemporanul”, 1970, nr. 20, p. 8].

146. *Vérité et erreur dans la recherche des dialectes proto-indo-européennes*, în „Philologica”, I (1970), p. 9-35; și în extras.

147. Intervenție la comunicarea lui André G. Handricourt, *Les doubles transphonologisations simultanées*, ținută în cadrul aceluiași

congres, în *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică*, I, București, 1970, p. 316.

148. *Expresia ideilor 'perfect' și 'perfecție' în limba română veche*, în „Mitropolia Olteniei”, XXII (1970), nr. 5-8, p. 823-829.

149. *Limba română are flexibilitatea mătasei și duritatea oțelului* [interviu cu Romulus Diaconescu], în „Tribuna”, XIV (1970), nr. 32, p. 11 [redă spusele autorului cu o frecventă exprimare neadecvată, adesea chiar eronată].

150. Cronica limbii: *Necesitatea de a îndruma dezvoltarea limbilor literare*, în „Argeș”, V (1970), nr. 4 (47), p. 15.

151. Intervenție la comunicarea lui W. Flämmig, *Bedeutungsstrukturen im Bereich der Temporalität und Modalität*, ținută la cel de-al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor, în *Actes du X-e Congrès international des linguistes*, II, 1970, p. 404-405.

1971

152. *Amintiri despre G. Ibrăileanu*, în ConvLit, 1971, nr. 5, p. 22-29.

153. *Amintiri despre Liceul „Gheorghe Roșca-Codreanu”, din Bîrlad, din anii 1923-1930*, în *Liceul „Gheorghe Roșca-Codreanu”, Bîrlad, Debuturi și tradiții*, număr festiv, 1971, p. 16-21.

154. *D. Tomescu și specificul național*, în *Rezonanțe culturale oltene*, Craiova, 1971, p. 15-29.

155. *Les subdivisions territoriales du daco-roumain* [comunicare făcută la cel de-al XIII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică din Québec, 29 august – 5 septembrie 1971], rezumat în *Actes du XIII-e Congrès international de linguistique et philologie romane. Résumé des communications*, Québec, 1971, p. 125-126, cu titlul: *Les subdivisions territoriales du roumain*.

156. *Limba lui Alexandru Macedonski*, în *Comentarii macedonskiene*, București, 1971, p. 45-60.

157. *Limbă și cultură*, în „Cadran”, 1971, nr. 4, p. 8-9.

158. *Originea cuvintelor vechi grecești κόρος (κοῦρος), κόρη (κούρη)* [titlu tipărit greșit, în urma intervenției nefericite a comitetu-

lui de redacție: *Originea vechilor cuvinte grecești* etc.], în „Apulum. Arheologie, istorie, etnografie”, IX (1971), p. 293-295; și în extras.

159. *Petru Maior*, în „Progresele științei”, VII (1971), nr. 5, p. 241-244.

160. *Timbrul vocalic implicit al consoanelor*, în AUI (Serie nouă), Secțiunea III, e. Lingvistică, tomul XVII (1971), p. 77-85.

1972

161. *Cel de-al XIII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică, Québec, 29 august – 5 septembrie 1971*, în AUI, XVIII (1972), p. 143-145.

162. *Cel de al VII-lea Congres internațional de științe fonetice, Montreal, 22 august – 28 august 1971*, în „Progresele științei”, 1972, nr. 2, p. 103-104.

163. *Cercetarea elementelor de origine germanică din limba română* [titlu tipărit cu o greșeală de tipar: ... *în limba română*], în „Cronica”, VII (1972), nr. 38, p. 10, 13.

164. *Cuvînt înainte* la *Buletinul Institutului de Filologie Română „Alexandru Philippide”, Iași,1934-1945*. *Indice de materii și nume* de Dorina Mercheș, B.C.U. „M. Eminescu”, Iași, 1972.

165. *Storia delle parlate popolari e storia delle lingue littera-rie*, în „Philologica”, II (1972), p. 5-25; și în extras.

166. Limba literară: *Preambul*, în ConvLit, III (1972), nr. 1, p. 10.

167. Limba literară: *Existența dialectelor literare*, în ConvLit, III (1972), nr. 2, p. 10.

168. Limba literară: *Bazele dialectale ale limbii române literare*, I, în ConvLit, III (1972), nr. 3, p. 10.

169. Limba literară: *Bazele dialectale ale limbii române literare*, II, în ConvLit, III (1972), nr. 4, p. 11.

170. Limba literară: *Stilurile limbii literare*, în ConvLit, III (1972), nr. 5, p. 11.

171. Limba literară: *Limba lui Vasile Alecsandri*, I , în ConvLit, III (1972), nr.6, p. 11.

172. Limba literară: *Limba lui Vasile Alecsandri*, II, în ConvLit, III (1972), nr.7, p. 11.

173. Limba literară: *Faza actuală a limbii române*, în ConvLit, III (1972), nr.8, p. 11.

174. Limba literară: *Terminologia lingvistică românească de după 1964*, în ConvLit, III (1972), nr. 9, p. 11.

175. Limba literară: *Principiile studierii limbajului poetic*, în ConvLit, III (1972), nr. 10, p. 11.

176. Limba literară: *Stilul lingvistic al poeziei lui Blaga*, I, în ConvLit, III (1972), nr. 11, p. 11.

177. Limba literară: *Stilul lingvistic al poeziei lui Blaga*, II, în ConvLit, III (1972), nr. 12, p. 11.

178. Limba literară: *Stilul lingvistic al poeziei lui Blaga*, III, în ConvLit, III (1972), nr. 13, p. 11.

179. Limba literară: *Stilul lingvistic al poeziei lui Blaga*, IV, în ConvLit, III (1972), nr. 15, p. 11.

180. *Limba română literară și limbajul criticii literare*, în LL, 1972, nr. 3, p. 354-357; și *Concluzii*, în *ibid.*, p. 370-372 [în cadrul dezbaterii *Limbajul criticii literare*, organizate de Academia R. S. România, 1972].

181. *Observații asupra limbii lui Mihail Eminescu*, în „Caietele Eminescu”, I (1972), p. 112-123.

182. Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, București, 1970, [rec.], în AUI, XVIII (1972), p. 154-157.

1973

183. *Les éléments latins de la langue albanaise*, rezumatul comunicării ținute în ședința din 28 aprilie 1972 a Filialei Iași a Societății de Lingvistică Romanică, în „Bulletin de la Société Roumaine de Linguistique Romane”, IX (1973), p. 130-131.

184. I.I. Russu, *Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez*, București, 1970, [rec.], în AUI, XIX (1973), p. 171-174; și în extras.

1974

185. *Amintiri despre G. Ibrăileanu* [retipărire cu îmbunătățiri a articolului din ConvLit, 1971, nr. 5, p. 22-29], în *Amintiri despre G. Ibrăileanu*, Iași, 1974, p.150-164.

186. *La distinction entre la linguistique descriptive el la linguistique historique au XIX-e siècle*, în *Proceedings of the Eleventh International Congress of Linguists*, Bologna – Florence, 23 august – septembrie, 1972, I, Bologna, 1974, p. 145-149.

187. *Limba lui Gheorghe Lazăr* [comunicare făcută la Simpozionul „Gheorghe Lazăr”, Academia R. S. România, octombrie 1973], rezumat în „Progresele științei”, X (1974), nr. 3, p. 176-177.

188. *Limba mitropolitului Dosoftei*, în AA, CVIII (1974), nr. 24, p. 186-194.

189. *Lingvistica indoeuropeană în România* [interviu consemnat de L. Chișu], în „Opinia studențească”, I (1974), nr. 1, p. 16.

190. *Prefață* la M. Bucă, C. Vințeler, *Dicționar de antonime*, București, 1974, p. 5-6.

191. *Rolul lui D. Cantemir la dezvoltarea terminologiei filozofice românești*, în *300 de ani de la nașterea lui Dimitrie Cantemir*, Sesiunea științifică „Dimitrie Cantemir”, București, 1974, p. 125-132.

192. *Scrisorile lui Titu Maiorescu către Alexandru Philippide*, în „Cronica”, IX (1974), nr. 16 (429), p. 7; și în nr. 17 (430), p. 6-7.

1975

193. Cronica limbii: *Necesitatea criticii limbii*, în „Cronica”, X (1975), nr.15, p. 4-5.

194. Cronica limbii: *Sarcinile criticii limbii*, în „Cronica”, X (1975), nr. 24, p. 7.

195. Cronica limbii: *Cultivarea limbii*, în „Cronica”, X (1975), nr. 26 (491), p. 7.

196. Cronica limbii: *Travaliu*, în „Cronica”, X (1975), nr. 28 (493), p. 7.

197. Cronica limbii: *A vedea lumina tiparului*, în „Cronica”, X (1975), nr. 30, p. 7.

198. Cronica limbii: *La noi în țară. Pe parcurs*, în „Cronica”, X (1975), nr. 32 , p. 7.

199. Cronica limbii: *A idea, ideatic*, în „Cronica”, X (1975), nr. 34 (499), p. 7.

200. Cronica limbii: *La ora actuală*, în Cronica”, X (1975), nr. 36 (501), p. 7.

201. Cronica limbii: *Titluri greșite*, în „Cronica”, X (1975), nr. 38 (503), p. 8.

202. Cronica limbii: *Cert, certă*, în „Cronica”, X (1975), nr. 40 (505), p. 7.

203. Cronica limbii: *Celălalt, cealaltă*, în „Cronica”, X (1975), nr. 46 (511), p. 7.

204. Cronica limbii: *Derivate latine*, în „Cronica”, X (1975), nr. 48 (513), p. 7.

205. Cronica limbii: *Pronumele de identitate*, în „Cronica”, X (1975), nr. 50, p. 7.

206. Cronica limbii: *Verbe întrebuințate la o diateză greșită*, în „Cronica”, X (1975), nr. 52 (517), p. 7.

207. *Sur le vocabulaire pastorale du grec et du latin*, în *Actes du XII-e Conférence internationale du comité „Eirene”*, Cluj, 1972, București, 1975, p. 159-167.

1976

208. *Cum vorbim, cum scriem românește? Necesitatea cultivării limbii*, în „Scînteia”, XLVI (1976), nr. 10665, p. 4.

209. *La toponymie de la zone carpatique*, Universitatea „Al. I Cuza”, Iași, Cursurile de vară internaționale, 5-20 iulie 1976, Iași și Piatra Neamț, 1976.

210. *Le mot roumain d’origine thraco-dace* **arțar** *„érable” et le traitement de l’occlusive palatale □ dans le thraco-dace*, în *Thraco-dacica*, București, 1976, p. 321-322.

211. *Le phonétisme du thraco-dace vu à travers les mots roumains d’origine thraco-dace* [comunicare la cel de-al II-lea Congres Internațional de Tracologie, București, 4-10 septembrie 1976], rezumat în *II-e Congrès international de thracologie*, Bucarest, 4-10 septembrie 1976, Résumés des communications, Bucarest, 1976, 157-158.

212. *Les subdivisions territoriales du roumain*, în *Actes du XIII-e Congrès international de linguistique et philologie romanes*, tenu à l’Université Laval (Québec, Canada) du 29 août au 5 septembre

1975, Volume II, Québec, 1976, p. 167-168, Discussion, p. 179-180; şi în extras.

213. *Lexicul limbii române*, în „Cronica”, XI (1976), nr. 46 (563), p. 8 (în colaborare cu C. Dimitriu).

214. *Prefaţă* la Nicolae Costin, *Opere*, I, *Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidirea lumii pînă în 1601. Letopiseţul Ţării Moldovei de la 1709 la 1711*, Iaşi, Editura Junimea, 1976, p. VII-XIII.

215. Intervenţie la comunicarea lui Victor Iancu şi a lui Bruno Villata, *Considérations sur la phonologie historique des dialectes roumains et italiens* , în *Actes du XIII-e Congrès international de linguistique et philologie romanes*, tenu à l’Université Laval (Québec, Canada) du 29 août au 5 septembre 1975, Volume II, Québec, 1976, p. 189.

216. Intervenţie la comunicarea lui Jacques Goudet, *Essai d'interprétation du système verbal périphrastique:* ***a fi*** + *gérondif en roumain*, în *Actes du XIII-e Congrès international de linguistique et philologie romanes*, tenu à l’Université Laval (Québec, Canada) du 29 août au 5 septembre 1975, Volume II, Québec, 1976, p. 569.

1977

217. *Activitatea lingvistică a lui Vasile Bogrea*, în AnL, t. XXV (1976), p. 177-185.

218. *Cel de al XVI-lea Colocviu al Societăţii „Mihai Eminescu” din Freiburg i.Br.* [Iaşi, 20-26 septembrie 1976], în AUI, XXIII (1977), p. 132-133.

219. *Erori în analiza secvenţelor fonetice ale indoeuropenei primitive*, în SCL, XVIII (1977), nr. 2, p. 125-141.

220. *Graiul românesc*, în cadrul rubricii *Mărturii din mileniul unu*, în „Luceafărul”, XX (1977), nr. 44, p. 7.

221. *I. Şiadbei (1902-1977). In memoriam*, în AUI, XXIII (1977), p. 140-142.

222. *Introducere* [despre viaţa şi opera lui Grigore Scorpan], în Grigore Scorpan, *M. Eminescu. Studii şi articole*, Ediţie, bibliografie şi indice de nume de Virgil Andriescu, Iaşi, 1977, p. 5-16.

223. *Istoria limbii române în universităţile din România*, în LL, 1977, nr. 1, p. 42-48.

224. *La toponymie de la zone carpatique*, Universitatea „Al. I Cuza”, Iași, Cursurile de vară internaționale, 5-20 iulie 1976, Iași și Piatra Neamț, 1976 [retipărire cu modificări a textului din anul 1976].

225. *Lingvistica – o disciplină umanistă*. Convorbire cu prof. dr. doc. G. Ivănescu, membru corespondent al Academiei Române, realizată de Dumitru Nica, în „Cronica”, XII (1977), nr. 48 (618), p. 1, 6.

226. *Lucrări publicate*, [Iași], 1977, 24 p., multiplicare xerox. [Bibliografia propriilor lucrări.]

227. *Tache Papahagi (1892-1977). In memoriam*, în AUI, XXIII (1977), p. 136-139.

228. *Un specialist în limba română: profesorul Glanville Price* [cu o greșeală de tipar: *Glenville* în loc de *Glanville*], în „Cronica”, XII (1977), nr. 23 (593), p. 8.

1978

229. *A 80-a aniversare a profesorului Petru Caraman*, în AnL, Tomul XXVI (1977-1978, apărut în 1980), p. 269-274; și în extras.

230. *A 90-a aniversare a academicianului Iorgu Iordan*, în AnL, Tomul XXVI (1977-1978, apărut în 1980), p. 241-242; și în extras.

231. *Acad. Iorgu Iordan la vîrsta de 90 de ani*, în AUI, XXIV (1978), p. 129-131; și în extras.

232. *Iorgu Iordan, creator de școală lingvistică* [sub titlul comun: *Omagiu academicianului Iorgu Iordan*], în „Cronica”, XIII (1978), nr. 40, p. 1, 7.

233. *La toponymie de la zone carpatique*, Universitatea „Al. I Cuza”, Iași, Cursurile de vară internaționale, 5-20 iulie 1976, Iași și Piatra Neamț [retipărire cu modificări a textului din anul 1976 și 1977].

234. *Limba dacică.* Interviu cu prof. univ. dr. docent Gh. Ivănescu, membru corespondent al Academiei Române, realizat de N. Stoicescu și Andrei Lenart, I, în „Argeș”, XIII (1978), nr. 2, p. 7; II, în nr. 3, p. 6.

1979

235. *Die syntaktischen Universalien*, în *Studies in Diacronic, Syncronic and Typological Linguistics. Festschrift for Oswald Szemerényi on the Occasion of his 65th Birthday* (Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science), Amsterdam, 1979, p. 399-416.

236. *În jurul* **Memoriilor** *profesorului Iorgu Iordan*, I, în „Cronica”, XIV (1979), nr. 15 (689), p. 2; II, în nr. 16 (690), p. 8.

237. *La toponymie de la zone carpatique*, Universitatea „Al. I Cuza”, Iași, Cursurile de vară internaționale, 5-20 iulie 1976, Iași și Piatra Neamț [retipărire cu modificări a textului din anul 1976, 1977 și 1978].

238. *Mihai Costăchescu, lingvist și folclorist*, în MMS, LV (1979), nr. 1-2, p. 164-168.

239. *Prefață* la Iosif Popovici, *Scrieri lingvistice*. Ediție îngrijită, studiu introductiv și indice de Maria Purdela-Sitaru și Livia Vasiluță, Timișoara, Editura Facla, 1978.

240. *Ricerche di filologia romena*. Fascicolo I, a cura di Petru Iroaie (Università di Palermo, Instituto di lingua e di litteratura romena), 65 p., Palermo, 1976, în AUI, XXV (1979), p. 129-131; și în extras.

241. *Scrisori primite de A. Philippide* [de la Th. Vîrgolici, C. Negruzzi, I.L. Caragiale], în „Cronica”, XIV (1979), nr. 41 (715), p. 6.

242. *Sur la notion de neutralisation en linguistique*, în *Mélanges à la mémoire de Louis Michel*, Université Paul Valery – Montpellier, 1979, p. 305-310 [cu redarea greșită a prenumelui autorului: *Gheorgui*, iar la tabla de materii, *Gheorgiu*].

1980

243. ***Istoria limbii române***, Iași, Editura Junimea, 1980, XVI + 766 p.

244. *Cuvînt* la *Sărbătorirea acad. Iorgu Iordan (29 septembrie 1978)* [la Academia R. S. România, cu ocazia împlinirii a 90 de ani], în AA, XXVIII (1980).

245. *Etnolingvistică*, în *Introducere în etnologie*, coordonator științific prof dr. Romulus Vulcănescu, București, EA, 1980, p. 138-142 [în cadrul rubricii III. Științe etnologice; tipărit cu numeroase modificări, care uneori fac ininteligibil textul autorului].

246. *Originea numelui orașului Bîrlad*, în „Școala bîrlădeană”, 1980, nr. 8, p. 9-10.

247. *Teoria poetică a lui Garabet Ibrăileanu*, în *Studii de stilistică, poetică, semiotică*, Universitatea Babeș – Bolyai, Facultatea de Filologie și Societatea de Științe Filologice din România, Cluj-Napoca, 1980, p. 105-109.

248. *Tezaur în limba română*. Interviu cu acad. prof. G. Ivănescu, realizat de N. Stoicescu și Andrei Lenard, în „Luceafărul”, XXIII (1980), nr. 27 (949), p. 2 [retipărire a interviului realizat în 1978].

1981

249. ***Gramatica comparată a limbilor indoeuropene***, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1981, 496 p. (în colaborare cu Th. Simenschy).

250. *Die Erzeugung der Rede*, în *Logos semantikos. Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu, 1921-1981*, II, Madrid, Berlin, New York, 1981, p. 89-114; și în extras.

251. *Domeniul și limitele semanticii*, în *Semantică și semiotică. Profesorului Al. Graur cu prilejul împlinirii vîrstei de 80 de ani*, București, 1981, p. 83-95.

252. *Dumitru Gafițanu (1896-1979)*, în AUI, XXVII (1981), p. 141-143; și în extras.

253. *Producerea vorbirii*, în *Cunoaștere, creativitate, comunicare*, Supliment la AUI, XXVI (1981), vol. 2. *Probleme de metalimbaj și metaliteratură*, p. 3-8; și în extras [reproduce în românește, cu o nouă numerotare a paragrafelor, de la 1 la 9, și cu erori de tipar care denaturează sensul spuselor autorului, iar pe alocuri fac ininteligibil textul, paragrafele 8-16 din articolul precedent, p.102-114].

1982

254. [Sub titlul comun: *Fondul principal al culturii române*] *„Aș susține chiar că pentru prima oară vedem în istoria limbii*

române realitățile așa cum s-au petrecut ele”, I, în „Luceafărul”, XXV (1982), nr. 38, p. 3; II, în nr. 40, p. 3; III, în nr. 41, p. 3 [convorbire consemnată de M. Ungheanu].

255. *Lucrări științifice*, Iași, 1982, 38 p.

256. *O viață închinată științei limbii. Interviu cu profesorul G. Ivănescu, la 70 de ani*, în „Cronica”, XVII (1982), nr. 48, p. 1, 5. (Interviu consemnat de D. Irimia.)

257. *Profesorul G. Neștian. Trubadurul Academiei Bîrlădene*, [prezentare a lucrării lui G. Neștian, *Însemnări autobiografice*], în *Bîrladul odinioară și astăzi. Oameni și fapte*, II, București, 1982, p. 205-206.

258. *Traca și daco-mesica*, în *Antichitatea și moștenirea ei spirituală*. Actele Sesiunii de comunicări a Societății de Studii Clasice din România, Iași, 30 mai – 1 iunie 1980, Iași, 1982, p. 1-15.

259. *Universitari ieșeni despre istoria limbii române. Mărturii ale profesorului dr. doc. George Ivănescu, membru corespondent al Academiei R.S.R.* Interviu realizat de A.D. Ciochină, în „Opinia studențească”, IX (1982), nr. 1 (58), p. 9.

1983

260. ***Lingvistică generală și românească***. Ediție, note și indice de Vasile Șerban și Vasile D. Țâra, Timișoara, Editura Facla, 1983, 327 p.

261. *Din istoria slavisticii* (J.J. Mikkola, *Urslavische Grammatik. Einführung in das vergleichende Studium der slavischen Sprachen*, III. Teil: *Formenlehre*, Heidelberg, 1950, Carl Winter, Universitätsverlag, 106 p. + 2p. nenumerotate, în *Indogermanische Bibliothek*, herausgegeben von Hans Krahe, Erste Reihe: *Lehr- und Handbucher*), în CCS, I (1983), p. 5-17.

262. *Elemente românești de origine dacică*, în „Cronica”, XVIII (1983), nr. 21, „Istorie și limbă românească”, I.

263. *Lucrările științifice ale profesorului G. Ivănescu*, în *Omagiu G. Ivănescu*, p. 292-327.

264. *O lucrare tipărită, dar necunoscută, a lui Alexandru Philippide*, în *Alexandru Philippide. 50 de ani de la moarte. Studii*, Iași, 1983, p. 83-87. (Raport la lucrarea lui Vasile Bologa, *Monografia*

şcolii civile de fete..., Sibiu, 1911, publicat în AA. Seria a II-a, XXXIV (1911/1912), p. 270-278.)

265. *„Potenţele necesare unei dezvoltări strălucitoare, de importanţă mondială, a lingvisticii, a filozofiei şi a altor ramuri ale ştiinţei româneşti există”.* Interviu cu profesorul univ. dr. doc. G. Ivănescu, m.c. al Academiei Române, în, „Pagini bucovinene”, II (1983), nr. 7, p. I, III (supliment al revistei ConvLit, LXXXIX, 1983, nr. 7).

266. *Prefaţă* la G. Ivănescu, *Lingvistică generală şi românească*, ed. cit, p. 5-9.

267. *Răspunsul profesorului G. Ivănescu*, în *Omagiu G. Ivănescu*, p. 60-94.

1984

268. *Alexandru Philippide – teoretician al limbajului.* Studiu introductiv la Alexandru Philippide, *Opere alese. Teoria limbii*, Bucureşti, EA, 1984, p. IX-LV.

269. Alocuţiune rostită la omagierea prof. Gavril Istrate, cu ocazia împlinirii a 70 de ani, în *Profesorul Gavril Istrate la 70 de ani*, Iaşi, [TUI], 1984, p. 9-16.

270. *Amintiri despre Constantin Balmuş*, în *In memoriam Constantini I. Balmuş*, Iaşi, CMUI, 1984, p. 59-67.

271. *Amintiri despre Traian Bratu*, în *Interferenţe culturale româno-germane. Rumänisch-deutsche Kulturinterferenzen. Contribuţii ieşene de germanistică* IV/*Jassyer Beiträge zur Germanistik* IV. Volum îngrijit de / Herausgegeben von Andrei Corbea, Octavian Nicolae, Iaşi, 1986, p. 17-20.

272. *Diferenţierea dialectală a slavei primitive*, în AnL – A, XXIX (1983-1984), p. 115-137.

273. *Elemente dacice în limba română*, în „Pagini bucovinene”, III (1984), nr. 7, p. I, IV (supliment al revistei ConvLit, XC, 1984, nr. 7).

274. *Elemente tracodace păstrate în limba română*, în AnL – A, XXIX (1983-1984), p. 5-9.

275. *Idei pentru mileniul următor*, în „Cronica”, XIX (1984), nr. 38, p. 1, 7 (interviu consemnat de Ion Ţăranu).

276. *Lucrări lingvistice recente cu privire la originea românilor și la limba română*, în „Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte”, Seria IV, Tomul V (1983-1984), p. 149-170.

277. *Versificația românească*, în *Profesorul Gavril Istrate la 70 de ani*, Iași, [TUI], 1984, p. 149-160.

1985

278. *Categoriile gramaticale*, în „Collegium”, I (1985), p. 9-15.

279. *Considerații asupra așa-ziselor figuri de stil*, I, în „Pagini bucovinene”, IV (1985), nr. 10, p. II; II, în nr. 11, p. I, IV; III, în nr. 12, p. I, II (supliment al revistei ConvLit, XCI, 1985, nr. 10, 11 și 12).

280. *Cu profesorul Gheorghe Ivănescu, membru corespondent al Academiei R.S.R.*, în ConvLit, XCI (1985), nr. 6, p. 7, 14 (interviu consemnat de Gr. I.).

281. *Haralambie Mihăescu (1907-1985)*, în AUI, XXXI (1985), p. 99-100.

282. *Numele lunii în limbile indoeuropene*, în SCL, XXXVI (1985), nr. 5, p. 416-419.

283. *Schimbări fonetice populare românești formulate greșit sau incomplet*, în AnL – A, XXX (1985), p. 119-121.

284. *Stilistică lingvistică, poetică și alte științe sociale*, în AUI, XXXI (1985), p. 3-11.

285. *Un prefix preindoeuropean (hattic-lelegic) în al albaneză și în traco-dacică*, în SCL, XXXVI (1985), nr. 3, p. 222-225.

1986

286. *Acad. Iorgu Iordan (29 septembrie/11 octombrie 1888 – 20 septembrie 1986)*, în AA, XXXVI (1989), Anul 120 (1986), p. 287-299. (Cuvîntare ținută de G. Ivănescu la adunarea de doliu, alături de cele ale lui Radu Voinea, Al. Hanță, Gavril Istrate, Marius Sala.)

287. *Considerații asupra așa-ziselor figuri de stil* (Rezumat), în D. Irimia (coordonator), *Lingvistică. Poetică. Stilistică*, Iași, 1986, p. 220-221.

288. *Cuvinte românești de origine dacă formate cu sufixul indo-european* ***-men**, ***-mn**, în *Symposia thracologica*, Oradea, IV (1986), p. 102-103 [rez.].

289. *Iorgu Iordan*, în *Universitatea din Iași 1860 – 1985. Dezvoltarea științei*, Iași, [TUI], 1986, p. 91-92.

290. *Syntaxe, sémantique, pragmatique*, în AUI, XXXII (1986), p. 1-22.

1987

291. [*O scrisoare autobiografică*], în „Cronica”, XXII (1987), nr. 44, p. 6 [trimisă lui Petru Zugun].

292. *„Informarea și documentarea sînt, trebuie să fie, prima preocupare a unui cercetător sau a unui cadru didactic”* în SCD, XXIX (1987), nr. 1-2, p. 46-51. (Convorbire consemnată de George Corbu, sub titlul *Colocviile revistei „Studii și cercetări documentare”*.)

293. *Le temps, l'aspect et la durée de l'action dans les langues indo-européennes*, în „Collegium”, III (1987), p. 113-142. (Text reprodus din *Mélanges linguistiques publiées à l'occasion du VIII-e Congrès international des linguistes à Oslo, du 5 au 9 août 1957*, București, 1957, p. 23-61.)

294. *Locul lui Iorgu Iordan în istoria lingvisticii române*, în AUI, XXXIII (1987), p. 95-104.

295. *Preocupări lingvistice la „Junimea”*, în ConvLit, XCIII (1987), nr. 2, p. 12.

1988

296. *„Fără studii amănunțite de istoria societăților nu putem construi adevărata istorie și descriere a limbii”*, în ConvLit, XCV (1988), nr. 8, p. 4-5 [sub titlul comun: *Interviuri peste timp*; interviu consemnat de Grigore Ilisei].

297. *Terminologia filozofică și politică a lui C. Dobrogeanu-Ghera*, în AUI, XXXIV (1988), p. 96-100.

1989

298. ***Studii de istoria limbii române literare***. Ediție îngrijită și postfață de Al. Andriescu, Iași, Editura Junimea, 1989, 267 + XII p.

1992

299. *Graiurile din sud-vestul Moldovei*, în AUT, XXX (1992), p. 1-31.

2000

300. ***Istoria limbii române***. Ediția a II-a. Îngrijirea ediției, indice de autori și indice de cuvinte de Mihaela Paraschiv, Iași, Editura Junimea, 2000.

2004

301. ***Curs de sintaxa limbii române moderne***. Editat, adnotat și prefațat de Oana Popârda, Iași, Editura Junimea, 2004, p. 272 p.

2012

302. ***Problemele capitale ale vechii române literare***. Ediția a II-a revăzută. Îngrijirea textului, bibliografie, indici și notă asupra ediției de Eugen Munteanu și Lucia-Gabriela Munteanu. Postfață de Eugen Munteanu, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza, 2012.

303. ***Bibliografia lucrărilor Profesorului G. Ivănescu, editate în perioada 1934-2012***, în AUT, L (2012), p. 23-47 [Lista a fost întocmită de Adina Chirilă și Vasile D. Țâra]

b.Texte de folclor publicate

1. *Cîntece din Moldova*, în „Neamul românesc pentru popor”, XVI (1928), nr. 7, p. 120.
2. *Ciocîrlia, vulpea și cioara*, snoavă populară, în „Cuget clar”, I (1928), nr. 33-40, p. 530-531.
3. *Cîntece populare*, în „Solia Moldovei”, II (1928), nr. 18, p. 7.

c. Ediții de texte

1. *Curs de antichități. Istoria costumului și a gătelii*, predat de dl. prof. O. Tafrali (Facultatea de Litere din Iași), 1931-1932, editat de D. Crînjală și G. Ivănescu, litografiat, 98 p. [D. Crînjală a redactat numai primele 16 pagini.]
2. *Curs de arheologie. Arhitectura bisericească*, predat de dl. prof. O. Tafrali (Facultatea de Litere din Iași), 1931-1932, editat de

D. Crînjală și G. Ivănescu, litografiat, 222 p. [D. Crînjală a redactat numai primele 16 pagini.]

3. M. Costăchescu, *Cîntece populare românești*, București, 1969, 695 p. (*Folclor din Moldova*, II), (în colaborare cu V. Șerban).

4. G.D. Neștian, *Însemnări autobiografice*, în *Bîrladul odinioară și astăzi. Oameni și fapte*, II, București, 1982, p. 207-233.

5. Alexandru Philippide, *Opere alese. Teoria limbii*, București, EA, 1984, 433 p. [fragm. din *Principii de istoria limbii*, *Introducere în istoria limbii*, *Fiziologia sunetelor* și *Originea românilor*, vol. II (*Baza de articulație și baza psihologică*)], (în colaborare cu Carmen-Gabriela Pamfil).

6. Alexandru Philippide, *Istoria limbii române*. Ediție critică, [Iași – București] Editura Polirom, 2011, 665 p. [Partea I, *Originea poporului român și a limbii române*; partea a II-a, *Latina populară*; partea a III-a, *Istoria sunetelor*; partea a IV-a, *Istoria formelor*] (în colaborare cu Carmen-Gabriela Pamfil și Luminița Botoșineanu).

II. LUCRĂRI ÎN PREGĂTIRE[14]

[Lucrări redactate provizoriu sau parțial; anul sau anii de după titlu și numărul de pagini arată timpul redactării intensive a acelor lucrări.]

A. Lingvistică generală

1. *Lingvistica limbii și lingvistica vorbirii*, cca 150 pagini de tipar; 1935, 1960.

---

[14] Lista de mai jos este reprodusă după *Lucrările științifice ale profesorului G. Ivănescu,* în *Omagiu G. Ivănescu,* p. 324-327. Cele 41 de volume enumerate în această listă, care ar fi putut însuma câteva mii de pagini tipărite, ilustrează imensa erudiție și capacitate intelectuală, precum și varietatea preocupărilor științifice ale profesorului G. Ivănescu. Chiar dacă din 1983 până astăzi n-au fost editate decât trei dintre volumele incluse în lista respectivă (v. supra, nr. I.a.298, I.a.301, I.c.6), iar *Istoria limbii române* a fost reeditată tot în limba română (v. supra, nr. I.a.300), câștigul pentru lingvistica românească a fost considerabil și ar putea să crească exponențial dacă s-ar edita măcar o parte a manuscriselor rămase de la marele savant român.

2. *Tratat de lingvistică generală*, cca 450 de pagini de tipar.

3. *Naturalism și idealism în lingvistică*, cca 100 de pagini de tipar; 1938-1939.

4. *Natura și cauza schimbărilor fonetice*, cca 400 de pagini de tipar; 1938.

5. *Adevăr și eroare în fonologia contemporană*, cca 200 de pagini de tipar; 1938 și 1967.

6. *Limba ca gîndire, artă și voință*, cca 300 pagini de tipar; 1936-1937.

7. *Teoria cazurilor*, cca 100 de pagini de tipar; 1939.

8. *Istoria doctrinelor sintactice*, cca 350 de pagini de tipar. [Lucrare rezultată prin îmbunătățirea și adăugirea studiului introductiv al operei de la nr. 38, v. supra.]

9. *Teoria lui Alexandru Philippide despre limbă și lingvistică*, cca 500 pagini de tipar; 1939-1944.

10. *Alexandru Philippide sau destinele lingvisticii (Dialog în trei momente)*, cca 100 de pagini de tipar.

11. *Studii de lingvistică generală*, cca 200 de pagini de tipar; 1948-1981.

12. *Grundzüge der anthropologischen Sprachwissenschaft*, cca 300 de pagini de tipar. [Colecție de studii de lingvistică generală în limbile germană și franceză, unele deja publicate, altele inedite.]

13. *Istoria lingvisticii generale*, cca 600 de pagini de tipar; 1965-1974.

B. Lingvistică românească

14. *Limba română modernă: Fonetică. Morfologie. Sintaxă*, cca 500 pagini de tipar. [Lucrare rezultată prin completarea și îmbunătățirea operei de la nr. 38, v. supra.]

15. *Originea românilor*, cca 500 de pagini de tipar. [Lucrare rezultată prin îmbunătățirea și completarea operei de la nr. 36, v. supra.]

16. *Studii de dialectologie română*, cca 300 pagini de tipar; 1950-1974.

17. *Toponimia românească. Evoluția și starea actuală a cercetărilor*; 1956-1962.

18. *Terminologia filozofică românească de pînă la 1830, cca 350* de pagini de tipar; 1952-1955. [Lucrare pomenită de Liviu Leonte în informarea asupra activității Institutului de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor din Iași, publicată în „Limba română”, IV (1955), nr. 6, p. 77-79.]

19. *Istoria limbii române*, 2 vol. de cca 500 de pagini fiecare. [Lucrare ce va rezulta prin îmbunătățirea operei de la nr. 243, v. supra; va apărea întîi în traducere franceză].

20. *Istoria limbii române. Atlas*, cca 300 de hărți.

21. *Istoria graiurilor bănățene și oltene*, cca 300 de pagini de tipar; 1968-1971.

22. *Studii de istoria limbii române literare*, cca 300 pagini de tipar; 1950-1978.

23. *Istoria lingvisticii românești de la 1880 pînă astăzi*, cca 600 de pagini de tipar; 1965-1974.

24. *Viața și opera lui Alexandru Philippide*, cca. 250 pagini; gata de tipar[15].

C. Istoria limbilor romanice occidentale

25. *Istoria limbilor romanice*, cca 800 pagini de tipar; 1962-1966.

26. *Istoria limbii italiene*, cca 500 pagini de tipar; 1982-1983.

D. Lingvistică indoeuropeană

27. *Elemente lexicale traco-dacice în limba română*, cca 250 de pagini de tipar; 1952-1983.

28. *Patria primitivă a indoeuropenilor și cele mai vechi migrații ale lor*, cca 300 de pagini de tipar; 1945, 1949-1950, 1976.

29. [În colaborare cu O. Szemerényi și A. Vraciu] *Împrumuturile lexicale din limba greacă veche* (cu privire specială asupra celor așa-zise pelasgice), cca 400 pagini de tipar; 1975-1982.

---

[15] Cu privire la acest text, netipărit deocamdată, vezi Carmen-Gabriela Pamfil, *Alexandru Philippide*, București – Chișinău, Litera Internațional SRL, 2008, p. 7, nota 1.

30. *Timpul, aspectul și durata acțiunii în limbile indoeuropene*; cca 200 pagini de tipar; [Lucrare rezultată prin adăugirea și îmbunătățirea lucrării de la nr. 63, v. supra].

31. *Studii de lingvistică indoeuropeană*, cca 200 pagini de tipar; 1952-1979.

32. *Limba germanică primitivă*, cca 300 pagini de tipar; 1971-1981.

E. Istoria literaturii române

33. *Studii de folclor românesc și de istoria literaturii române*, [va cuprinde studiile de la nr. 52, 118, 137, precum și studii inedite].

F. Filozofie

34. *Filozofi români*, cca 200 de pagini de tipar.

35. *Compendiu de filozofie*, cca 200 de pagini de tipar.

G. Ediții și texte folclorice

36. Ioan Cantacuzino, *Poézii nóo* (studiu introductiv, text în facsimile și în transcriere, glosar), cca 150 de pagini de tipar.

37. A. Philippide, *Opere*, I. *Articole de lingvistică românească și generală*; II. *Istoria limbii române*; III. Lucrări din tinerețe și articole culturale, în total, circa 1500 de pagini de tipar [în colaborare cu Carmen-Gabriela Pamfil).

38. A. Philippide, *Lucrări din tinerețe și articole*, 2 vol., cca 1800 de pagini de tipar [în colaborare cu Carmen-Gabriela Pamfil].

39. G. Ibrăileanu, *Istoria literaturii române moderne (1800-1920)*, 3 vol. de cîte 400-500 de pagini .

40. Vasile Apostu, *Povești*, culese de N. Ivănescu și Petru Ivănescu între anii 1895 și 1905; cca 50 pagini de tipar.

41. Ecaterina Stanciu, *Povești*, culese de G. Ivănescu în 1928; cca 50 pagini de tipar[16].

[16] Vasile Apostu și Ecaterina Stanciu sunt persoanele de la care s-au cules poveștile.

III. REFERINȚE CRITICE

1. *Constituirea unei fonetici care să nu fie fiziologie și acustică*, în BIFR, V (1938), p. 55-139; și în extras.

A. Graur, în „Viața românească”, XXX (1939), nr. 8, p. 156-157.

Henri Guiter, în „Revue des langues romanes”, tome LXIX (1947), Montpellier, p. 333-334.

Eugen Seidel, în BIFR, VI (1939), p. 114-122.

2. *Originea fîrșeroților*, în BIFR, IX (1942), p. 175-179.

C. Racoviță, în „Revista istorică română”, XIV (1944), fasc. 4, p. 543.

3. *Problemele capitale ale vechii române literare*, în BIFR, XI-XII (1944-1945, apărut în 1948), p. 1-412, 540; și în extras, Iași, 1948.

Al. Rosetti, în SCL, I (1950), fasc. 1, p. 104-106.

4. *Elemente maramureșene în limba tipăriturilor lui Coresi*, în SC Șt, Seria III: Filologie, X (1959), fasc. 1-2, p. 19-31; și în extras.

Th. Hristea, în LR, XI (1962), nr. 2, p. 210-211.

5. *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea, 1980, XVI + 766 p.

A. Andriescu, sub titlul comun: *Un eveniment editorial:* **Istoria limbii române** *de G. Ivănescu. O concepție originală*, în „Cronica”, XV (1980), nr. 20, p. 5, 7.

V. Arvinte, sub titlul comun: *Un eveniment editorial:* **Istoria limbii române** *de G. Ivănescu. Formarea limbii și a poporului român*, în „Cronica”, XV (1980), nr. 20, p. 5.

V. Arvinte, în „Scînteia”, 22 mai 1980, p. 4.

V. Arvinte, *O nouă istorie a limbii române*, în AnL – A, XXVIII (1981-1982), p. 105-113.

Gh. Bulgăr, *Istorie, limbă, cultură*, în „Scînteia”, LI (1981), nr. 12136, p. 4.

Ion Coja, *Une histoire de la langue roumaine de G. Ivănescu*, Iași, 1980, în „Revue roumaine”, XXXIV (1980), nr. 11, p. 186-189.

Ion Coja, *Actualitatea investigației lingvistice. G. Ivănescu,* **Istoria limbii române**, Iași, 1980, în „Luceafărul”, XXIII (1980), nr. 31, p. 1, 6.

Constantin Coroiu, *Povestea limbii române*, în RLib, XL (1983), nr. 11984, p. 2.

Ștefan Giosu, sub titlul comun: *Un eveniment editorial:* **Istoria limbii române** *de G. Ivănescu. Un amplu studiu al dialectelor*, în „Cronica”, XV (1980), nr. 20, p. 5, 7.

Al. Graur, la rubrica: *Limba noastră*: *O istorie a limbii de G. Ivănescu*, Iași, 1980, în „România literară”, XIII (1980), nr. 22, p. 8.

Theodor Hristea, *O istorie a limbii române*, în „TribRom”,X (1981), nr. 208, p. 4.

Victor Iancu, în StArt, III (1981), p. 326-327.

Maria Iliescu, sub titlul comun: *Un eveniment editorial:* **Istoria limbii române** *de G. Ivănescu. Prima istorie a limbii române de la origini pînă azi*, în „Cronica”, XV (1980), nr. 20, p. 7.

Iorgu Iordan, în LR, XXX (1981), nr. 1, p. 89-90.

Eugen Micu, în „Ramuri”, XXXII (1981), nr. 23, p. 3.

Haralambie Mihăescu, în RESE, XIX (1981), nr. 2, p. 391-394.

N. Mihăescu, în „Revue des études sud-est-européennes”, București, t. XIX (1981), nr. 2, p. 391-394.

Alexandru Niculescu, *O valoroasă istorie a limbii românilor de G. Ivănescu*, Iași, 1980, în „România literară”, XIII (1980), nr. 34, p. 4-5.

Ioan Oprea, *O carte fundamentală pentru cultura românească*, în „Dialog”, XI (1980), nr. 77-78, p. 7.

Viorica Pamfil, în CL, XXVI (1981), nr. 1, p. 85-89.

Adrian Riza, *George Ivănescu: Histoire de la langue roumaine*, Iași, 1980, în „Actualités roumaines”, III (1980), nr. 22 [revista apare și în redacție engleză].

Valeriu Rusu, *O nouă* **Istorie a limbii române***, de G. Ivănescu*, Iași, 1980, în „Săptămîna”, 1980, nr. 499, p. 2, 3.

Valeriu Rusu, în AnICED-B, II (1983), p. 443-447.

Valeriu Rusu, *Adevărurile limbii române*, în „Luceafărul”, XXIX (1986), nr. 44, p. 1, 7.

Nicolae Saramandu, *G. Ivănescu, The History of the Romanian Language*, Iași, 1980, în RomBooks, VIII (1980), p. 60.

Momčilo Savić, în *Balcanica*, XII, Beograd, 1981, p. 182-185.

Luiza Seche, în CNSI, 1981, nr. 2, p. 37-40.

Gheorghe Suciu, *Studii de filologie*, I, în „Luceafărul”, XXVII (1984), nr. 22, p. 6.

6. *Lingvistică generală și românească*. Ediție, note și indice de Vasile Șerban și Vasile D. Țâra, Timișoara, Editura Facla, 1983, 327 p.

Vasile Frățilă, în AnL – A, XXIX (1983-1984), p. 533-538; vezi și Vasile Frățilă, *Cercetări de onomastică și dialectologie*, [Timișoara], Editura Excelsior Art, 2004, p.263-275.

Ștefan Giosu, în „Cronica”, XVIII (1983), nr. 37, p. 4.

Dan Mârza, în „Astra”, XIX (1984), nr. 3, p. 13.

7. *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1981, 496 p. (în colaborare cu Th. Simenschy).

G. Benedek, în CL, XXVIII (1983), nr. 1, p. 78-79.

Nicolae Saramandu, [A Comparative Grammar of Indoeuropean Languages], în RomBooks, 1982, nr. 2, p. 24.

Nicolae Saramandu, în AnICED-B, II (1983), p. 440-450.

Ariton Vraciu, în AUI, XXX (1984), p. 83-84.

8. Alexandru Philippide, *Opere alese. Teoria limbii*, București, EA, 1984, 433 p. (în colaborare cu Carmen-Gabriela Pamfil).

***, în „Forum”, XXVII (1985), nr. 4, p. 89.

Mihai Gherman, în CL, XXXII (1987), nr. 1, p. 78-79.

Al. Graur, *Despre teoria limbii*, în RLit, XVIII (1985), nr. 27, p. 9.

Ioan Oprea, în AnL – A, XXXI (1986-1987), p. 409-411.

Ion Popescu-Sireteanu, *Un eveniment pentru lingvistica românească*, în „Forum”, XXIX (1987), nr. 5, p. 84-86.

9. ***Studii de istoria limbii române literare*****. Ediție îngrijită și postfață de Al. Andriescu, Iași, Editura Junimea, 1989, 267 + XII p.**

Ioan Oprea, în LR, XL (1991), nr. 5-6, p. 299-301.

Flora Șuteu, în LR, XLII (1993), nr. 1, p. 41-43.

10. ***Curs de sintaxa limbii române moderne*****. Editat, adnotat și prefațat de Oana Popârda, Iași, Editura Junimea, 2004, p. 272 p.**

Elena Dănilă, în ALIL, XLIV-XLVI (2004-2006), p. 278-279.

Mihaela Secrieru, **Sintaxa** *lui G. Ivănescu. Note de lectură*, în AUI, XLIII (1997) [*Omagiu profesorului Vasile Arvinte cu ocazia împlinirii vîrstei de 70 de ani*], p. 485-489.

IV. EXEGEZE

1. Al. Andriescu, *Concepția lui G. Ivănescu despre limba literară*, în AUI, XXXIV (1988), p. 21-36.
2. V. Arvinte, *Conceptul de „română primitivă" în* **Istoria limbii române** *de G. Ivănescu*, în AUI, XXVIII/XXIX (1982/1983), p. 9-12.
3. Nistor Bardu, *Conceptul de limbă literară a unui dialect, cu aplicare la aromână, în viziunea lui G. Ivănescu,* în ALIL, t. LIII (2013), p. 49-57.
4. Luminița Botoșineanu, *Fonetica generală în concepția lui G. Ivănescu. Pagini inedite*, în ALIL, t. LIII (2013), 59-64.
5. Daniela Butnaru, *Un text inedit de G. Ivănescu despre toponimia românească*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 65-74.
6. Lucian Chișu, *Istoria limbii române* în „Luceafărul", XXX (1987), nr. 38, p. 7 [sub titlul comun: **Istoria limbii române** *de G. Ivănescu, Fondul principal al culturii române*].
7. Gh. Chivu, *„Dialectele literare", o „problemă capitală" a vechii române literare, în concepția lui G. Ivănescu și Ion Gheție*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 75-83.
8. Ion Coja, *„Limba să fie explicată prin om"*, în „Luceafărul", XXX (1987), nr. 38, p. 7 [sub titlul comun: **Istoria limbii române** *de G. Ivănescu, Fondul principal al culturii române*].

9. Ligia Constantinescu, *On Irony. Starting from G. Ivănescu's "Examination of 'the So-called Figures of Speech'"*, în *Omagiu Ivănescu – 75*, p. 82-86.

10. Ioana Costa, *G. Ivănescu, indo-europenist*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 85-90.

11. Paula Diaconescu, *O istorie generativă a limbii române*, în AUI, XXXIV (1988), p. 5-20.

12. Mioara Dragomir, *Interpretarea grafiei chirilice în viziunea lui G. Ivănescu*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 91-109.

13. Sergiu Drincu, *Aspectul verbal în concepția lui G. Ivănescu*, în AUT, L (2012), p. 87-92.

14. Vasile Frățilă, *Originea dialectelor limbii române în concepția lui G. Ivănescu*, în AUT, L (2012), p.71-86.

15. Alexandru Gafton, *Concepția lui G. Ivănescu asupra foneticii*, în AUI, XLIII (1997) [*Omagiu profesorului Vasile Arvinte cu ocazia împlinirii vîrstei de 70 de ani*], p. 245-249.

16. Alexandru Gafton, *Polemica științifică la G. Ivănescu*, în AUI, XLIII (1997) [*Omagiu profesorului Vasile Arvinte cu ocazia împlinirii vîrstei de 70 de ani*], p. 475-483.

17. Ion Gheție, *Datarea fenomenelor lingvistice între arbitrar și fantezie*, în SCL, XLIV (1993), nr. 3, p. 217-220 [despre G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea, 1980].

18. Ștefan Giosu, *Dialectul aromân în concepția lui G. Ivănescu*, în *Omagiu Ivănescu – 75*, p. 58-66.

19. Ștefan Giosu, *Dialectul macedoromân în concepția lui G. Ivănescu*, în AUI, XXXIV (1988), p. 53-63.

20. Ștefan Giosu, *Dialectul istroromân în concepția lui G. Ivănescu*, în AUI, XXXV (1989), p. 64-87.

21. Ștefan Giosu, *Dialectul meglenoromân în concepția lui G. Ivănescu*, în *Al V-lea Simpozion Național de Dialectologie* (Craiova, 27-28 mai 1988) – Rezumatele comunicărilor, Craiova, 1988, p. 9-10.

22. Ștefan Giosu, *Dialectul dacoromân în concepția lui G. Ivănescu*, în AUI, XXXVI (1990), p. 121-135.

23. Gabriela Haja, *Evoluția dialectelor literare în concepția lui G. Ivănescu*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 137-142.

24. Petru Ioan, *Puncte de rezistență și false atuuri în tentativa lui G. Ivănescu de aducere a lingvisticii în acord cu logica și stilistica*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 143-152.

25. D. Irimia, *G. Ivănescu despre limbajul poetic*, în AUI, XXXIV (1988), p. 37-45.

26. Ioan Lobiuc, *Concepția lui G. Ivănescu despre legile de evoluție a limbajului și a limbilor*, în *Comunicarea: ipoteze și ipostaze*. Lucrările Sesiunii de comunicări din cadrul Zilelor Universității „Al. I. Cuza" Iași, 26-27 oct. 2007. Coord.: Luminița Hoarță Cărăușu, Iași, EUI, 2008, p. 11-20.

27. Zamfira Mihail, *Etnolingvistica în scrierile lui G. Ivănescu și în perspectivă coșeriană*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 153-168.

28. Aura Mocanu, *Polemica G. Ivănescu – Ion Gheție cu privire la limba română literară*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 169-173.

29. Dinu Moscal, *Predicatul și problema verbului copulativ la G. Ivănescu*, în ALIL. t. LIII (2013), p. 175-184.

30. Cristinel Munteanu, *Despre concepția stilistică a lui G. Ivănescu (sau despre justețea unei recomandări privind cercetarea stilurilor),* în ALIL, t. LIII (2013), p. 185-204.

31. Eugen Munteanu, *Concepția lui G. Ivănescu despre migrațiile românilor în Evul Mediu*, în ALIL, t. LIII (2013), 219-226.

32. Lucia-Gabriela Munteanu, *Concepția lui G. Ivănescu și a lui Eugeniu Coșeriu despre limbajul poetic* (I), în ALIL, t. LIII (2013), p. 205-218.

33. Rodica Nagy, *Sintaxa lui G. Ivănescu: sugestii pentru o interpretare nedogmatică*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 227-232.

34. Ruxandra Nechifor, *Despre stil și stilistică la G. Ivănescu și Dumitru Irimia*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 233-246.

35. Dumitru Nica, *Teoria părților de vorbire la G. Ivănescu și la alți lingviști contemporani* [Otto Jespersen, Eugenio Coseriu, J. Kuriłowicz], în AUI, XXXIV (1988), p. 93-95.

36. Dumitru Nica, *Gramatica și logica la G. Ivănescu*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 247-250.

37. Cătălin Nicolau, *Principii ale cercetării istoriei limbii la G. Ivănescu*, în ALIL, t. (2013), p. 251-256.

38. Florin-Teodor Olariu, *Elemente de sociolingvistică în scrierile lui G. Ivănescu*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 265-283.
39. Ioan Oprea, *Contribuția lui G. Ivănescu la cercetarea terminologiei filozofice românești*, în AUI, XXXIV (1988), p. 46-52.
40. Carmen-Gabriela Pamfil, *Continuitatea unei școli lingvistice românești*, în ConvLit, 1990, nr. 11, p. 11.
41. Carmen-Gabriela Pamfil, *G. Ivănescu și A. Philippide – creatori ai unei doctrine lingvistice românești*, în AUS, XIII (2007), nr. 2, p. 17-44.
42. Carmen-Gabriela Pamfil, *Concepția lingvistică a lui G. Ivănescu,* în ALIL, t. LIII (2013), p.285-298.
43. Maria Pavel, *Les changements phonétiques dans la conception de G. Ivănescu*, în *Omagiu G. Ivănescu*, p. 236-243.
44. Oana Popârda, *La phrase dans la conception de G. Ivănescu*, în *Omagiu G. Ivănescu*, p. 251-260.
45. Oana Popârda, *La dimension sémantique du signe linguistique dans la conception de G. Ivănescu*, în *Omagiu Ivănescu – 75*, p. 22-26.
46. Oana Popârda, *Logique et psychologique dans la conception de G. Ivănescu*, în AUI, XXXIV (1988), p. 70-74.
47. Oana Popârda, *G. Ivănescu.* **Curs de sintaxa limbii române moderne**. *O lectură pragmasintactică*, în *Comunicarea: ipoteze și ipostaze*. Lucrările Sesiunii de comunicări din cadrul Zilelor Universității „Al. I. Cuza” Iași, 26-27 oct. 2007. Coord.: Luminița Hoarță Cărăușu, Iași, EUI, 2008, p. 21-27.
48. Oana Popârda, *Omniprezența semnificației în concepția lingvistică a lui G. Ivănescu*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 299-302.
49. Roxana-Iuliana Popescu, *Corespondențe logico-lingvistice între propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 303-311.
50. Adrian Porucic, *G. Ivănescu's Contribution to the Study of Indo-European*, în AUI, XXXIV (1988), p. 82-92.
51. Adrian Porucic, *Ivănescu față cu neo-roeslerienii*, în *Comunicarea: ipoteze și ipostaze*. Lucrările Sesiunii de comunicări din cadrul Zilelor Universității „Al. I. Cuza” Iași, 26-27 oct. 2007. Coord.: Luminița Hoarță Cărăușu, Iași, EUI, 2008, p. 28-43.

52. Adrian Porucic, *Fenomenul indo-european în viziunea lui G. Ivănescu*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 313-321.

53. Ioana Repciuc, *G. Ivănescu – etnolog. De la originea rituală antică la variantele contemporane ale unui obicei popular sud-est european*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 323-341.

54. Petronela Savin, *G. Ivănescu și Eugeniu Coșeriu. Preocupări pe terenul etnolingvisticii*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 343-347.

55. Elena Scărlătoiu, *Românii balcanici în Evul Mediu, în lumina cercetărilor lingvistice recente*, în *Cercetări de istorie și civilizație sud-est europeană*, IV, București, 1987, p. 72-76.

56. Mihaela Secrieru, *Contribuția lui G. Ivănescu în domeniul sintaxei limbii române*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 349-362.

57. Elvira Sorohan, *G. Ivănescu și retorica polemicii academice*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 363-369.

58. I. Stan, *Gheorghe Ivănescu. Fenomenologia limbajului și istoria limbii române*, în „Orizont”, XXXVIII (1987), nr. 35, p. 7.

59. Diana Stoica, *Limbajul poetic la G. Ivănescu și Dumitru Irimia*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 371-376.

60. Vasile Șerban, Vasile D. Țâra, *Cuvînt înainte* la G. Ivănescu, *Lingvistică generală și românească*, Timișoara, Editura Facla, 1983, p.10-13.

61. Elena Tamba, *Modelul de analiză morfosintactică pentru limba română la G. Ivănescu*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 377-382.

62. Vasile D. Țâra, *Direcția ivănesciană în cercetarea limbii române literare*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 383-393.

63. Emanuel Vasiliu, *Gramatică și ontologie*, în AUI, XXXIV (1988), p. 64-69 [Concepția lui G. Ivănescu din *Gramatica și logica*, I, *Structura logică a gîndirii ca factor primar al structurii morfologice a limbii*, în AUT, I (1963), p. 259-267; II, în AUT, II (1964), p. 193-214].

64. Elena Vieru, *Modelul Ivănescu în studiul limbii poeziei lui Vasile Voiculescu*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 395-401.

65. Luminița Vleja, G, *Ivănescu și lingvistica limbilor literare*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 403-411.

66. Marina Vraciu, *O încercare de „reconstrucție”: dialogul profesorului G. Ivănescu cu lingvistica slavă și cu slaviștii*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 413-428.

67. Ariton Vraciu, *G. Ivănescu și cercetarea substratului limbii române*, în AUI, XXVIII/XXIX (1982/1983), p. 187-189.

V. PORTRETE ȘI EVOCĂRI

a. Volume dedicate profesorului G. Ivănescu

1. *Profesorul Gheorghe Ivănescu la 70 de ani. Omagiul elevilor și colaboratorilor*, Iași, CMUI, 1983, 329 p.

2. *Omagiu Profesorului dr. doc. G. Ivănescu, membru corespondent al Academiei Române, la a 75-a aniversare*, [Iași], [TUI], 1987, XIV + 104 p. (AUI, XXXIII, 1987).

3. *In memoriam G. Ivănescu*, în *Comunicarea: ipoteze și ipostaze*. Lucrările Sesiunii de comunicări din cadrul Zilelor Universității „Al. I. Cuza” Iași, 26-27 oct. 2007. Coord.: Luminița Hoarță Cărăușu, Iași, EUI, 2008.

b. Articole și alocuțiuni omagiale

1. [*Alocuțiuni omagiale*], în *Omagiu G. Ivănescu*, p. 6-59 [la festivitatea din 27 noiembrie 1982 de la Universitatea din Iași, pentru sărbătorirea prof. Gheorghe Ivănescu, cu prilejul împlinirii a 70 de ani; alocuțiunile au fost rostite de Viorel Barbu, V. Arvinte, Silvia Buțureanu, Ștefan Munteanu, P. Dumitrașcu, Sanda Stavrescu, P. Neiescu, Alexandru Țenchea, G. Istrate, Ecaterina Teodorescu, Al. Andriescu, M. Bordeianu, Ștefan Giosu, Valeriu Stoleriu, Vasile Adăscăliței, C. Francu, Ion Străchinaru, Vasile Țâra, Gabriela Ciobanu; a fost citită scrisoarea acad. Iorgu Iordan].

2. Maria Aldea, *Profesorul G. Ivănescu. O evocare*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 27-38.

3. Al. Andriescu, *Ultimul manuscris*, în „Cronica”, XXII (1987), nr. 24, p. 6.

4. V. Arvinte, *Profesorul G. Ivănescu la 75 de ani*, în *Omagiu Ivănescu – 75*, p. IX-XIV.

5. V. Arvinte, *G. Ivănescu (1912-1987)*, în AnL – A, XXXI (1986-1987), p. 465-469; și în BulSȘF, 1987, p. 135-139.
6. V. Arvinte, *Lingviști ieșeni de seamă: A. Philippide și G. Ivănescu*, în LL, L (2005), nr. I-II, p. 109-116.
7. Amita Bhose, *Indianistul din Iași*, în ConvLit, XCIV (1988), nr. 4, p. 7.
8. Mircea Borcilă, *Gheorghe Ivănescu (1912-1987)*, în CL, XXXIII (1988), nr. 1, p. 91-92.
9. Lucian Chișu, *Gheorghe Ivănescu*, în „Luceafărul”, XXX (1987), nr. 24, p. 2; publicat și în „Revue roumaine”, XLI (1987), nr. 10, p. 92-95.
10. Codrin Liviu Cuțitaru, *Prima ediție din* ***Istoria limbii române*** *a lui G. Ivănescu* (1980), în ALIL, t. LIII (2013), p.19-23.
11. Crișu Dascălu, *Ultimul erudit*, în AUT, L (2012), p. 49-50.
12. C. Dimitriu, *Cum l-am cunoscut pe profesorul G. Ivănescu*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 23-25.
13. Cristina Florescu, *G. Ivănescu (1912-1987)*, în AnL – A, XXXIII (1992/1993), p. 303-304.
14. Vasile Frățilă, *„Iașul l-a pierdut, dar l-a câștigat țara”,* în ALIL, t. LIII (2013), p. 123-135.
15. Ion Gheție, *G. Ivănescu (1912-1987)*, în LR, XXXVI (1987), nr. 6, p. 549-551.
16. Maria Iliescu, *O săptămână cu Profesorul G. Ivănescu într-o sesiune științifică itinerantă prin Maramureș,* în ALIL, t. LIII (2013), p. 13-14.
17. Grigore Ilisei, *Tristețea celei din urmă plecări*, în ConvLit, XCIII (1987), nr. 6, p. 14.
18. Vasile Ioniță, *G. Ivănescu*, în „Semenicul”, XI (1987), p. 27.
19. Ion I. Ionescu, *Prof. dr. doc. Gheorghe Ivănescu (1912-1987)*, în AUI. *Filozofie*, XXXIV (1988), nr. 1, p. 69-70.
20. Iorgu Iordan, *G. Ivănescu la 70 de ani*, în AUI, XXVIII/XXIX (1982/1983), p.1-2.
21. D. Irimia, *Între două scrisori*, în „Cronica”, XXVII (1992), nr. 9, p. 6 [semnate de Eugenio Coseriu către G. Ivănescu (1947) și D. Irimia (1992)].

22. Gavril Istrate, *G. Ivănescu și școala lingvistică ieșeană*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 9-10.

23. Vasile Ișan, *Prestigiul cercetărilor filologice la Universitatea ieșeană*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 15-18.

24. Irena Ivănescu, *Profesorul Gheorghe Ivănescu – tatăl meu*, în AUT, XXXI (1993), p. 222-226.

25. Liviu Leonte, *Un savant „incomod”*, în ConvLit, XCIII (1987), nr. 6, p. 14-15.

26. G. Mihăilă, *Un valoros lingvist*, în RLit, XX (1987), nr. 25, p. 8.

27. Eugen Munteanu, *G. Ivănescu (1912-1987)*, în „Collegium”, III (1987), p. 211-216.

28. Eugen Munteanu, *Ivănescu, omul și intelectualul*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 39-48.

29. Ștefan Munteanu, *Sextil Pușcariu și Gheorghe Ivănescu: două personalități ale lingvisticii românești*, în AUT, XL (2002), p. 11-15.

30. Ileana Oancea, *Profesorul Gheorghe Ivănescu la 70 de ani*, în „Orizont”, XXXIII (1982), nr. 46, p. 4.

31. Ileana Oancea, *Importanța principiilor directoare în cercetarea lingvistică: Profesorul G. Ivănescu*, în AUT, L (2012), p. 51-54.

32. Ileana Oancea, *Elogiu spiritului creator: G. Ivănescu*, în ALIL, t. LIII (2013), p. 257-263.

33. Sorin Paliga, *Gh. Ivănescu, indoeuropenistul*, în „Luceafărul”, XXX (1987), nr. 38, p. 7.

34. Carmen-Gabriela Pamfil, Luminița Botoșineanu, *Gheorghe Ivănescu – repere biografice*, în AUT (2012), p. 13-22.

35. Maria Purdela-Sitaru, *Gheorghe Ivănescu (1912-1987)*, în CCS, V (1987), nr. 2, p. 211-213.

36. Titus Raveica, *Odiseea lui Acteon*, în „Cronica”, XXII (1987), nr. 35, p. 6.

37. Marius Sala, *Un moment aniversar*, în ALIL, t. LIII (2013), p.7-8.

38. *Sărbătorirea prof. dr. doc. Gheorghe Ivănescu, m.c. al Academiei Române, cu prilejul împlinirii vîrstei de 70 de ani*, în *Omagiu G. Ivănescu*, p. 3-5.

39. Bogdan C. Simionescu, *Prerocupări filologice academice la Iași*, în ALIL, t, LIII (2013), p. 11-12.
40. Ion Toma, *Gheorghe Ivănescu (1912-1987)*, în SCL, XXXVIII (1987), nr. 6, p. 549-551.
41. Vasile D. Țâra, *Gheorghe Ivănescu (1912-1987)*, în AUT, XXV (1987), p. 114-118.
42. Vasile D. Țâra, *G. Ivănescu, întemeietor de școală lingvistică la Timișoara*, în AUT, L (2012), p. 55-64.
43. Livia Vasiluță, *Ce am învățat de la Profesorul G. Ivănescu ?,* în AUT, L (2012), p. 65-70.
44. Petru Zugun, *G. Ivănescu–75. O scrisoare autobiografică*, în „Cronica", XXII (1987), nr. 44, p. 6.

VI. SIGLE ȘI ABREVIERI

AA	„Analele Academiei", Seria a IV-a, București, I (1952) ș.u.
AnICED-B	„Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice și Dialectologice. Seria B. 2. Studii și seminarii. *Graiurile – componentă a patrimoniului cultural popular*", octombrie 1982, București, TBCS, 1983, 479 p.
ALIL	„Anuar de lingvistică și istorie literară", I (1961) ș.u.
AnL – A	„Anuar de lingvistică și istorie literară". A. *Lingvistică*, Iași, I (1950) ș.u.
AUI	„Analele Universității din Iași", Secțiunea III, e. *Lingvistică*, I ș.u.
AUS	„Analele Universității «Ștefan cel Mare» Suceava". Seria *Filologie*, I (1992) ș.u.
AUT	„Analele Universității din Timișoara". Seria Științe filologice, I (1963) ș.u.
BIFR	„Buletinul Institutului de Filologie Română «A. Philippide»" I (1934) ș.u.
BulSȘF	„Buletinul Societății de Științe Filologice", I ș.u.
CCS	„Caietul Cercului de studii", Timișoara, I (1983) ș.u.,
CL	„Cercetări de lingvistică", I (1956) ș.u.
CNSI	*Cărți noi în științele istorice*. Referate și recenzii, București, I, 1980 ș.u.
ConvLit	ConvLit, I ș.u.
EA	Editura Academiei
EUI	Editura Universității din Iași
LL	„Limbă și literatură", I (1955) ș.u.

LR	„Limba română”, I (1952) ș.u.
MMS	„Mitropolia Moldovei și Sucevei”, I (1924) ș.u.
Omagiu G. Ivănescu	*Profesorul Gheorghe Ivănescu la 70 de ani. Omagiul elevilor și colaboratorilor*, Iași, CMUI, 1983, 329 p.
Omagiu Ivănescu – 75	AUT, XXXIII (1987), *Omagiu Profesorului dr. doc. G. Ivănescu, membru corespondent al Academiei Române, la a 75-a aniversare*, [Iași], [TUI], 1987, XIV + 104 p.
rec.	recenzie
RESE	„Revue des études sud-est européennes”, București, I ș.u.
RLib	„România liberă”, I (1943) ș.u.
RLit	„România literară”, I (1968) ș.u.
RomBooks	*Romanian Books*. Quarterly Magazine brought out in English, French, German and Russian by the Publishing Centre, Bucharest, I (1974), ș.u.
SAO	„Studia et acta orientalia”, București, I (1962) ș.u.
SCD	„Studii și cercetări dialectale”
SC Șt.	„Studii și cercetări științifice”. *Filologie*, Iași, I (1950) ș.u.
SCL	„Studii și cercetări lingvistice”, I (1950)
StArt	*Studii și articole*. Seria A. *Filologie. Pedagogie. Științe istorice*. Coord.: Gheorghe Pop, Baia Mare, 1981
TribRom	„Tribuna României”, București, I (1972) ș.u.
TUI	Tipografia Universității din Iași
TUT	Tipografia Universității din Timișoara

Lista lucrărilor publicate și a celor nepublicate, dar redactate parțial, ilustrează irefutabil imensul efort de informare, de cunoaștere și de creație depus de profesorul G. Ivănescu de-a lungul unei vieți dedicate, cu prioritate absolută, cercetării științifice.

Vasta și variata sa operă, elaborată în condiții și în timpuri nu întru totul prielnice[17], îl așază în galeria personalităților determinative pentru evoluția științelor umaniste. Deocamdată, această opinie este împărtășită , fără nicio rezervă, mai cu seamă de foștii săi elevi de la Iași și de la Timișoara, care văd în el o „personalitate renascentistă”, care îi îndemna „la o cunoaștere cât mai amplă și cât mai profundă, luminată neapărat de o idee teoretică”[18].

[17] Ne referim la faptul că profesorul G. Ivănescu nu vedea cu ochiul drept încă din copilărie, când a fost rănit de un prieten de joacă, și, desigur, la perioada 1952-1962, când, fiind exclus din Universitate, a fost marginalizat și de o parte a lumii științifice românești.

[18] Ileana Oancea, *Importanța principiilor directoare în cercetarea lingvistică: Profesorul G. Ivănescu*, în AUT, L (2012), p. 52.

MEMENTO

ILEANA OANCEA

IMPORTANȚA PRINCIPIILOR DIRECTOARE ÎN CERCETAREA LINGVISTICĂ: PROFESORUL G. IVĂNESCU*

Înfiinţarea Filologiei timişorene, în 1956, s-a petrecut sub auspicii deosebit de favorabile. Şi aceasta, graţie prezenţei, în anii inaugurali, a unor personalităţi care se vor afirma ca universitari şi oameni de cultură de mare valoare, profesorii Gh. Tohăneanu, Eugen Todoran şi Ştefan Munteanu, care trimiteau, prin bogata lor formaţie intelectuală, la perioada interbelică. Dar cea mai mare şansă pentru această ctitorire a fost venirea la Timişoara a profesorului G. Ivănescu, considerat, alături de Sextil Puşcariu, cel mai important lingvist român. A fost un eveniment care a făcut dintr-o facultate foarte tânără, fără o tradiţie prestigioasă, ca în cazul facultăţilor de la Iaşi, Bucureşti şi Cluj, centrul în care se afirma cea mai complexă doctrină lingvistică din cultura română, pe care profesorul Ivănescu, venind de la Iaşi, un oraş cu o excepţională încărcătură istorică şi universitară, o cristaliza, în continuarea unei traiectorii ştiinţifice bine structurate încă de la început. Contactul, din anii studenţiei, cu personalitatea ştiinţifică a şefului Şcolii lingvistice ieşene, Alexandru Philippide, pe care îl considera, încă de pe atunci, „un mare savant, la rând cu cei mai mari lingvişti ai lumii" (Ilisei 1990: 132), l-a marcat în mod decisiv. Dacă luăm în considerare „momentul" G. Ivănescu, putem considera Filologia timişoreană, pe lângă celelalte contribuţii, venite din alte spaţii, mai ales o prelungire, în acest colţ de ţară, a Şcolii lingvistice ieşene. Profesorul aducea, într-o instituţie tânără, la cursurile de lingvistică romanică şi de lingvistică generală, ţinute în cei şapte ani cât a activat ca profesor universitar la Timişoara (1962-1969), precum şi în întâlnirile săptămânale cu discipolii săi, proaspăt absolvenţi, o erudiţie excepţională, hrănită deopotrivă şi la marile izvoare ale ştiinţei occidentale, pe care o desfăşura, într-un fascinant

şi dens parcurs intelectual, într-o epocă în care cultura română fusese izolată de sursele ei europene. La care adăuga o puternică şi originală analiză a curentelor fundamentale, în lingvistică şi în filosofie, în funcţie de câteva idei directoare, care vor constitui baza concepţiei sale lingvistice. Ceea ce făcea, din „întâlnirile” obligatorii, o adevărată şcoală de gândire. Informaţia bogată şi din sursele cele mai semnificative pentru ştiinţa limbii se grefa pe aceste coordonate. Studenţii „învăţau” astfel, simultan cu multitudinea de fenomene luate în discuţie (în cea mai bună tradiţie „pozitivistă”), un mod de a gândi, un mod de a interoga fenomenele, care să le stimuleze creativitatea, în sensul în care „idealismul” vosslerian concepea cercetarea ştiinţifică. Acesta este un aspect a cărui importanţă nu o pot sublinia îndeajuns. Despre formaţia sa complexă, incomparabilă în raport cu ceea ce majoritatea lingviştilor puteau demonstra, reţin o mărturisire care mi se pare revelatoare şi în care regăsim cei doi „timpi” ai eşafodajului de la baza unei construcţii intelectuale autentice (cel „pozitivist” şi cel 52 „idealist”), mărturisire făcută în legătură cu studiile de la Paris (1934-1935) şi contactul cu Antoine Meillet: „Pot spune că, pe câteva din cărţile sale, am învăţat la Paris, şi după aceea, lingvistica indoeuropeană şi mi-am pus probleme noi în lingvistica generală (s.n.). Deşi nu eram întotdeauna de acord cu el în problemele de lingvistică generală, doctrina lui m-a influenţat puternic, iar multilateralitatea procupărilor sale lingvistice mi-a apărut ca un ideal al muncii ştiinţifice (s.n.)” (Ilisei 1990: 133). Mă voi opri, în continuare, la acest nivel atât de important al teoriei limbii, din unghiul căreia G. Ivănescu analiza faptele particulare, pentru că aici se puteau prelua cele mai incitante sugestii. Am încercat să preiau acest mod de a gândi, din perspectiva concepţiei sale lingvistice, dezvoltând-o pe o perioadă istorică ce nu fusese abordată de profesor. Acest fapt explică structurarea istoriei romanisticii, din cursul pe care l-am redactat în 1982, Lingvistică generală şi comparată. Elemente de filologie romanică, devenit apoi cartea, dedicată chiar profesorului, Romanitate şi istorie. Epistemă clasică şi literarizare, Timişoara, Editura de Vest, 1993, care a apărut însă după moartea profesorului (1987). Această structurare este realizată, astfel, dincolo de modelele instituite de principalele manuale de lingvistică romanică. Această

validare a teoriei sale, expusă în studiul fundamental Storia delle parlate popolari e storia delle lingue letterarie (v. Ivănescu 1972: 5-25), i-a provocat profesorului o mare bucurie, mărturisită în interviul avut în vedere. G. Ivănescu, lingvistul român care a dezvoltat cea mai importantă concepţie lingvistică, pe teren românesc, deosebit de complex şi de riguros articulată, punând-o la orizontul lingvisticii româneşti şi al lingvisticii europene, întâlnindu-se, în acest plan, cu un alt „ieşean", marele Eugen Coşeriu, a vorbit despre această permanentă nevoie a omului de ştiinţă de a reflecta în planul rarefiat al principiilor directoare, acolo unde numai marile spirite pot inova cu adevărat. Personalitate renascentistă, G. Ivănescu transmitea tinerilor săi discipoli, printr-o formulă ce mi se pare şi acum memorabilă, acest îndemn la o cunoaştere cât mai amplă şi cât mai profundă, luminată neapărat de o idee teoretică: „Să nu rămâi toată viaţa specialist în cântul întâi al Iliadei lui Homer". Mi-au rămas, ca un reper fundamental, aceste cuvinte, care mai aveau, pentru mine, un foarte tânăr discipol, aflat încă la începutul carierei sale ştiinţifice, şi sensul descurajant, atunci, al depăşirii limitelor cunoaşterii, fixate la un moment dat. Am fost asistenta marelui lingvist pentru cursul de lingvistică romanică, pe care l-am predat la facultate, după plecarea sa la Craiova, din 1969, şi consider acest fapt fundamental pentru evoluţia mea spirituală. A fost o perioadă în care marea sa exigenţă m-a stimulat, dar m-a şi blocat, multă vreme, o „dualitate" în cele din urmă benefică, pentru că m-a silit să traversez o perioadă de nelinişte şi îndoială, cu un anumit „patos" intelectual. Am reţinut din corpusul de principii directoare problema importanţei substratului în procesul de glotogeneză. Dar, în special, dihotomia, creaţia sa, fără corelativ în alte doctrine lingvistice, dintre lingvistica limbilor populare şi lingvistica limbilor literare, m-a urmărit, pentru că avea o capacitate explicativă similară marilor distincţii din lingvistica generală. G. Ivănescu se opreşte el însuşi asupra structurării concepţiei sale, de a cărei importanţă era adânc convins: „Am început să-mi creez o concepţie lingvistică proprie, deja în anii de studii în străinătate, când am ajuns la idei care m-au stăpânit mereu şi mă stăpânesc şi astăzi. La Paris am ajuns la concluzia că adaptările fonetice la baza articulatorie se produc, dacă ne limităm la limbile medievale şi moderne,

în câteva secole. Aduceam astfel o îmbunătăţire teoriei lui Philippide despre baza de articulaţie. La Roma, aprofundând teoriile lui Vossler şi ale lui Bertoni, acesta din urmă, profesorul meu de filologie romanică de la Universitatea din acest oraş, ale cărui cursuri le-am urmat, am ajuns la concluzia că trebuie să distingem între o lingvistică a limbilor literare şi alta a graiurilor populare, că lingvistica din secolele al XIX-lea şi al XX-lea era o lingvistică a graiurilor poporului, chiar dacă se ocupa şi de limbile literare, că lingvistica limbilor literare trebuia să se inspire din teoriile lingvistice ale lui Vossler. Bineînţeles, nu tăgăduiesc unitatea lingvisticii; dar distincţia între cele două ramuri ale ei este tot atât de necesară unei studieri adecvate a limbii ca şi distincţia între lingvistica sincronică şi cea[53] diacronică sau alte distincţii. Am şi aplicat amplu principiile de care am vorbit mai sus dezvoltării limbii române în Istoria limbii române (Iaşi, 1980), iar o elevă a mea din Timişoara, Ileana Oancea, le-a aplicat cu succes studiului limbilor romanice (s.n.)" (Ilisei 1990: 134-135). Acceptând distincţia profesorului G. Ivănescu între o lingvistică a limbilor populare (lingvistica istoric-comparativă) şi o lingvistică a limbilor literare, am considerat, în cele două lucrări menţionate de profesor anterior, că o primă fază din istoria lingvisticii romanice o constituie tocmai realizarea unei lingvistici a limbilor literare, neolatine, care ia naştere în momentul în care, pe fundalul dobândirii conştiinţei de sine romanice, se înregistrează primele preocupări privind aceste idiomuri „vulgare", în ipostaza lor de limbi scrise. Redau modul în care am gândit recuperarea pentru istoria lingvisticii romanice a acestei faze considerate „preştiinţifice" şi, ca atare, neluate în considerare în notorii istorii ale lingvisticii romanice sau căreia i se căutau antecedente de alt tip decât cele care îi erau proprii: „Pentru realizarea unui asemenea studiu delimitând primul mare capitol al unei istorii cu adevărat complete a lingvisticii romanice în care se practică şi se teoretizează o lingvistică «idealistă» (o lingvistică a limbilor literare, diferită de cea impusă de indoeuropenişti, pentru că se referă la o altă esenţă a limbajului) este necesară găsirea acelor paradigme ştiinţifice care, orientând evoluţia descendentelor latinei în ipostaza lor de limbi de cultură, pot avea în acelaşi timp, a posteriori, o valoare structurantă şi integratoare.

Acceptând, la nivel metateoretic, existența unei lingvistici a aspectului literar al limbajului, cu alte obiective şi cu o altă metodologie decât cea comparativ-istorică, istoria lingvisticii îşi anexează o problematică nouă, la fel de legitimă şi la fel de interesantă ca şi cea tradițională, genetică şi comparativă, în care spațiul romanic ocupă un loc central. O asemenea lingvistică atinge chiar în primul rând romanistica, dat fiind că, în lunga etapă premergătoare lingvisticii «moderne», reflecția lingvistică, precum şi practica literară cea mai stimulatoare, vizează idiomurile neolatine în drumul lor spre universalitate. Alături de studiul «originilor» şi al evoluțiilor lingvistice romanice, în tradiție indoeuropeană, în gramatici de tip comparativ-istoric, se profilează pentru lingvistica romanică generală necesitatea fundamentării unui studiu, de asemenea comparativ-istoric, plasat însă la nivelul apariției şi dezvoltării structurilor romanice cu funcționalitate literară. Se profilează, de asemenea, nevoia unei rescrieri a istoriei acestei ştiințe [...]. Concepția lui G. Ivănescu despre existența a două tipuri de lingvistică: o lingvistică a limbilor populare (reprezentată de lingvistica istoric comparativă a secolului al XIX-lea) şi o lingvistică a limbilor literare (ilustrată de şcoala vossleriană), având ca teren de argumentare celebra dihotomie din istoria lingvisticii generale, dintre neogramatici şi idealişti, argumentată polemic de Karl Vossler, constituie un punct de plecare teoretic fructuos pentru depăşirea viziunii istoriste, prezente în principalele manuale de lingvistică romanică, pentru că reflectă o altă paradigmă de cerectare decât cea impusă de indoeuropenişti: o paradigmă la fel de importantă şi la fel de tenace şi, mai ales, raportată la modelele şi exigențele speculative ale timpului, nu mai puțin ştiințifică, orientând practica şi teoria lingvistică romanică, până la constituirea lingvisticii «ştiințifice», comparativ-istorice" (Oancea 1993: 25-26). Pentru a da substanță acestei faze, am analizat manualele de gramatică şi de retorică, considerând că avem în ele o „romanistică", dezvoltând o reflecție de natură culturală, cu atenție specială asupra edificării aspectului literar al limbii noilor popoare europene. Limbile vernaculare romanice aveau de biruit „obstacole" interne („neajungerea" limbii) şi externe (concurența tenace a latinei), având în față un ideal static, non-istoric, impus de Antichi-

tate, cel al excelenței lingvistice. De asemenea, foarte importante în procesul de standardizare a vernacularelor romanice au fost Academiile romanice, înființate cu scopul de a realiza o ortografie, o gramatică şi un dicționar, esențiale pentru acest proces (v. Oancea 1999: passim) Erudiții filologi care analizau limba ca fenomen de cultură, după un ideal cu rădăcini în Antichitate, nu sunt „strămoşii" romaniştilor (Mounin 1967: 145), ci primii romanişti, care analizează limbile neolatine, după un corpus de principii, alcătuind paradigmele teoretice, de tip clasic, ale lingvisticii limbilor literare, retorica şi gramatica. 54 În încheiere, mergând pe aceeaşi linie, rețin un fapt semnificativ: „«Izvorâtă din necesitate culminează limba în artă» spusese Schuchardt. Formula închide drumul limbii de la natură la cultură, ca şi al lingvisticii, care a fost însă invers: de la lingvistica limbilor literare la lingvistica limbilor populare" (Oancea 1993: 16). Regăsim aici, în această regândire a parcursului romanisticii în diacronie, concepția profesorului, în esența ei, vie şi creatoare. Referindu-mă la lucrarea Romanitate şi istorie, m-am referit, de fapt, la un efort cognitiv şi ordonator, provocat de gândirea profesorului Ivănescu, din planul său cel mai înalt. Datorez celor şapte ani de prezență a sa la Timişoara cea mai intensă etapă a parcursului meu spiritual, etapă spre care se îndreaptă fervoarea unei amintiri de neşters şi al cărei ecou pulsează şi în alte lucrări (Cf. Oancea 1988: 19).

Referințe bibliografice

ILISEI, Grigore 1990: Gheorghe Ivănescu, in Grigore Ilisei, Portrete în timp, Iaşi, Editura Junimea.

IVĂNESCU, Gheorghe 1972: Storia delle parlate popolari e storia delle lingue letterarie, in „Philologica", II, Craiova, p. 5-25.

MOUNIN, Georges 1967: Histoire de la linguistique des origines au XX-ème siècle, Paris, Presses Universitaires de France.

OANCEA, Ileana 1988: Istoria stilisticii româneşti, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică.

OANCEA, Ileana 1993: Romanitate şi istorie. Epistemă clasică şi literarizare, Timişoara, Editura de Vest.

OANCEA, Ileana 1999: Lingvistică romanică şi lingvistică generală. Interferențe, Timişoara, Editura Amarcord.

IMPORTANCE OF GUIDING PRINCIPLES IN LINGUISTIC RESEARCH: PROFESSOR G. IVĂNESCU.

Abstract

Keywords: *Romance linguistics, linguistics of literary languages, theoretical paradigm, rhetoric, grammar*

Professor G. Ivănescu Considering that the dichotomy between the linguistics of literary languages and the linguistics of non-literary languages, developed by Professor G. Ivănescu, in Storia delle parlate popolari e storia delle lingue letterarie, is fundamental to both general linguistics and Romance linguistics, the author of this paper examines how the linguistics of literary languages could generate the pre-comparative phase in the history of linguistics, a well-defined phase having its own goals and epistemological profile.

---

*Articolul a fost publicat în AUT, L, 2012, p. 51-54.

I. FUNERIU

G. I. TOHĂNEANU despre G. IVĂNESCU

Textul care urmează este extras, cu acordul autorului, din cartea *G. I. Tohăneanu – Optimus Magister,* semnată de I. Funeriu (Editura Universităii de Vest, Timioara, 2017) și reprezintă interviul luat de acesta Profesorului G. I. Tohăneanu.

Profesorul Tohăneanu considera pretențioasă și nejustificată ideea de a fi numit șef de școală stilistică timișoreană. Mai mult, contesta chiar denumirea de ȘCOALĂ STILISTICĂ TIMIȘOREANĂ. Singurul dintre profesorii filologi de la Timișoara care ar fi împlinit exegențele necesare pentru a crea o atare școală a fost profesorul Gheorghe Ivănescu. Dar iată cuvintele sale:

Un singur om avea, „cu asupra de măsură”, toate calitățile necesare unui „şef de şcoală” şi ar fi putut face „şcoală”, nu de stilistică, ci de lingvistică, aici, la Timişoara : profesorul Gheorghe Ivănescu, care a poposit, din păcate vremelnic, la universitatea noastră. Din fericire, în ciuda firii sale năbădăioase şi ciufute, savantul – care, în răstimpurile de destindere, se umaniza devenind fermecător – a izbutit a-şi apropia câțiva tineri destoinici de la catedră, în stare să intuiască ce comori de ştiință a limbii poartă cu sine reputatul profesor ieşean, suportându-i, în consecință, hachițele. De altfel, când a venit la Timişoara, în afară de nenumărate studii şi articole risipite cu dărnicie prin revistele de specialitate, în țară şi aiurea, numele său căpătase „guten Klang im Lande” datorită unei cărți de referință pentru lingvistica şi filologia românească a veacului : *Problemele capitale ale vechii române literare*, tipărită la Iaşi, în 1947. Sub îndrumarea, competentă şi pasionată, a lui Gheorghe Ivănescu au ucenicit şi s-au format câteva generații de absolvenți ai facultății noastre, în perioada anilor 1964–1969. Profund „marcați” – în sensul bun al cuvântului – de

personalitatea lui Gheorghe Ivănescu au rămas profesorii V. Frățilă, V. Țâra, Ileana Oancea, Doina David, care au păşit pe urmele lui fecunde, obținând realizări valoroase în domeniile dialectologiei, istoriei limbii române, lingvisticii romanice şi generale. Toate aceste domenii, cu multele şi complicatele lor ramificații, îi erau familiare savantului, care se manifesta tumultuos şi exploziv, cu îndrăznețe idei originale, în fiecare din ele. Gheorghe Ivănescu era un erudit în sensul nobil al cuvântului, gata să dăruie şi să se dăruie, cu o generozitate pilduitoare, pentru întreaga tagmă a confraților. Toată viața a citit, cartea era adevărata lui religie, dar lecturile sale erau totdeauna critice. Se găsea în război înverşunat cu toată lumea specialiştilor, iar spiritul polemic, adeseori excesiv, „colora" subiectiv şi pătimaş expunerile sale publice, se pare că mai ales cursurile ținute în fața studenților. Era în firea lui să ia atitudine, să riposteze violent, să hărțuiască, să spulbere şi să distrugă, dar ideile pe care le propunea, în locul celor respinse, erau totdeauna cutezătoare şi derutant de originale.

Într-adevăr, la cursurile sale, atacurile împotriva tuturor cunoşteau o expresie atât de vehementă şi o atitudine atât de drastică, încât uneori ne speria. Îmi e încă proaspătă în memorie o lecție de romanistică din anul 1968. La un moment dat a venit vorba de indoeuropenistul Oswald Szemerényi, cu care, bineînțeles, nu era de acord în problema transformărilor fonetice. La început demonstrația sa a fost la obiect, sobră şi calmă, dar pe măsură ce argumentele se acumulau creştea şi tensiunea expunerii, iar profesorul se îndepărta vizibil de la subiect. Invectivele au început să curgă, fața i s-a congestionat, s-a uitat tulbure la noi şi, în lipsă momentană de probe noi, a exclamat furios, pe cel mai înalt portativ posibil : e ungur ! ! !

Altădată, vorbind despre un filolog autohton, l-a numit : „măgarul lingvisticii româneşti" (pe noi ne-a pufnit râsul, căci I. C. era în bibliografia pentru examen), ceea ce dovedeşte că pornirile lui radicale nu aveau, cum s-ar putea crede, motivație xenofobă.

Dar ar fi o mare şi de neiertat injustiție să-i las pe cititorii care nu l-au cunoscut să creadă că aceste ieşiri erau latura

esențială a personalității şi existenței sale şi că studenții l-au perceput ca atare. Nici vorbă de aşa ceva. Toți studenții, fără excepție, au înțeles că au avut şansa enormă să-l cunoască, să-l asculte şi să învețe carte de la profesorul Ivănescu, unul dintre cei mai mari învățați ai noştri din acea vreme.

Pe fondul cunoscutelor sale reacții virulente, umbla vorba, printre studenți, despre unele neînțelegeri (ca să mă exprim eufemistic) pe care le-ați fi avut cu el. Un sâmbure de adevăr a fost la mijloc, nu-i aşa ?

Profesorul Tohăneanu vorbește, în dialog cu autorul cărții amintite, despre neînțelegerile cu Gheorghe Ivănescu, sugerând că se prea poate ca ele să fi fost puse la cale de zelul unor binevoitori.

Ajung la o răscruce, unde trebuie să apelez la bunăvoința eventualilor cititori ai acestor pagini : îi rog să creadă în deplina sinceritate a dezvăluirilor care urmează. Nu mi-am inventariat exact însuşirile, dar despre una sunt sigur că o am : sentimentul, uneori acut, al propriilor margini. Am şi trăiesc cu intensitate acest sentiment, pe care nu preget să-l calific drept binecuvântat, căci, bântuit de el, am cunoscut, râvna „dez-mărginirii". Vorba asta cu sunet atât de obsedant se iveşte de câteva ori în versurile lui Blaga :

Prinşi de duhul înverzirii
prin grădini ne-nsuflețim.
Pe măsura naltă-a firii
gândul ni-l *dezmărginim*.

Conştient de acest „atu" – că-mi cunosc foarte bine limitele – am acceptat cu seninătate ideea că nu sunt eu buricul pământului. Convingerea asta, tămăduitoare în multe împrejurări ale vieții, mi-au întărit-o următoarele rânduri din Tudor Vianu, *Jurnal* :

În toată activitatea ta vei fi neliniştit de o întrebare şi purtat de un dor. Printre tinerii adunați în jurul catedrei, câte lumini se vor aprinde, ce vocații îşi vor lua avântul ; dar mai cu seamă fi-va printre ei un spirit mai bun ca al tău, o inimă mai încinsă, capabilă să facă ceea ce ai dorit şi n-ai putut duce până la capăt ? Ai dori ca omul acesta să existe şi să-i poți fi de ajutor.

Am intrat decenii de-a rândul în sala de curs însuflețit de gândul că printre ascultătorii mei există „un spirit mai bun" decât al meu, „o inimă mai încinsă". Atunci, cum nu era să admit că un om ca Gheorghe Ivănescu îmi este, din unele puncte de vedere, superior ? Cu atare sentimente l-am întâmpinat la Timişoara, transmițându-i, cu seninătate deplină, şefia de catedră, pe care o deținusem până atunci. Făcând loc altuia, mai vrednic, am fost o scurtă vreme fericit. Vedeam în el nu numai un „şef" firesc, ci, mai cu seamă, un aliat posibil. Dar nu a fost să fie aşa. După puține săptămâni, relațiile dintre noi, la început normale, devin tensionate. Treptat, „ajutat" în asta şi… de pe margini, Gheorghe Ivănescu a început să vadă în mine un rival (?), ba chiar un vrăjmaş şi să mă trateze ca atare. Destul că m-a insultat în Consiliul profesoral al facultății cu vorbe pe care decența mă împiedică să le reproduc. Nu m-am putut stăpâni şi am răspuns mai dur decât se cuvenea. Puntea, care scârția, s-a rupt atunci definitiv. Curând am regretat, dar nu bănuiam că acest regret mă va însoți, agravându-se, toată viața. Gheorghe Ivănescu era influențabil şi irascibil ; mă tem că cel puțin un… „coleg" i-a strecurat vorbe otrăvite în ureche şi în suflet, care, în străfunduri, nu putea fi decât candid.

Să ştiți că şi profesorul Ivănescu a regretat, deşi nu cred că v-a mărturisit-o vreodată. Mi-a spus-o mie, în gară la Arad, aşteptând trenul spre Budapesta. Asta s-a întâmplat în august 1985. Plecat de la Iași, făcuse o„haltă" la Timişoara în drum spre un congres de latină vulgară ce urma să aibă loc în Ungaria. Seara dinaintea plecării a luat masa împreună cu foştii lui elevi de la Timişoara, printre care mă aflam şi eu, la restaurantul hotelului „Central", unde fusese găzduit. Cum trenul pleca din Arad pe la ora 4 dimineața, m-am hotărât „să mă sacrific" eu, adică să nu gust niciun păhărel, pentru a-l putea conduce cu maşina la gară. Am plecat pe la două noaptea, luându-ne o rezervă asigurătoare de timp, şi, pe la trei dimineața, am ajuns la Arad. Pe peron, auzim la megafoanele gării, anunțul fatal : „trenul „Orient-Expres" din direcția București în direcția Budapesta soseşte în gară cu o întârziere de 120 de minute…". Cred că a fost prima și ultima oară în viață când m-am bucurat că un tren întârzie, căci n-am sperat

vreodată să pot sta de vorbă câteva ore bune cu profesorul Ivănescu, fără să-l stânjenesc şi fără să trăiesc sentimentul că-i fur timpul. Or, în împrejurările date, nu putea fi vorba de așa ceva. Profesorul nu părea deloc obosit, în ciuda vârstei înaintate și a nopții albe scurse ; mi-a depănat amintiri, mi-a dezvoltat proiecte, m-a întrebat de profesorii şi de colegii mei de la Timişoara. Era la curent cu tot şi cu toate. Curiozitatea şi pasiunea pentru ştiinţă, dar şi pentru destinul cunoscuților rămăseseră robuste, contras-tând puternic cu trupul său împuținat, care trăda povara anilor, dar, mai ales, consecințele bolii care-l măcina. La un moment dat, am început să vorbesc despre dumneavoastră în termeni superlativi, prefăcându-mă că habar nu am despre acea dezbinare din vremea studenției mele. Nu m-a contrazis. Atunci am simțit cât de mult vă prețuiește în adâncul sufletului şi cât regret îl încearcă pentru divergențele trecute. Mi-a spus, cu un glas scăzut şi oarecum concesiv, că latină ştiți mai bine decât el şi, pe un ton în care am simțit sinceritatea, dar şi generozitatea, că aveți cea mai bună… sintaxă dintre lingvişti. Atunci, în dimineața aceea senină şi răcoroasă de august, l-am văzut pentru ultima oară, cu batista în mână, fluturând-o în semn de salut de la geamul ,,Orient-Expres"-ului ce se îndepărta încet, purtându-l spre… vest.

Curândă vreme, Gheorghe Ivănescu a părăsit Timişoara, poposind la Craiova, unde abia fusese înființată Universitatea. În cele din urmă, după un ciudat periplu, s-a întors în „dulcele târg al Ieşilor". Suferea de o boală necruțătoare : a biruit-o, un timp, stăpânit de râvna de a încheia *Istoria limbii române*, masiv tratat nesupus vremelniciei, care se alătură cu cinste marilor lucrări asemănătoare ale lui B. P. Hasdeu, Al. Philippide, Ovid Densu-şianu, Sextil Puşcariu, Al. Rosetti. Când opera vieții s-a încheiat, desăvârşindu-se, „trecătorul trup" a cedat. Despre Gheorghe Ivănescu se poate, într-adevăr, spune, fără nicio metaforă, că „s-a stins", pentru că, toată viața, „arsese".

Scribens mortuus est *„stins cu condeiul în mână", cum zice Cicero despre Platon, elogiindu-l lapidar, aşa cum numai latina ştie s-o facă.*

Domnul Tohăneanu nu a ascuns conflictul său deschis cu profesorul Ivănescu, a spus-o franc în prima parte a acestei cărți și a mai declarat, tot acolo, că regretă sincer acea dispută absurdă. Gheorghe Ivănescu a fost un savant, din „familia” lui Hasdeu sau Iorga. Marile construcții teoretice ale acestuia, ideile lui originale de multe ori în răspăr cu opiniile oficiale sau, mă rog, oficializate, au lăsat urme adânci în lingvistica românească și internațională. Bineînțeles că anvergura aceasta a științei sale a marcat profund filologia timișoreană. Profesorul Ștefan Munteanu vorbește în cel mai înalt grad admirativ despre Gheorghe Ivănescu, dar nu ascunde imprevizibilitatea reacțiilor sale : „Amabilitatea și delicatețea lui alternează uneori, ca la orice timid cum este, cu vehemența. Un generos afabil și entuziast, în aceeași măsură ușor inflamabil când nu te aștepți”[1]. Și cine poate spune că temperamentul lui Tohăneanu nu era la fel de capricios ? Și atunci cum să nu iasă scântei ? L-am cunoscut bine pe domnul Tohăneanu, știu că reacționa uneori necontrolat, că era subiectiv câteodată și se lăsa condus de unele porniri umorale, dar să fim cinstiți până la capăt : nu era capabil să coboare atât de jos și să uneltească împotriva cuiva pe la autoritățile zilei pe care le detesta și cu care nu s-ar fi solidarizat nici în ruptul capului. Am avut ocazia neașteptată de a vorbi despre subiect și cu Gheorghe Ivănescu în gară la Arad (Vezi *supra,* p.). Acolo, marele profesor mi-a spus vorbe de apreciere, nu de ocară, despre domnul Tohăneanu, din care am înțeles că și el regreta inutilele dispute. Îmi aduc aminte că l-am întrebat dacă n-o fi fost cumva vreun Iago la mijloc ; s-a uitat la mine ușor jenat și a zâmbit : „au fost și încă mai mulți”… Oricum, să fie clar pentru posteritate : nu G. I. Tohăneanu l-a alungat pe Ivănescu din Universitate ! Și să mai fie clar pentru Ignat Florian Bociort că acolo, în Câmpiile Elizee, cei doi Gheorghe se întâlnesc, își strâng mâinile ca doi vechi prieteni de demult și dezbat în latinește „lucrurile lumii acesteia/ bătute de vânturi ca trestia”, în timp ce acei Iago – cu sau fără mustață, dar *ejusdem farinae* – din replica lui Ivănescu, uneltesc mai departe *ad inferos*, în esperanto.

---

[1] Ștefan Munteanu, *Scrisori din Vindobona*, Editura Mirton, 2002, p. 376.

PROFESORUL

Profesorul Gheorghe Ivănescu a venit la Facultatea de Filologie din Timișoara în toamna lui 1962. Nu știu ce cursuri a început atunci la alte serii de studenți, dar la anul nostru, al cincilea, a susținut un seminar facultativ de limbă spaniolă și cursul de lingvistică indoeuropeană. Le-am frecventat câțiva colegi de la cele două grupe ale secției română-germană, studenți dintre care peste un an, în 1963, profesorul și-a ales colaboratorii cu care a înființat Sectorul de lingvistică al Filialei din Timișoara a Academiei Române.

1. Cursul de lingvistică indoeuropeană a început la 1 octombrie 1962. Se ținea de la ora 16 într-o săliță de la etajul al doilea din vechiul (primul) corp de clădire al Institutului de Pedagogie de cinci ani, devenit Universitatea din Timişoara chiar în acea toamnă universitară. Profesorul remarca faptul că indoeuropenistica românească este aproape inexistentă: „*poporul român nu a contribuit cu nimic la elucidarea acestor probleme*". Era primul curs de indoeuropenistică din Transilvania şi Banat: „*urmez pe Valaori cu completări*" aduse la zi.[1] Valaori n-a avut elevi, de vreme ce Graur „*nu se recunoaşte elevul său*", iar N. Marinescu „*n-a avut aptitudini de creație lingvistică*".[2] Profesorul citează, în acest sens, pe J. Vendryes, care, evocându-l pe A. Meillet (în 1938), spunea că „*un profesor nu poate crea şcoală decât dacă are vederi personale. Altfel, se creează numai adepți pasionați de cercetarea amănuntului*".

2. În primul curs a vorbit şi despre limba țigănească, de origine neoindiană, coborâtoare din sanscrită. Polonezul Lesny a dovedit că „*țiganii lor sunt urmaşii tribului dom>rom*". În primul meu an de învățământ (1963-1964) în Cartierul Lend al Reşiței, la Şcoala Generală nr. 4, cu elevi în majoritate țigani, am încercat să le studiez

limba. Am înregistrat, transcris, tradus, dactilografiat cântece şi basme ţigăneşti de la eleva Malvina, texte la care am adăugat colinde, fragmente de limbă din Boiu (judeţul Mureş) şi Becichereul Mic (judeţul Timiș). Aflând de aceste preocupări, profesorul G. Ivănescu mi-a împrumutat o culegere bilingvă de texte ţigăneşti tipărită la Bucureşti în 1878 şi un dicţionar ţigănesc-rusesc apărut la Moscova în 1938, întrebându-mă, retoric: *Citeşti ruseşte, nu?*, ca şi cum nici nu s-ar pune problema necunoașterii limbii ruse. Această încredere desăvârşită în capacitatea şi deprinderile de cercetare ale colaboratorilor tineri, în cunoştinţele lor de specialitate, m-a speriat nu doar în acel moment, determinându-mă, printre alte motive, să plec de la Sectorul de lingvistică, refuzând astfel să devin un mic/mare funcţionar academic. Gestul meu îl consider, acum, nu o trădare, ci un omagiu adus profesorului G. Ivănescu, în preajma căruia, oricât aş fi rămas, nu m-aş fi putut ridica la nivelul încrederii investite în mine. I-am fost şi îi sunt recunoscător, după cum am mai scris, pentru că, singurul dintre profesorii mei, m-a vrut şi m-a adus la Timişoara.

3. Prelegerea **despre limba traco-dacică** s-a ţinut la 24 dec. 1962 (în ajunul Crăciunului – pentru studenţii de azi). Recitindu-l, remarc observaţii critice pertinente ale profesorului la adresa lingviştilor, oricât de importanţi, din domeniu. Astfel, vorbindu-ne despre *Die alten Thraker*, îi recunoştea lui W. Tomaschek meritul de a studia elemente trace în legătură cu celtica, iranica etc.; a încercat să introducă limba română în locul tracei, în lanţul comparativ al limbilor indoeuropene. Dar nu a stabilit legi lingvistice, iar „*lucrarea lui nu are un capitol consacrat transformărilor fonetice. A respectat anumite reguli care erau în capul lui*”. Pentru Tomaschek traca era o limbă satem, numele *Decebalus* constituind o excepție (prin păstrarea lui *k*, nedevenit *s*): *Dece* e înrudit cu lat. *deco,-oris* „onoare, glorie”, iar *balam* „putere” e înrudit cu *balen* „rege”: „*Unii zic că e regele dacilor*”.

4. Şi alţi reprezentanţi de seamă ai lingvisticii indoeuropene sunt priviţi cu ochi critic. Când ne-a prezentat cartea lui W. Porzig: *Die Gliederung des indogermanischen Sprachgebietes* a încheiat astfel: „*Vom obiecta lui Porzig că, punând migraţia unor popoare*

indoeuropene spre est abia pe la mijlocul mileniului IV şi fixând tot atunci africatizarea explozivelor labiale, a falsificat tabloul dialectal al indoeuropenei primitive. Aceste procese lingvistice sau istorice trebuie mutate cu mult mai sus. [...] Autorul, socotind acest fenomen tardiv, a separat prea mult pe tohari, hitiți şi pe greci de limbile centum”. (*Curs 11* din 10 dec. 1962). Deşi în curs ne-a vorbit despre W. Porzig pe aproape patru pagini, în tratatul din 1981 îi rezervă doar câteva rânduri, printre *indoeuropeniştii idealişti* din Germania şi Elveția: „*Walter Porzig, specialist în greacă, care s-a pasionat însă şi de lingvistica generală, şi de problemele limbii primitive, în primul rând de problema dialectelor acestei limbi*”.[3] Prezentând opinia preluată de Porzig de la alții despre patria primitivă a toharilor (între Nipru şi Ural), adaugă: „*Eu susțin că patria toharică a fost între Nipru şi Ural numai în ultima vreme a indoeuropenei primitive. La începutul ei au trebuit să locuiască lângă germani*”.

5. Profesorul G. Ivănescu îl adnota şi pe savantul bulgar Vladimir Georgiev, pe care, de altfel, îl aprecia, considerându-l „*un fel de Hâjdău*[4] *al epocii noastre*”, dar care „*ar fi trebuit să nu considere imediat elementele indoeuropene străine de greacă ca de origine pelasgică. O cercetare amănunțită a lexicului grecesc de împrumut trebuie făcută din nou ținând seama de aceste puncte de vedere privind metoda. Teza lui Georgiev despre caracterul indoeuropean al populației pregreceşti e în dezacord cu cercetările arheologice şi istorice, pe care el le ignorează, deşi ele sunt baza cea mai temeinică pentru rezolvarea problemei*.” (*Curs 14* din 7 ian. 1963). În alt curs arătase că Georgiev „*urcă prea sus în timp limba indoeuropeană primitivă, desfacerea ei în dialectele primitive, în mileniul IV sau III î.e.n*.” În acest timp populația indoeuropeană primitivă încă nu era desfăcută în neamuri. Georgiev „*nu ține seama de arheologie*.” (*Curs 11* din 10 dec. 1962). De fapt, profesorul ne prezenta opinii din lucrări în curs de elaborare, după cum demonstrează articolul *Teoria lui Vladimir Georgiev despre limba traco-dacă* şi *recenzia* cărții apărute la Moscova în 1958 (vezi *AUT*, II, 1964). În recenzie amplifică discutarea critică a operei savantului bulgar, arătând însă că argumentele lingvistice „*caută să le susțină şi cu fapte arheologice*” (281). Sinteza opiniilor referitoare la teoriile şi

activitatea lui Vladimir Georgiev o găsim în *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*, p. 119-124.

6. Despre Giacomo Devoto am notat la curs doar faptul că reprezintă şcoala neolingvistică indoeuropeană. El şi Antonio Pagliaro *„şi-au creat poziţii personale inspirate, în parte, din filosofia idealistă italiană*.” (*Curs 6* din 5 nov. 1962). Cartea lui Devoto, *Origini indoeuropee*, 1962, e recenzată în *AUT*, IV, 1966, p. 290-295, iar în *Gramatica*... din 1981 am remarcat un pasaj care ilustrează acel alt fel de a se exprima al profesorului: Devoto „*a admis* (*comunicare orală făcută mie în 1938* – s.n.) *teoria lui A. Meillet despre ariile centum ca arii marginale şi aria satem ca arie centrală. El susţinea de pe atunci caracterul centum al limbii trace [...] cf. antroponimul Dekebalos, care prezintă un tratament centum al palatalei * k•*” (114).

7. Alteori, ne recomandă câte un studiu al dânsului despre fenomenul lingvistic discutat la curs. Când ne-a vorbit despre opera de bază a lui Georg Curtius, *Grundzüge der griechischen Etymologie* (1858-1862), în care autorul „*a adus puţine idei generale noi, printre care noţiunea de aspect verbal, existentă până atunci în gramatica limbilor slave*”, a citat un articol al său despre aspectul verbal (*Curs 2* din 8 oct. 1962); l-am regăsit în lista *Lucrările ştiinţifice*, la poziţia 66/1957: *Le temps, l'aspect et la durée de l'action dans les langues indo-européennes,* în „Mélanges linguistiques” publiés à l'occasion du Congrès international des linguistes à Oslo, du 5 au 9 août 1957, Bucureşti, p. 23-61.

8. Cursul era completat cu un seminar de limbă sanscrită, ţinut din când în când, pentru că, de obicei, prelegerea se prelungea şi alterna, cred, cu cel de limba spaniolă. În primul seminar de sanscrită de la care am notiţe (29 oct. 1962) ne-a predat *vocalele* în interiorul cuvântului, la al doilea *combinarea consonantelor*, apoi *alternanţele vocalice, fenomenul Samdhi* (schimbarea sunetelor în propoziţie şi în interiorul cuvântului), excepţii şi cazuri speciale, încheind cu *declinarea* (după *Cursul 11*).

9. Prelegerile de lingvistică indoeuropeană de la care am păstrat notiţele reprezintă forma iniţială a cursului ţinut la Facultatea de Filologie din Timişoara în perioada 1962-1969, după expunerile din

1947-1948 de la Iaşi. Pentru metoda de lucru şi pentru evoluţia concepţiilor profesorului G. Ivănescu în domeniu ar fi interesant de comparat această primă variantă cu cea din 1969 şi cu *manualul* publicat în 1981, în care, spune profesorul, a reprodus „*câteodată fără mari modificări unele expuneri mai vechi de istoria lingvisticii generale, indoeuropene şi romanice*” făcute la Universitatea din Timişoara şi din Iaşi[5], în perioadele menţionate mai sus. Spre exemplu, despre cartea lui Valaori, după care se ghidase în primul an al cursului de la Timişoara, susţine că „*are calităţi deosebite*”.[6]

10. Gramatica comparată a limbilor indoeuropene, scrisă pornind de la cursul lui Th. Simenschy din 1939-1940, ilustrează nu doar competenţa remarcabilă în domeniu, ci şi deontologia cercetării ştiinţifice a profesorului. Din respect pentru coautor, evidenţiază scrupulos, cu iniţialele G.I., părţile tratatului, capitolele, subcapitolele şi paragrafele redactate de dânsul. *Cuprins*-ul „manualului” este şi un exemplu pentru modul în care detaliază conţinutul cărţii, venind în sprijinul cititorului. Aceeaşi formulă de întocmire a cuprinsului (pe 18 pagini!) o foloseşte şi în *Istoria limbii române*, cu rezumatul fiecărui paragraf, suplinind astfel absenţa indicelui tematic. În volumul *Problemele capitale ale vechii române literare* din 1948 procedeul apare în corpul lucrării, la început de capitol.

11. Cele două tratate ilustrează obiceiul profesorului de a corecta şi completa textul chiar în timpul tipăririi. Ultimele 28 de pagini ale cărţii din 1948 au titlul *Adăugiri şi îndreptări*, continuate cu *Alte îndreptări şi adăugiri* pe coperta a treia, prilejuite de faptul că tipărirea a durat un an şi jumătate: „*Din pricini pe care nu le mai arăt, lucrarea n-a putut apărea în forma pe care am dorit-o. O mulţime de neglijenţe de exprimare şi unele erori sau lipsuri, prezente în redacţia mai veche, din 1945, au rămas şi acum, iar la tipărire s-au strecurat multe erori. Sper că, fiind conştient eu însumi de aceste fapte, critica nu mă va judeca prea aspru pentru ele şi va avea în vedere contribuţiile pe care le aduc.* […] *Aici vor urma o serie de adăogiri (!) şi îndreptări care îmbunătăţesc sensibil textul*”. (385). În *Istoria limbii române*, primele trei pagini de *Adăugiri* (741-743) lămuresc etimologiile hidronimelor *Siret* şi *Prut*, corectând cele susţinute în alt loc: „*Când am scris acest paragraf eram cu totul sub*

influența teoriei curente în lumea lingviștilor români și străini, conform căreia hidronimul românesc este un împrumut de la acele triburi slave de răsărit din care se va naște mai târziu poporul ucrainean”. (741).

12. Despre rigoarea redactării până în ultimul moment a cărților predate editurilor mărturisește și un apropiat colaborator din Iași al profesorului: sumarul unui volum a fost „*remaniat de G. Ivănescu de mai multe ori* […] *urma, cu exigența sa binecunoscută, să perfecteze textul, chiar în procesul tipăririi, așa cum procedase și în cazul* Istoriei limbii române”.[7]

NOTE

1. Iuliu Valaori, *Elemente de lingvistică comparată indoeuropeană*, București, 1924.
2. În tratatul din 1981 (vezi *infra*, nota 3) N. Marinescu este citat ca autor al mai multor studii de lingvistică indoeuropeană, dintre care cel mai întins este *Lachen und Weinen in den indogermanischen Sprachen*, București, 1943.
3. Th. Simenschy, G. Ivănescu, *Gramatica comparată a limbii indoeuropene*, București, EDP, 1981, p. 97; vezi și p. 105: în *epoca structuralismului*, unii reprezentanți idealiști ai lingvisticii indoeuropene, „*ca W. Porzig, au aderat în cele din urmă la unele curente lingvistice noi, ca neolingvistica și structuralismul, chiar generativismul* …”.
4. Rememorând cursurile de indoeuropeană îmi sună în ureche pronunțarea apăsată a profesorului: *Hâjdău*, cu binecunoscuta-i „bază articulatorie” și cu un ușor accent polemic față de *Hasdeu*.
5. *Gramatica comparată a limbilor indoeuropene*, p. 3 (*Prefață*).
6. *Ibidem*; vezi și p. 94-95.
7. Al. Andriescu, *Nota editorului*, în: G. Ivănescu, *Studii de istoria limbii române literare*, Iași, Junimea, 1989, p. V.

ORIGINEA DIALECTELOR LIMBII ROMÂNE ÎN CONCEPȚIA LUI G. IVĂNESCU*

VASILE FRĂȚILĂ
Universitatea de Vest din Timişoara

Originea dialectelor limbii române este una dintre cele mai dificile şi controversate probleme ale dialectologiei istorice a limbii noastre. Ea este indisolubil legată de cea a formării limbii şi a poporului român. Dificultatea cea mai mare în rezolvarea ei rezidă în „lipsa aproape totală a informațiilor istorice pentru perioada vitregă în care a trăit romanitatea de la Dunărea de jos în timpul migrațiunii popoarelor.” (Arvinte 1966: 13; Frățilă 2010: 24).

Cele mai numeroase şi mai controversate discuții au suscitat mai ales teritoriul şi epoca de formare a limbii române, precum şi durata perioadei unității etnice şi geografice a poporului şi a limbii române, perioadă numită de cercetători în mod diferit: romanică balcanică, română comună, română primitivă, română primitivă comună, străromână. (Frățilă 2010: 29).

O concepție originală privind toate aceste aspecte, precum şi problema vechimii diferențierilor dialectale ale limbii române a exprimat G. Ivănescu în monumentala sa operă *Istoria limbii române*, Iaşi, Ed. Junimea, 1980[1] (în continuare Ivănescu, ILR).

1. *Teritoriul de formare a limbii şi a poporului român*

Poporul român, afirmă Ivănescu (ILR 78), „s-a născut atât la nordul, cât şi la sudul Dunării (...), el este urmaşul romanității de pe

[1] Ediția a II-a, cu indice de autori şi indice de cuvinte, îngrijită de Mihaela Paraschiv, Iaşi, Editura Junimea, 2000.

ambele laturi ale Dunării de la Novi Sad până la vărsare”[2]. Românii din sudul Dunării (macedoromânii, meglenoromânii şi istroromânii) sunt urmaşii romanităţii sud-dunărene, iar cei din nordul Dunării sunt urmaşii romanităţii nord-dunărene. Graniţa de sud a romanităţii o constituie aşa-numita *linie Jireček*, cu modificările şi precizările aduse de Philippide 1923: 72 şi de Skok 1931: 371; 1934: 179, linie care delimita, pe baza inscripţiilor în latină şi greacă, teritoriul romanizat de cel grecizat din Peninsula Balcanică[3].

Graniţa de vest a teritoriului de formare a limbii şi a poporului român o constituie limita de est a lacunei de romanizare stabilită de Philippide 1923: 515, lacună ce se găsea în interiorul fostei Iugoslavii, între râul Vrbas, spre apus, şi Drina, la răsărit, teritoriu care în acea perioadă era ocupat de albanezi.

În ceea ce priveşte graniţa de răsărit pe care s-a format poporul român, după Ivănescu (ILR 60), aceasta a coincis cu ţărmul vestic al Mării Negre şi cu râul Nistru. De altfel, afirmă savantul român, în Dobrogea şi în Moesia Inferior de lângă Marea Neagră a pulsat o intensă viaţă romană, aşa încât populaţia de acolo a putut să-şi păstreze limba şi după aşezarea slavilor în Peninsula Balcanică. Totodată, partea de sud, de lângă mare a teritoriului dintre Prut şi Nistru, s-a aflat mult timp sub stăpânire romană, iar oraşul Tyras (actuala Cetate Albă) a constituit un centru important de romanizare a acestor regiuni.

În nordul Dunării, teritoriul de formare a limbii române cuprindea Dacia romană, în care se includeau Banatul, Oltenia cu părţile vecine ale Munteniei şi Ardealul propriu-zis, inclusiv Munţii Apuseni. În afara provinciei romane a rămas zona cuprinsă de Munţii Căliman, Munţii Gurghiului, Munţii Harghita şi Baraolt, Crişana, Maramureşul şi Ardealul de la izvoarele Mureşului şi Oltului (ILR 61). După toate probabilităţile, până în secolul al VI-lea populaţia

---

[2] În acest spaţiu vast romanizat din nordul şi din sudul Dunării există un *continuum romanicum*, o pânză de romanitate care s-a destrămat în urma aşezării slavilor în sudul Dunării (Saramandu, 2004: 71-72).

[3] *Linia Jirečeck* „nu trebuie considerată ca o frontieră lingvistică, nici ca o frontieră etnică, ci ca o simplă linie de separare între două culturi, cea greacă şi cea romană, care arată până unde se întindeau frontierele lor.” (Mihăescu 1960: 74).

dacică din Moldova a fost romanizată, iar până în secolul al VI-lea–al VII-lea, „atât Muntenia, cât şi teritoriul dintre Munții Căliman şi Munții Rodnei, apoi Carpații răsăriteni, precum şi Maramureşul şi Crişana s-au integrat în teritoriul de limbă latină din Peninsula Balcanică şi Dacia, adică în teritoriul de formație a poporului român.” (ILR 67).

Muntenia, afirmă Ivănescu (ILR 63), nu putea să scape procesului de romanizare, întrucât o mare parte a ei s-a aflat sub stăpânire romană. De menționat este că această regiune a fost înconjurată din toate părțile de provincii de limbă latină, spre vest şi nord până la anul 268, iar, spre sud şi est, până la anul 602. Chiar în sudul Moldovei, adaugă G. Ivănescu, un drum roman lega Ardealul de sud-est de Dobrogea. Drumul acesta pornea de la Brețcu, continua pe valea Oituzului, până la Galați, iar în castrul roman de la Barboşi, pe Siret, prezența romanilor este atestată până în secolul al IV-lea. „Aşadar, în ce priveşte limita de nord şi est a teritoriului de formație a poporului român [...] aceasta a coincis cu Carpații nordici şi cu granițele de est ale Moldovei” (ILR 69).

2. ***Epoca de formare a limbii române***

Limba română în concepția lui G. Ivănescu s-a format între secolul al V-lea şi secolul al VII-lea (ILR177), înainte de influența slavă veche, influență pe care o plasează pe la anul 700, poate chiar 750. Epoca de împrumuturi masive din slavă a avut loc însă după anul 800 sau 900, până în secolul al XI-lea.

Limba română s-a format după destrămarea societății romane sclavagiste în Dacia şi în Peninsula Balcanică şi trecerea la feudalism şi la obştile săteşti. Însă schimbarea orânduirii sociale, a circulației bunurilor şi a oamenilor, afirmă G. Ivănescu, a constituit numai condiția care a permis manifestarea schimbărilor limbii, schimbări care au fost provocate de o altă cauză, şi anume de baza articulatorică şi psihică tracică şi dacică, care era deosebită atât de cea a populației italice (latini, umbri, osci), cât şi de cea a popoarelor romanizate din Imperiu (ILR 188).

Atâta timp cât viaţa orăşenească în Imperiu a fost puternică, latina populară şi-a putut păstra vechiul ei sistem fonetic.

Limba română s-a născut datorită trecerii de la viaţa urbană intensă la o viaţă rustică, parţial de tip feudal, parţial de tip gentilic (ILR 184). Celelalte limbi romanice s-au născut prin destrămarea Imperiului Roman, dar mai ales datorită lipsei unei limbi de cultură. La noi, trecerea la feudalism s-a făcut foarte târziu, prin secolul al X-lea. Ca urmare a părăsirii Daciei de către administraţia romană, la noi trecerea de la regimul sclavagist la cel al obştilor săteşti şi la cel gentilic s-a făcut brusc.

Specificitatea limbii române s-a format, în parte, înainte de influenţa slavă. Nu superstratul slav, spune G. Ivănescu (ILR 195), ci substratul traco-dac a dus la transformarea limbii latine populare de la Dunărea mijlocie şi de jos în limba română.

3. *Vechimea diferenţierilor dialectale ale limbii române*

Când au avut loc diferenţierile dialectale în cadrul limbii române? Şi în această privinţă părerile celor care s-au ocupat de formarea şi de evoluţia ramificaţiilor teritoriale ale limbii române diferă de la cercetător la cercetător. Cei mai mulţi au considerat că cea mai veche şi totodată cea mai însemnată este diferenţierea dintre dialectul aromân (macedoromân în expresia lui G. Ivănescu) şi cel dacoromân şi că, după această scindare în cadrul trunchiului român primitiv a avut loc aceea, străveche şi ea, prin care s-au născut dialectele meglenoromân şi istroromân.

Începutul acestei diferenţieri între dacoromână (cu istroromâna) şi aromâna (cu meglenoromâna) s-ar fi întâmplat până prin secolul al X-lea, iar diferenţierile din cadrul dacoromânei ar fi avut loc după aceea. Oarecum singulară şi izolată a rămas opinia lui Philippide (1927: 239), care consideră că unele diferenţieri în cadrul dialectului dacoromân s-ar plasa la sfârşitul secolului al VI-lea şi începutul secolului al VII-lea, epocă în care, după creatorul şcolii lingvistice ieşene, ar fi avut loc şi diferenţierea dintre aromână şi dacoromână.

Înainte de influenţa slavă asupra limbii române, adică înainte de secolele VI-VII, pe baza unor fenomene care au loc numai în

elementele latineşti, Philippide (1927: 238-239) deosebeşte următoarele grupări dialectale: 1) Banatul şi o parte a Transilvaniei de sud-vest; 2) vestul şi nordul Transilvaniei, Maramureşul şi Bucovina; 3) restul teritoriului lingvistic dacoromân. După Philippide, diferențierea dintre moldoveni şi munteni a început mai târziu, între secolele VII şi XIII. „Printr-o contradicție cu el însuşi, spune G. Ivănescu (ILR 71), Philippide admitea că dialectul bănățean şi cel crişean-maramureşean-bucovinean, în cadrul căruia distingea unele diferențieri chiar pe la anul 600, alcătuiau împreună cu dialectul moldovenesc o singură ramură a dacoromânei față de cea muntenească.”. În continuare, G. Ivănescu afirmă că ar fi necesar de spus, poate, în spiritul teoriei lui Philippide, că, după sec. al VII-lea, dacoromâna şi-a grupat altfel decât până în acest secol graiurile, când ea căpătase anumite diferențieri dialectale. Fenomenele dialectale din cadrul limbii române avute în vedere de Philippide au fost: 1) prefacerea lui *n* simplu intervocalic în *-r-*; 2) prefacerea grupului consonantic *mn* în *u̯n* şi apoi în *un* în *scamnu* (grupul consonantic *mn* rămâne neschimbat în macedoromână şi în Banat, în graiurile olteneşti de nord-vest, în Hațeg şi, probabil, în meglenoromână, în istroromână şi în dialectul crişean[4]) față de *scaun* în dialectele moldovean şi muntean; 3) propagarea lui *n* în: *cănutu* (< *canutus*) > **cănuntu*; *menutu* (< *mĭnutus*) > **menuntu*; *mănucl'u* (< *man(u)culus*) > **mănuncl'u*; *genucl'u* (< *genuculus*) > *genuncl'u* şi prefacerea lui *n* în unele dintre cuvintele de mai sus în *r* (de fapt o disimilare *n-n* > *r-n*): *cărunt*, *mărunt*; 4) asimilarea lui *r* la *n* (*r-n* > *n-n*): *fărină* (< *farina*) > **fănină*, *serin* (< *serenus*) > *senin*. Diferențierea dintre dialectul moldovenesc şi cel muntenesc (de fapt dintre cel muntenesc şi celelalte dialecte dacoromâne), spune G. Ivănescu, o credea Philippide mai nouă, pornind de la transformarea africatei prepalatale *ĝ* în *j* în *joc*, *judec* etc. şi a africatei dentale *dz* în *z* în *zac*, *zece*, *ziuă* etc., fenomen care s-ar fi petrecut probabil în preajma secolului al XIII-lea.

---

[4] Aici, arată G. Ivănescu, avem a face cu o asemănare a macedoromânei cu graiurile din Banat în privința unei conservări şi nu a unei inovații, dar aceasta arată că macedoromânii şi bănățenii se aflau în arii vecine.

„Româna din faza ei cea mai veche *nu era perfect unitară*” (subl. n. – V. F.), deoarece „ea a pornit de la o stare de limbă deja diferențiată regional, iar, în procesul ei de formare, a căpătat noi diferențieri regionale”, lucru ce îi permite lui Ivănescu (ILR 199) să susțină că „procesul de formare a limbii noastre a cuprins în sine procesul de formare a unor dialecte, a primelor dialecte româneşti”, dar şi că „în această perioadă deosebirile de limbă regionale nu erau mai numeroase decât cele dintre graiuri”. Fireşte, spune G. Ivănescu mai departe, au avut loc şi diferențieri dialectale de ordin morfologic, sintactic şi lexical, dar o separare a lor din punct de vedere cronologic de cele care s-au produs în secolele ce au urmat formării limbii române, adică în secolele al IX-lea-al X-lea, când s-a petrecut o deplasare a diverselor ramuri în care se împărțea până atunci poporul român şi s-a ajuns la o configurație geografică a dialectelor care e, în fond, cea de azi, este greu de făcut.

În ceea ce priveşte criteriile de stabilire a fenomenelor vechi față de cele noi, profesorul Ivănescu arată că, dacă, în general, numai inovațiile lingvistice, nu şi păstrarea fazelor mai vechi ale limbii, dovedesc în mod indiscutabil unitatea de altădată a dialectelor care le posedă, soarta şi dezvoltarea lor comună, în cazul limbii române dialectele sau graiurile care se grupează împreună din punctul de vedere al arhaismelor se grupează împreună şi în privința inovațiilor. (ILR 302).

G. Ivănescu constată că asemănările dintre graiurile dacoromâne de vest, crişean-maramureşean şi bănățean, pe de o parte, şi cel macedoromân, pe de alta, constau în păstrarea unor faze mai vechi, inovația dovedindu-se din partea dialectelor moldovean şi muntean. Asemănările dintre dialectul moldovenesc şi muntenesc, care reprezintă inovația față de celelalte dialecte dacoromâne (cele din Banat-Hațeg, Crişana-Țara Moților-Maramureş şi cele din sudul Dunării), îşi au explicația în legăturile strânse ce le-au avut dialectele între ele, într-o regiune destul de depărtată de macedoromâni, de viitorii bănățeni şi de viitorii crişeni-maramureşeni, regiune care se plasează în partea de nord-est a teritoriului românesc primitiv (ILR 302).

4. *Româna primitivă*

După „epoca latinei populare de la baza limbii române”, care a durat până prin secolul al V-lea şi după o alta, numită de învăţatul român „epoca de formare a limbii române”, plasată între secolele al V-lea şi al VII-lea, poate chiar al VIII-lea, G. Ivănescu distinge o altă fază în dezvoltarea limbii noastre, denumită „epoca românei primitive”, care ţine din secolul al VII-lea până în secolul al X-lea, însă cu prelungiri şi în secolele următoare, când autorul vorbeşte despre „epoca limbii române literare”.

Pentru G. Ivănescu, expresia „română primitivă” denumeşte atât o „stare” de limbă reală, sesizabilă în succesiunea diacronică a românei, cât şi o epocă istorică precisă, motivată din perspectiva cercetătorului. (Arvinte 1982-1983: 9).

În secolul al X-lea, în Imperiul Bizantin se înfiinţează iobăgia, care, alături de războaiele dintre bizantini şi bulgari constituie cauza migrării unor grupuri de români sud-dunăreni de pe teritoriul primitiv pe teritoriile vecine de la sud şi vest. Migraţiile acestea au avut drept consecinţă schimbarea aşezării geografice a diferitelor ramuri ale poporului român din sudul Dunării şi a dialectelor sale de acolo din perioada sa de formare, ducând, poate, chiar la izolarea temporară a macedoromânilor, aşa încât se poate vorbi de o fază română primitivă, tot aşa după cum se vorbeşte de o fază indoeuropeană primitivă sau de o fază germanică primitivă etc. O altă consecinţă a organizării gentilice sau în obşti săteşti o constituie lipsa nevoii de utilizare a unei limbi oficiale scrise. În perioada la care ne referim, limba română, arată Ivănescu (ILR 284), nu a dobândit o formă scrisă, ea n-a devenit limbă literară, fiinţând doar sub forma unor graiuri rustice. Aşa se explică şi faptul că un popor organizat gentilic sau sub forma unor obşti săteşti, trăitor într-un stat feudal, recurge, în puţinele ocazii când i se impune să folosească scrierea, la limba literară a nobilimii şi clerului din statul în care vieţuieşte, care este şi limba oficială a statului respectiv.

5. *Profilul dialectal al „românei primitive” în concepția lui G. Ivănescu*

Până pe la anul 1000 (deci în perioada de formare şi în perioada următoare care ar cuprinde şi româna primitivă), Ivănescu (ILR 322-323) distinge patru „dialecte” principale: 1. „dialectul” rotacizant, din care se vor dezvolta dialectul morlac (mai târziu, istroromân), graiurile din Carpații nordici şi unele graiuri crişene-maramureşene; 2. „dialectul” macedoromân-meglenoromân; 3. „dialectul” bănățean-crişean-maramureşean-ardelean; 4. „dialectul” moldovenesc-muntenesc[5].

a) Dialectul rotacizant

Dialectul rotacizant, aşa cum îi spune şi numele, se caracterizează prin transformarea lui *-n-* simplu intervocalic în elementele de origine latină în *-r-*. Rotacismul lui *-n-* simplu intervocalic în elementele de origine latină, fenomen dialectal propriu deja românei primitive, în concepția lui G. Ivănescu, nu a apărut independent în istroromână şi în unele graiuri dacoromâne (crişene şi maramureşene). Unii cercetători, printre care D. Onciul, A. Philippide, Alexie Procopovici şi Tache Papahagi au socotit că crişenii-maramureşenii au venit din sudul Dunării, iar alții: Densusianu, Rosetti au considerat că istroromânii au venit din nordul Dunării. Ambele teorii – şi cea care consideră că fenomenul rotacismului a apărut independent în istroromână şi în dacoromână, cât şi cea care îi socoteşte pe istroromâni coborâți din nordul Dunării, îi apar lui G. Ivănescu eronate. Aceasta deoarece primii trebuiau să aibă în vedere nu pe toți crişenii-maramureşenii, ci numai pe cei rotacizanți, de la nordul Dunării, dar şi pentru că rotacismul s-ar fi petrecut exclusiv în sudul Dunării, iar cei din a doua categorie pentru că au respins orice legătură între rotacismul românesc şi cel albanez. Pe de altă parte,

[5] După savantul român, unele graiuri din Ardeal şi Crişana şi de pe muntele Olimp şi chiar dialectul bănățean făceau probabil tranziția între cele patru menționate mai sus, dar aveau şi fenomene proprii, cel puțin „dialectul” bănățean (ILR 328).

având în vedere că rotacismul caracterizează dialectul tosc al albanezei nu limitează aria lui de producere la sudul Dunării, patria primitivă a albanezilor, crede Ivănescu, ILR 200, se apropia de valea Drinei şi cuprindea probabil şi Panoniile de sud (p. 200).

Existenţa rotacismului la toschi şi la o parte dintre români, conform concepţiei lui G. Ivănescu, nu se explică prin influenţa uneia dintre limbi asupra celeilalte, ci printr-o parţială asemănare a bazei articulatorii. Tot astfel stau lucrurile şi cu naşterea lui *r* intens din *rr* şi *r* în anumite condiţiuni la crişeni-maramureşeni, căci *r* intens se găseşte şi la albanezi. Nici faptul acesta nu se poate explica în mod independent, ci printr-o înrudire de bază articulatorie între românii rotacizanţi şi albanezi, precum şi prin convieţuirea sau vecinătatea lor altădată. La aceste similitudini, G. Ivănescu adaugă fenomenul trecerii diftongului *au̯* la *a* petrecut în cuvinte ca *aurum* > *ar*, care se găseşte în *Psaltirea Scheiană* şi *Apostolul* scris de popa Bratul, fenomen ce se găseşte şi în albaneză. Ultimele două fenomene, precizează G. Ivănescu, au putut avea loc şi după epoca de formare a limbii române, până la despărţirea românilor rotacizanţi de alţii şi de macedoromâni şi meglenoromâni.

Pornind de la considerentul că albanezii au locuit întotdeauna numai în sudul Dunării, G. Ivănescu conchide că românii rotacizanţi (şi numai ei) au locuit la început mai aproape de aceştia, şi anume de la Drina până la vest de Crişana. Spre o astfel de concluzie îl conduc şi alte fapte importante pe care graiurile rotacizante le au în comun cu dialectul macedoromân şi cu cel meglenoromân.

Astfel, graiurile din Crişana, Ţara Moţilor şi Ardealul vecin, care până în secolul al XVI-lea cunoşteau rotacismul lui *-n-* simplu intervocalic în elementele de origine latină, au şi alte fenomene asemănătoare, precum: criş. *scand* 'scaun', ir. *scånd*, criş. *i̯uă* 'unde', ir. *i̯uvę* 'unde', ard. şi criş. *astară*, ir. *astårę* 'aseară', ard. *ẑeaẑet*, *jejet*, ir. *jåjet* 'deget' (< *ğeağet* < *dȩağet*), gerunziul ardelean în *-ă* (*cântândă*, *fugindă*) şi cel ir. în *-a* (*căntănda*, *fuginda*) etc., fapte care arată desluşit că rotacismul se integrează într-o serie de asemănări ale istroromânei cu graiurile dacoromâne din Crişana, asemănări care ne obligă să admitem că, la început, ambele idiomuri au fost vecine.

Pornind de la unele asemănări între graiurile bănăţene şi cele de la nord de Mureş cu românii rotacizanţi, aceştia din urmă vecini la rândul lor cu albanezii, G. Ivănescu explică o serie de fenomene albaneze extinse pe tot teritoriul dacoromân sau numai pe o parte din el: *chelbe*, *gălbează*, *ghiuj*, *ghion(oaie)*.

Precizând că „rotacizanţii au trebuit să ocupe la început părţile cele mai de vest ale teritoriului românesc primitiv, deci *valea Drinei, valea Savei inferioare şi teritoriul de la vest de Banatul românesc şi Crişana*" (s.n. – V. F.), G. Ivănescu atrage în acelaşi timp atenţia asupra faptului că graiul pe care-l vorbeau rotacizanţii a suferit, ca dialect latin popular, o serie de influenţe ale latinei occidentale: *passare* 'a merge', care în Apus a dobândit sensul de 'a trece' (cf. *a păsa* 'a merge' în textele rotacizante şi azi în aceleaşi regiuni vestice dacoromâne), *acest* (< lat. **eccestu* < *ecciste*) faţă de *ist*, *ăst* (< lat. *iste*), mai-mult-ca-perfectul cu *eram* sau *habebam* etc. Din aceste regiuni s-au deplasat mai târziu unii rotacizanţi, aflaţi azi în Croaţia, iar alţi rotacizanţi în Crişana şi Maramureş" (ILR 306-307).

Spre deosebire de S. Puşcariu 1937: 87 şi de G. Pascu 1922: 200, dar şi spre deosebire şi de ce însuşi susţinuse în *Problemele capitale ale vechii române literare*, p. 82-87, în ILR 201, G. Ivănescu nu mai crede că toţi românii din Crişana, Munţii Apuseni şi Maramureş au fost rotacizanţi. Mai probabil este, afirmă savantul român, că rotacismul a fost prezent în secolele al XV-lea–al XVI-lea numai în Maramureş şi în Ţara Moţilor, eventual şi în unele părţi din Bihor şi Sătmar, apoi în părţile Bistriţei. Restul graiurilor crişene au putut fi de la origine nerotacizante, ceea ce nu vine în contradicţie cu asemănările pe care aceste graiuri le prezintă în comun cu dialectul macedoromân şi cu cel meglenoromân (ILR 201). Rotacizanţii sud-dunăreni, adică strămoşii istroromânilor de astăzi, locuiau la început în „regiunea Drinei şi Savei inferioare şi a Dunării sârbeşti." (ILR 311). Ei se aflau în legătură directă cu strămoşii meglenoromânilor, care ocupau teritoriul „de pe la Belgrad până la Iskăr" şi cu ai aromânilor, situaţi mai la sud, mai exact „în regiunea de la Niş la Skopje şi pe valea Moravei şi a afluenţilor ei până spre Dunăre" (ILR 311). Cu timpul, datorită unor cauze de ordin social, au avut loc unele deplasări spre vest ale rotacizanţilor sud-dunăreni (alţii au fost

asimilați de populația slavă), unii ajungând în Dalmația și în Istria. O parte din morlaci au migrat în secolele XIV-XV spre est ajungând în Banat și Țara Hațegului (cei care cunosc fenomenul lui *a* rotunjit: *å*).

Prin urmare, există două categorii de asemănări în dialectul istroromân și dacoromân de vest, sud-vest. Unele vechi cum ar fi rotacismul lui -*n*- simplu intervocalic și altele de dată mai recentă ca *å* sau rostirea lui *u* [*u* semivocalic] ca *v* bilabial (*w*), în unele localități din Banat care ulterior devine *ł*, *p* sau *b* în funcție de caracterul surd sau sonor al consoanei următoare: *całt* „caut“ (< *cawt* < *cau̯t*), *laptă* (< *lau̯tă*) sau *labd* (< *lawd* < *lau̯d*).

Numărul istroromânilor a fost cândva mai mare, dar el s-a împuținat mereu fie prin asimilarea lor de către slavi, fie prin migrații spre est.

b) Dialectul macedoromân-meglenoromân

În privința patriei primitive a macedoromânilor, G. Ivănescu dă dreptate parțial celor care afirmă că aceștia sunt originari din părțile de nord ale Moesiei Superior (de ex., Al. Rosetti), întrucât, după cum s-a văzut, el crede că istroromânii sunt originari din regiunea Drinei, a Savei inferioare și a Dunării sârbești, iar meglenoromânii din părțile vecine de la sudul Dunării, ale Banatului și Olteniei, așa încât macedoromânii trebuie să fi locuit în regiunile imediat vecine de la sud, chiar la sud de Banat. Dar, precizează G. Ivănescu, macedoromânii au locuit și în părțile cele mai de sud ale teritoriului românesc primitiv, despre a căror romanitate nu trebuie să ne îndoim, altfel am fi nevoiți să admitem că aici romanitatea s-a pierdut cu timpul.

Prin urmare, afirmă G. Ivănescu, „la origine macedoromânii au locuit în regiunea de la Niș la Skopje și pe valea Moravei și a afluenților ei până spre Dunăre. Deoarece macedoromânii nu au printre elementele lor slave vechi elemente de origine sârbească, ci numai elemente bulgărești și, deoarece pe teritoriul de la Niș la Skopje se vorbesc astăzi graiuri sârbocroate și macedonice, cu *ḱ*, *ǵ*, poate și cu *ć*, *đ*, rezultați din *(k)t′*, *d′*, nu trebuie să excludem din teritoriul românesc primitiv acest teritoriu, cum face Emil Petrovici

(1960: 79-83; 1967: 11-19) [...]. Că şi pentru teritoriul din nordul Moesiei Superior şi din Banat, în care au putut locui la origine slavi de tip bulgar, se poate presupune că şi în centrul şi sudul Moesiei Superior s-au aşezat la început slavi cu graiuri de tip bulgar, slavi care, apoi, au fost asimilați de albanezi, după cum, la nord, slavii de tip bulgar au fost asimilați de români [...]. Fărşeroții se găseau, probabil, atunci în părțile cele mai nordice ale teritoriului ocupat de macedoromâni, adică spre Dunăre." (ILR 311-312).

Aromâna în timpul românei primitive nu era o entitate lingvistică perfect unitară. În cadrul aromânei, Ivănescu (ILR 35) crede că „s-ar putea distinge un dialect de nord, unul de sud şi unul fărşerot."A existat un grai cu *şi* în loc de *să*, apoi un alt grai pe muntele Olimp cu epenteza lui *c* în grupul consonantic *sl*: *scl*, cu *dao*, *nao*, *rao* etc., însă graiul din Olimp nu este, la origine, un grai autentic macedoromân. El a fost situat cândva mult mai la nord, în imediata vecinătate a unor graiuri dacoromâne (crişene, n.n. – V. F.) şi morlace. Aromânii din Olimp au avut mai mult timp legături cu graiurile crişene-maramureşene şi morlace. Astfel, la aromânii din Olimp, în unele cuvinte, ca la dacoromâni, *če*, *či* au rămas neschimbați, nedevenind *țe*, *ți*; formele scurte de G-Ac. ale pronumelor personale de plural sună *ne*, *ve*, *li*; G-D substantivelor masculine se formează altfel decât la ceilalți macedoromâni, dar ca la dacoromânii din Crişana şi Ardealul de nord: *al domnu*, *al frate* (în loc de *a domnului*, *a fratelui*). Faptele enumerate mai sus îl conduc la concluzia că graiul din Olimp n-a făcut parte, la început, din graiurile macedoromâne, ci din graiurile de la nordul lor, că ele au rămas multă vreme în Serbia de nord, între graiurile bănățene, crişene, rotacizante şi meglenoromâne (ILR 309).

Şi graiul fărşeroților cunoaşte o serie de trăsături care îl separă de graiurile macedoromâne şi îl apropie de meglenoromână şi de cele dacoromâne (e vorba de fapte care caracterizează dacoromâna în totalitatea ei şi nu de asemănări speciale cu anumite graiuri dacoromâne, ca cele crişene şi ardelene, cu care fărşerota prezintă unele asemănări). După G. Ivănescu, fărşeroții ar reprezenta pe macedoromânii cei mai de nord, cei care se aflau în imediata vecinătate a românilor nordici, ca şi meglenoromânii şi, de aceea au

ca şi aceştia o serie de fenomene dacoromâne. Cu alte cuvinte, fărşeroţii sunt, la origine, macedoromânii cei mai nordici, locuind în vecinătatea dacoromânilor şi a meglenoromânilor.

Comun cu meglenoromânii, fărşeroţii au, printre altele, 1). articularea cu *-u*, nu cu *-lu* a substantivelor masculine şi neutre terminate în consoană; 2). prezenţa sufixului *-ura*, *-ăra* la adverbe şi mai ales la participiul prezent activ; forma de imperfect a verbului *escu*: *aream*, *areai*, *area* etc., care se identifică cu formele *ai̯ram*, *ăi̯ram* etc. de la Ţârnareca şi cu formele *ee̯am* (*ăre̯am*) din Oltenia, Muntenia şi din sudul Transilvaniei, dar şi cu cele de la Slatina Timiş din jud. Caraş-Severin (n.n. – V. F.).

Tot meglenoromânisme trebuie considerate şi formele cu anticiparea elementului palatal: *căi̯nli*, *măi̯nle*, *mâi̯ńli* din unele graiuri aromâne de nord (din zona Bitolia, Megarovo, Ohrida). Apropierea spaţială de meglenoromână a fărşeroţilor explică şi lipsa protezei în numele lor: fărşeroţii îşi spun ei înşişi *romăńĭ*, *româńĭ* şi *rămăńĭ*. Este adevărat însă, arată G. Ivănescu, că meglenoromânii au pierdut termenul latinesc pentru originea etnică, înlocuindu-l cu cel slav: *vla(h)*, pl. *vlaşi* (ILR 311).

În epoca la care ne referim, meglenoromânii formau un dialect comun cu macedoromânii, dar „înseşi graiurile meglenoromâne nu constituie o unitate perfectă”. Aşa, de exemplu, forma *furnigă*, care se găseşte în Oltenia şi la macedoromâni, caracterizează numai pe meglenoromânii care nu locuiesc în Ţârnareca, fapt ce îl determină să susţină că strămoşii oltenilor şi ai macedoromânilor în Evul Mediu erau vecini numai cu unii dintre meglenoromâni. Între graiul din Ţârnareca şi celelalte graiuri meglenoromâne există însă şi alte deosebiri, iar varietatea formelor dialectale din orăşelul Nânta şi celelalte zece sate meglenoromâne „ne arată că aceste graiuri sunt resturile unor graiuri care altădată ocupau arii mult mai întinse [...], că meglenoromânii au ocupat, în trecut, nu un spaţiu redus, cum stau lucrurile astăzi, ci unul întins“. (ILR 308). Chiar şi după despărţirea aromânilor de trunchiul comun, meglenoromânii au continuat să păstreze legăturile cu unele ramuri ale macedoromânilor. După savantul ieşean începând de prin secolul al XV-lea, limba română se vorbeşte pe patru teritorii despărţite între ele prin spaţii aloglote, iar

aceste patru varietăți teritoriale sunt considerate „tot atâtea dialecte“. (ILR 307).

După G. Ivănescu (ILR 308), „strămoşii meglenoromânilor au locuit numai regiunile de sud şi sud-vest ale Bulgariei medievale de la Niş spre nord”.

G. Ivănescu respinge originea nord-dunăreană (din părțile Bihorului şi Banat) a meglenoromânilor susținută de Ovid Densusianu, afirmând că „o asemenea presupunere nu corespunde realității”, deoarece „meglenoromânii prezintă fenomene proprii şi au prea multe asemănări cu macedoromânii pentru a fi considerați drept nişte dacoromâni care au migrat în Macedonia de nord-est. Prezența meglenoromânilor în epoca de formare a limbii române şi chiar după aceea în sudul Dunării, dar în imediata vecinătate a rotacizanților şi bănățenilor explică toate aceste fapte”.

Mai mult, afirmă G. Ivănescu, „dialectul bănățean a avut o dezvoltare comună cu dialectul meglenoromân până la despărțirea meglenoromânilor de dacoromâni, despărțire care a fost de fapt numai o despărțire a meglenoromânilor de bănățeni (trebuie să adăugăm că la aceste asemănări participă şi unele graiuri oltene, anume cele de nord-vest)“. (ILR 307)

G. Ivănescu include aici sufixul *-ete* (cf. *brabete* < bg. *vrabec*), sufix creat pe vremea când oltenii şi bănățenii erau în directă contiguitate teritorială cu meglenoromânii. Sufixul *-ete* îşi are originea în sufixul bulgăresc *-ec*: pe baza pluralului *-eți* s-a creat un singular *-ete*. Faptul acesta îl determină pe G. Ivănescu să susțină că meglenoromânii locuiau la început în imediata vecinătate a oltenilor. Foarte probabil însă că graiurile oltene care nu au făcut parte la origine din graiul bănățean-hațegan se vorbeau tot acolo unde se vorbesc şi acum, adică în Oltenia de sud şi sud-est, iar meglenoromâna se vorbea peste Dunăre, la sud şi la est de ele[6].

Aşadar, vecinătatea originară a bănățenilor, crişenilor şi maramureşenilor cu meglenoromânii şi morlacii şi a oltenilor cu meglenoromânii explică asemănările de limbă dintre ei. Prin urmare,

[6] De adăugat este însă că meglenoromânii care cunosc epenteza lui *i̯* în *cọi̯ni, pọi̯ni* etc. se găseau şi în apropierea dacoromânilor din zona Munteniei.

spune G. Ivănescu, „rotacizanții din care s-au desprins mai târziu morlacii locuiau, probabil, imediat la sud de Banat şi Oltenia, de pe la Belgrad până la Iskăr”. Au avut dreptate Puşcariu, Philippide şi Capidan susținând originea sud-dunăreană a istroromânilor şi meglenoromânilor. Localizarea rotacizanților şi a meglenoromânilor în regiunea de la Drina spre Crişana şi spre Iskăr ni se impune, spune G. Ivănescu (ILR 308) şi pentru că macedoromânii locuiau în regiunile imediat vecine de la sudul rotacizanților şi meglenoromânilor până la sud de Skopje.

Meglenoromânii nu sunt băştinaşi în regiunile pe care le locuiesc astăzi. Cei mai mulți au plecat spre sudul Peninsulei Balcanice ajungând în zona Meglenului mai târziu, după ce au făcut un popas în munții Rodope de unde au împrumutat de la bulgarii de acolo fenomenul rostirii lui *ắ* ca *ǫ* (*cǫmp*, *cǫn* „când“) stabilindu-se la nord de Salonic, pe valea râului Vardar. Întrucât nu toți meglenoromânii cunosc fenomenul menționat, G. Ivănescu presupune că o altă ramură a meglenoromânilor are un alt drum mai direct din nord de undeva din Macedonia.

Numărul meglenoromânilor cândva a fost mult mai mare, unii însă au fost slavizați, iar alții au migrat şi în nordul Dunării ajungând până la Şcheii Braşovului şi la Săcele, dar şi în Țara Românească, după cum o dovedesc unele asemănări cu graiurile menționate. Profesorul G. Ivănescu este încredințat că „în epoca ce a precedat întemeierii voievodatelor româneşti şi în cea care a urmat, a avut loc emigrarea din sudul Dunării în Țara Românească şi în sudul Ardealului a numeroşi meglenoromâni“ (ILR 396).

c) Dialectul bănățean-crişean-maramureşean-ardelean

În epoca românei primitive, dialectul bănățean-crişean-maramureşean-ardelean avea legături mai strânse cu dialectele româneşti sud-dunărene decât cu cel moldovenesc-muntenesc.

În *Histoire de la langue roumaine*, I, Ovid Denusianu semnalează o serie de macedoromânisme la nordul Dunării, pe care le pune pe seama infiltrării unor macedoromâni în toate regiunile de peste munți, cum ar fi:

– în Crişana şi în regiunea vecină din Ardeal metateza lui *rî* interconsonantic în *îr*: *bătârn*; epenteza lui *c* în grupul consonantic *sl*: *scl – sclab*; proteza lui *a* în *aurmă*; ard. *au̯ace, u̯ace* ‘aici’; *a se câştiga* ‘a (se) îngriji’, ‘a păzi’, *nare* ‘nas’ etc.

– în sudul Crişanei şi în Banat: accentul pe finală în *acló, acoló*, trecerea de la declinarea a III-a la a II-a a substantivelor *berbece*, *şoarece*: *berbec*, *şoarec* etc.; accentul pe terminație în *făśém*, *făśéț*; conjunctivul prezent la conj. I în *-ă*, nu în *-e*: *să cântă* etc.

Acestea, după G. Ivănescu, sunt de fapt nişte „pseudomacedoromânisme” în dacoromână. Unele „macedoromânisme” se găsesc în nordul Dunării, pe un teritoriu foarte întins, fapt care nu ne dă dreptul să credem că ele s-au produs independent în ambele dialecte (macedoromân şi dacoromân). Ele se găsesc numai în unele dialecte de peste munți, iar, dacă ele apar adesea şi în unele zone de la sudul şi de la estul Carpaților, se explică prin stabilirea în acele locuri în epoca feudală a unor români de peste munți sau chiar din sudul Dunării.

În mod independent în dacoromână şi în aromână au apărut palatalizarea labialelor, iar epenteza lui *i̯* în *câi̯ne* etc. îi leagă pe munteni mai degrabă de meglenoromâni decât de aromâni (unde apar pe un teritoriu restrâns).

Palatalizarea labialelor, crede G. Ivănescu (ILR 294), a apărut în mod independent la macedoromâni şi dacoromâni deja pe la anul 1000, atât la sudul, cât şi la nordul Dunării, pe două arii îndepărtate una de alta: una în Macedonia, iar alta în Ardealul central şi de est, care cuprindea o parte din graiurile ardelene de azi şi graiurile moldoveneşti (ILR 295; vezi şi *Problemele capitale* 168-178 şi 188-199).

Sigur este că palatalizarea labialelor în dacoromână nu este un macedoromânism autentic, cum credea Ovid Densusianu, deoarece, arată G. Ivănescu, ea nu se întâlneşte acolo unde avem macedoromânisme invocate de lingvistul bucureştean pentru Crişana şi Ardeal (*Histoire* I, 329-330; vezi G. Ivănescu, ILR 291-292).

Mergând pe linia deschisă de Ovid Densusianu, elevul acestuia, Tache Papahagi, în *Cercetări în Munții Apuseni*, GS, III, şi în monografia *Graiul şi folklorul Maramureşului*, relevă alte asemănări

între graiul moților, respectiv al maramureşenilor cu graiurile aromâne.

– asemănări ale graiului moților cu aromânii: *altăoară* ‘altădată’; *apără* (Dumnezeu) ‘să ferească’ (Dumnezeu), *bucium* ‘trunchi’, *a urla* ‘a coborî’.

– asemănări între graiul maramureşean şi cel al aromânilor: *armur* ‘coapsă’, *baier*, ar. *bair*, *canură*, *căcărađă*, *corbă* ‘neagră’, *a îngreca* ‘a îngreuna’, *mînḑară*, ar. *mulḑară* etc.

Spre deosebire de Densusianu, Tache Papahagi (în lucrările menționate şi în *Manual de fonetică romanică*) admite că aceste „macedoromânisme” au fost aduse la nordul Dunării nu de nişte macedoromâni, ci de nişte români care fuseseră vecini cu macedoromânii şi care puteau fi rotacizanți sau nu, care aveau labiale pure sau alterate (ILR 300).

O listă a faptelor care leagă dialectele crişean-maramureşean şi pe cel bănățean de cel macedoromân, altele decât cele invocate de Densusianu şi de Tache Papahagi, întocmeşte G. Ivănescu în ILR, p. 303. Unele dintre faptele menționate de G. Ivănescu se găsesc şi prin Moldova şi prin Muntenia, dar, acolo, ele, spune lingvistul ieşean, au fost aduse de dincoace de munți prin migrații ce au avut loc după secolul al XV-lea.

Iată câteva dintre aceste fapte: criş. *jejet*, băn. *đeđet*, ar. *ḑe̯ađet*, megl. *zei̯zit*, ir. *žåžet*; bihor., Țara Moților, Sălaj, Banat: *a demica*, ar. *dińicare* (mold., munt. *dumicare*, cu modificarea formei etimologice); *durmi*, maced. *durńiri* (față de mold., munt. *dormi*); *nat* ‘copil’ în Banat şi ‘individ’, ‘om’ în Maramureş, ar. *nat* ‘copil’; *muşat* (în Maramureş şi, adăugăm noi, şi în Munții Apuseni) / ar. *muşe̯at* şi, adăugăm noi, megl. *muşat*, ir. *muşåt*); maram. *marat*, ar. *mărat* ‘nenorocit’ etc.

Asemănări între graiul moților şi aromână: *celnic*, *găvozd* ‘cuiul de la potcoavă’; între graiul din Bihor şi aromână: *bătârn*, *sclab, au̯ace, nari* ‘nas’, proteza lui *a*: *anumără*, *amiroasă*, *asudo̯ari*, *mătur* ‘copt’, ‘matur’; conjunctivul cu *şi* în loc de *să* etc.; asemănări cu graiul din Maramureş: *agru* ‘câmp’, *depărat* ‘smuls’ etc.

Şi mai numeroase sunt asemănările dintre graiurile bănățene şi cele macedoromâne: *ma* ‘dar’, ‘însă’, macedor. *ma*; băn. *băl* ‘bălan’,

maced. *bel, be̯al*; băn. *avlie* 'curte'; băn. *iu*, pl. *ie* 'Hüfte', maced. *l'ie*; băn. *lai* 'negru', ar. *lai̯u*; băn. *zbor* 'adunare', 'vorbă', ar. *zborŭ* 'idem', băn. *nămaie*, ar. *nămal'e*; băn *a scria* 'a scrie', ar. *scriari* etc.[7].

Graiul bănățenilor, afirmă G. Ivănescu ILR 308, era identic cu cel vorbit de aromânii din Serbia Evului Mediu, aşa cum a arătat Sextil Puşcariu în *Studii Istoromâne*, II, p. 314, care semnalează forma *kjelatori*, formă ce apare în documentele medievale sârbeşti ca epitet al unor români, cu fonetismul *ḱe* în loc de *că*, similar cu cel din unele graiuri bănățene şi crişene, în care se spune *chimeaşă*, *chimaşă*, *chem*□*aşă*, *chemeşă*. Românii din Serbia medievală, conchide G. Ivănescu (ILR 308) erau originari din Banat[8].

Asemănările numeroase între graiurile dacoromâne de vest şi de nord cu cele aromâne îl determină pe G. Ivănescu să afirme că vecinătatea sau comunitatea macedoromână-bănățeană-crişeană-maramureşeană a durat şi după influența slavă, până prin secolele al IX-lea – al X-lea. Ba mai mult, bănățenii–oltenii de nord-vest–hațeganii au rămas în contact cu unele graiuri româneşti sud-dunărene şi după secolul al X-lea, deoarece dialectul bănățean la care trebuie cuprins şi cel din Țara Hațegului, ca şi cel din județele Mehedinți şi Gorj, dețin o serie de fenomene importante comune cu dialectul meglenoromân, printre ele şi o influență slavă mai puternică (cum ar fi verbele compuse cu unele prefixe slave, ca *a dopleca* şi *a izafla*), care, după G. Ivănescu (ILR 314-315), s-ar plasa cronologic pe la anul 1000 sau chiar după aceea, până în preajma Munteniei[9].

Că separarea macedoromânilor de bănățeni, crişeni-maramureşeni şi ardeleni a trebuit să se producă la câteva secole după secolul al V-lea, după G. Ivănescu, rezultă şi din faptul că

---

[7] O serie de alte asemănări şi coincidențe între graiurile din Banat şi unele graiuri aromâne au semnalat Saramandu, 1986: 225-233; Frățilă 1993: 81-99.

[8] Şi după Rosetti 1978: 360, „limba românilor din Serbia, ca şi istroromâna, prezintă trăsăturile caracteristice ale dacoromânei şi face parte din grupul de nord al limbii române […], pe când aromâna constituie grupul ei de sud".

[9] După părerea noastră, aspectul verbal ,în Banat cel puțin, trebuie să fie mai recent, de origine sârbească, şi el ocupă doar sudul Banatului. În Oltenia vecină el este dus de bănățeni.

rotacizanții, crişenii-maramureşenii au în comun cu macedoromânii câteva elemente bizantine: astfel, *adeca* ‘în zadar’, care circulă şi în Țara Moților, *premătar*□*u̯* ‘sărăntoc’, ‘necăjit’, cunoscut în zona Năsăudului, se întâlnesc cu macedor. *áδica* ‘în zadar’ şi *părmătari̯*, *pârmâtar* ‘negustor de mărunțişuri’, ceea ce înseamnă că numai după câteva secole de influență bizantină au migrat macedoromânii din părțile de la Dunăre în părțile pe care le ocupă ei astăzi. Însă influența bizantină a început în secolul al V-lea, când Imperiul de Răsărit s-a grecizat, sau în secolul al VI-lea, când Iustinian a cucerit malul stâng al Dunării din Oltenia şi Banat.

G. Ivănescu este încredințat că influența slavă de sud şi bizantină este mai puternică în Banat şi în Țara Hațegului. În sprijinul acestei afirmații savantul român aduce drept argumente următoarele cuvinte: *avlie* ‘curte’, ‘o curte mai deosebită’, care se găseşte, de asemenea, la macedoromâni, unde *avlia* denumeşte curtea împrejmuită cu zid, caracteristică casei de tip mediteraneean; băn.-olt. *ma* ‘însă’, ‘dar’, care nu este altceva decât macedorom. *(a)ma* şi megl. *ama*[10] şi pare a fi, după G. Ivănescu, de origine bizantină. G. Ivănescu este conştient că *pramatari*, *avlija* şi *ma* se găsesc şi la bulgari şi sârbi, dar el crede că românii au împrumutat termenii respectivi de la bizantini în acelaşi timp, deci când românii din sudul Dunării constituiau o masă unică cu cei aflați la nordul fluviului. Un cuvânt care se găseşte numai în *Palia de la Orăştie*, la Coresi şi la Dosoftei (şi care, spune G. Ivănescu, poate se găsea numai în Banat şi Țara Hațegului, nu şi în Crişana şi Maramureş) ar fi *tâmbare*, v. rom. *tâmbari̯u̯* ‘manta’. Alte elemente comune graiurilor macedoromâne şi celor dacoromâne de sud şi de nord din aceeaşi perioadă ar fi câteva cuvinte de origine albaneză: *fară* ‘neam’, *îmă* ‘mamă’ (< alb. *ëmë*), *coafsă* ‘coapsă’ (cu *s* netrecut la *ş*); *îmă* poate fi, spune G. Ivănescu (ILR 316), şi de origine traco-dacă.

Timpul vecinătății strămoşilor românilor din Banat, Crişana, Țara Moților şi Maramureş cu strămoşii istroromânilor, macedoromânilor şi meglenoromânilor este stabilit de G. Ivănescu cu ajutorul elementelor de origine străină din dialectele respective, în

---

[10]Cf. şi ir. *ama*, înregistrat de Sârbu – Frățilă, 1988: 187.

special cu ajutorul elementelor de origine slavă veche. Influența slavă veche asupra limbii române s-a produs înainte de separarea macedoromânilor de dacoromâni.

Transformările fonetice şi chiar morfologice (morfotice, cum le numeşte G. Ivănescu) suferite sunt identice în dacoromână şi aromână (cf. v.sl. *bljudo* > ar., dr. *blid*, v.sl. *kožuchŭ* > ar., dr. *cojoc*, v.sl. *zmija* 'şarpe' > ar., dr. *zmeu*), fapt ce presupune o unică sursă slavă şi o intensă circulație a elementelor slave de la un capăt la altul"[11].

În acelaşi timp, G. Ivănescu se întreabă dacă nu există în limba română elemente slave cu o circulație limitată la o regiune sau alta, mai exact, dacă influența slavă nu a avut loc în mod diferit de la o regiune la alta. Continuând, savantul român îşi pune problema dacă există elemente slave comune numai aromânilor-bănățenilor şi crişenilor-maramureşenilor, cu eliminarea moldovenilor şi muntenilor. Răspunsul la această întrebare este afirmativ: în unele cazuri influența slavă veche este diferită în dialectul crişean-maramureşean, în cel ardelean şi în cel bănățean, dar identică cu cea din macedoromână față de cea din dialectul moldovean-muntean. Nu de puține ori, arată G. Ivănescu, muntenii şi moldovenii prezintă o influență slavă (elemente lexicale) acolo unde bănățenii, crişenii-maramureşenii, ardelenii şi macedoromânii nu o prezintă şi invers. Drept exemple, G. Ivănescu le enumeră pe următoarele, unele pe baza ALR: astfel, prin fostul județ Turda, *gâtlejului* şi *omuşorului* i se spune *glican* (prezența variantei *griglean* în jud. Dolj se datorează migrațiilor unor ardeleni), în Crişana *glicănuş* (< *glican* + *-uş*), în ar. *gărgălan* (megl. *grăclan*), toate având la bază v.sl. *grŭklanŭ*; ar. *moră* 'coşmar', respectiv dr. *moroi* 'un fel de strigoi'; ar. *bară* 'mlaştină', acelaşi cu *bară* cunoscut în Țara Hațegului, în Ardeal şi în Crişana[12], *zbor* la aromâni, în textele rotacizante şi în Banat, *čelnic*

[11] *Cojoc*, *cujoc* şi *zmeu* 'balaur' se găsesc şi în meglenoromână (vezi Th. Capidan, *Meglenoromânii*, III, p. 84 şi 333). Pentru megl. *cujoc*, cu variantele *cojuc* şi *cujŭăc*, vezi şi Saramandu 2012: 79-196, în special 170.
[12] Şi în Banat, atât ca apelativ, cât şi ca toponim, vezi Frățilă 1993: 91.

la aromâni şi moţi; *găvozd* la unii dacoromâni nord-dunăreni şi la aromâni etc.

Sunt înregistrate şi unele evoluţii semantice comune unor elemente slave din dialectul maramureşean şi din aromână, ca, de exemplu, maram. *mă greşesc* 'uit' şi ar. *mi-agârşescu* 'uit'. Pe de altă parte, atunci când moldovenii şi muntenii au elemente slave ca *omăt*, respectiv *zăpadă*, macedoromânii, bănăţenii şi crişenii spun *neauă*, un cuvânt de origine latină sau, pe când în Moldova şi Muntenia avem un cuvânt de origine slavă: *ogor* (alături de *câmp*) la macedoromâni şi la maramureşeni (în textele rotacizante) avem *agru*, un cuvânt de origine latină[13].

d) Dialectul moldovenesc-muntenesc

În ceea ce-i priveşte pe strămoşii moldovenilor şi ai muntenilor, Ivănescu, ILR 316, se întreabă dacă aceştia se găseau pe actualele lor teritorii, adică în Ardealul de est şi sud şi în Moldova şi Muntenia sau dacă locuiau ei în sudul Dunării, cum a pretins Roesler şi cei care l-au urmat, apoi A. Philippide. Alcătuiau ei încă o unitate sau se separaseră în cele două ramuri în care apar divizaţi în epoca istorică şi existau deja ca dialecte deosebite: cel moldovenesc şi cel muntenesc?

Răspunsul la aceste întrebări îl dă G. Ivănescu examinând particularităţile de limbă anterioare secolului al X-lea, particularităţi care sunt comune moldovenilor şi muntenilor, precum şi particularităţile de limbă din această epocă, particularităţi ce unesc fie pe munteni, fie pe moldoveni de vreunul din celelalte grupuri de români sau de toţi românii.

Astfel, sensul 'a câştiga' din din Muntenia şi Moldova reprezintă o inovaţie faţă de 'a se îngriji de ceva', 'a păzi' al verbului lat. *castigare*, ce se păstrează în restul graiurilor dacoromâne.

---

[13] *Agru*, spune G. Ivănescu, se găseşte şi la Izverna, jud. Mehedinţi. Termenul a fost notat şi din Vâlcea de V. Vârcol (*Graiul din Vâlcea*), iar din Peţelca, jud. Alba, de Ioan Micu Moldovanu (*Poveşti populare din Transilvania culese prin elevii şcolilor din Blaj (1863-1878)*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1987. Vezi V. Frăţilă, *Rom.* ***agru*** *(soarta unui cuvânt)*, în idem, *Etimologii. Istoria unor cuvinte*, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 2000, p. 101-111.

Alte fapte vechi ar fi mold., munt. *spinare* față de băn., criș.-maram. şi ard. *spate*, ambele de origine latină.

Care sunt celelalte fapte care îi leagă pe munteni de românii din sudul Dunării? G. Ivănescu le menționează pe următoarele: 1. epenteza lui *i̯* în *câi̯ne*, *mâi̯ne*, comună cu unii meglenoromâni; 2. evoluția lui *ḑ* la *z* în meglenoromână (am adăuga – şi în istroromână); 3. evoluția lui *ğ* la *j* în aceleaşi dialecte (megl. şi ir.) în *joc*, *jug* etc.; 4. munt. *nor*, megl. *nor*; 5. megl. *năuntru*, munt. *înăuntru* (față de mold. *înuntru*, ard., criș. *înlontru*); 6. macedor., megl. şi munt. *mumă* în loc de *mamă*[14]; 7. trecerea la conjugarea I (nu la declinarea I, cum greşit apare în ed. I, p. 317 şi în ed. a II-a, p. 323) a lui **scopire* 'a scuipa ': macedor. *ascuchi̯are* (< **scupiare*) şi munt. *scuipare* față de mold. şi de graiurile de peste munți, de conjugarea a IV-a: *scuipesc*, *stuchesc*.

S-ar adăuga aici şi faptele relevate de Sextil Puşcariu în mai multe din lucrările sale: megl. *veardă*, macedor. *arnicl'u*, munt. *varză*, *rinichi* față de mold. şi ard. *curechi*, *rărunchi* (macedor. are *verḑu*, deci o formă înrudită cu megl. *ve̯arḑă*) (ILR, p. 317)[15].

Faptul că unele fenomene din Muntenia comune cu meglenoromâna se găsesc şi în Moldova îl determină pe G. Ivănescu să susțină (datorită unor concordanțe cu cele ardeleneşti, care, la rândul lor, nu se găsesc în Muntenia) că moldovenii au fost mereu vecinii ardelenilor, crişenilor şi rotacizanților şi că muntenii şi oltenii (ar trebui spus oltenii de sud – n.n. V.F.) au fost mereu vecinii meglenoromânilor.

Cum românii de la nord de Mureş sunt originari în [nu din – n.n. V. F.] locurile pe care le locuiesc astăzi, teritoriul de origine al

---

[14] *Mumă* se spune şi în Transilvania şi în Oltenia, unde poate fi dus de ungureni – n. n. – V. F.

[15] Ar. are şi *ve̯arḑă* s.f. pl. cu sensul 'verdețuri': *ună pită maşĭ cu ve̯arḑă* (o plăcintă numai cu verdețuri), *apoia veardzîle* (apoi verdețurile) (DDA s.v. *veardză*). *Varză*, cu pl. *verze*, însemnând însă, ca în aromână, 'verdețuri', 'buruieni' s-a păstrat şi în Transilvania. Dar sensul vechi de 'verdețuri' al lui *varză* (< lat. pop. *viridia* = lat. cl. *vĭrĭdia* 'verdețuri') nu se putea menține decât în regiunile dacoromâne în care pentru *varză* se întrebuințează sinonimul *curechi* (< lat. *coliculus* = *cauliculus* < *caulis*), adică în Banat, Transilvania şi Moldova (Frățilă 1987: 92-93).

moldovenilor, spune G. Ivănescu, trebuie să fi fost Ardealul de nord-est şi Moldova, iar teritoriul de origine al muntenilor trebuie să fi fost Ardealul de sud şi Muntenia.

Graiul popular moldovenesc străvechi, după părerea profesorului G. Ivănescu, s-a păstrat mai ales în Moldova de sud, în fostele județe Vaslui, Fălciu, Tutova, Covurlui şi Cahul, întrucât fenomenele specifice moldoveneşti se găsesc mai ales în această parte a Moldovei, pe când în nordul acestei provincii se găsesc fenomene comune Ardealului[16].

Muntenii ocupau, după toate probabilitățile, din cele mai vechi timpuri, nu numai Carpații Munteniei şi Muntenia, ci şi partea de sud a Ardealului până la linia Alba Iulia, Blaj, Sighişoara şi Miercurea Ciucului. Tot savantul ieşean adaugă că se poate presupune că dialectul muntean, la început, se vorbea numai în zona care se învecina la nord cu munții, şi nu până Alba Iulia, Blaj, Sighişoara, Odorhei şi Miercurea Ciucului[17]. Din această vreme ar data, după G. Ivănescu, şi diferențierea fonetică dintre graiul moldovenesc şi cel muntenesc care, până acum, cu toate că prezentau unele deosebiri, alcătuiau, totuşi, un singur dialect (ILR 318-319).

În loc de concluzii:

1. Aşa cum credem că reiese din cele de mai sus, în concepția lui G. Ivănescu „nu au dreptate cei care susțin o ruptură străveche între macedoromâni şi meglenoromâni, pe de o parte, şi între dacoromâni

---

[16] În nota 2 de la pagina 318, G. Ivănescu afirmă că moldovenii aceştia s-ar identifica cu brodnicii, menționați în unele texte din secolele al XII-lea, al XIII-lea, pornind de la considerentul că numele lor este un derivat de la slavul răsăritean *brod* ‘vad’ şi că ei locuiau în văile mari ale Moldovei.

[17] Graiurile din Transilvania de centru şi sud, deci şi cele de până la linia Alba Iulia, Blaj, Sighişoara, Odorhei şi Miercurea Ciucului erau despărțite de cele din Muntenia chiar înainte de secolele al IX-lea – al XII-lea, cum o dovedesc fenomene ca *ĝenunќ*, *mănunќ*, *rărunќ* față de *ĝenuќ*, *mănuќ*, *riniќ*, precum şi unele elemente lexicale de origine latină sau autohtonă ca: *moare / zeamă de varză*, *cute / gresie*, *foale / burtă*. Formele lexicale corespunzătoare munteneşti nu depăşesc limita de nord a fostei provincii Țara Românească (vezi Frățilă 2005: 211). Pentru alte fenomene care despart graiurile ardeleneşti de la est de Strei şi de la sud de Mureş de cele munteneşti, vezi şi Frățilă 1973: 21-25.

şi istroromâni, pe de altă parte, dar nici cei care au considerat că perioada de comunitate a românilor s-a încheiat în unul din secolele VIII, IX sau X, când s-a petrecut după ei desfacerea trunchiului românesc primitiv în două ramuri: macedoromânii şi meglenoromânii, pe de o parte, şi dacoromânii şi istroromânii, pe de alta. Cu atât mai mult a greşit Philippide când situează desfacerea în ramuri într-o epocă şi mai veche (sec. VI sau VII)". (ILR 319).

2. Migraţiile românilor din secolele IX-X nu au mărit prea mult aria de locuire a poporului român, ele au putut doar să despartă pentru totdeauna grupuri care până la acea dată fuseseră vecine, dar nu au avut drept consecinţă izolarea vreunui grup faţă de toate grupurile apropiate, fapt ce a permis să aibă loc inovaţii comune mai multor dialecte. (ILR 320)

3. Ceea ce s-a putut produce în acest timp a fost o separare prin migraţii a macedoromânilor de rotacizanţi (în special de rotacizanţii de la nordul Dunării) şi o întrerupere a oricăror relaţii directe între aceste două ramuri ale românimii, deci, în fond, o îndepărtare a macedoromânilor de dacoromâni (la care G. Ivănescu îi cuprinde şi pe românii din Serbia orientală, cei aflaţi între Dunăre, Timoc şi Morava), nu şi o separare de meglenoromâni şi nici o separare între meglenoromâni şi dacoromâni (inclusiv bănăţenii şi crişenii-maramureşenii şi ardelenii) sau între istroromâni şi românii din Serbia medievală şi Banat.

De aici concluzia că migraţiile cele mai vechi ale unor ramuri ale poporului român n-au dus la despărţirea românilor în mai multe ramuri prin populaţii aloglote, ci numai la modificarea raporturilor de vecinătate dintre diferitele grupuri de români care au format şi după aceea o masă continuă, fără întreruperi[18].

---

[18] G. Ivănescu (ILR 77) respinge teoria vetrelor lingvistice (susţinută de Gamillscheg, Reichenkron, Petrovici, Arvinte) din care ar fi luat naştere subdialectele dacoromâne: „Nu putem admite că, în trecut, au existat vetre ale dialectelor dacoromâne. Căci diferenţierea dialectală a limbilor îşi are originea nu în existenţa unor regiuni nucleu, deci în faptul că poporul care vorbeşte o limbă trăia în grupuri îndepărtate unul de altul, – lucru pe care, desigur, îl înţeleg Gamillscheg, Reichenkron şi Petrovici –, ci în alţi factori [...]. Dialectele dacoromâne se vorbeau nu pe arii mai restrânse decât azi, arii care ar fi coincis cu

4. Înainte de anul 1000, după G. Ivănescu, au încetat orice legături directe numai între macedoromâni şi dacoromâni. Despărţirea de dacoromâni, nu numai a aromânilor, ci şi a celorlalţi români sud-dunăreni, a meglenoromânilor şi a istroromânilor, a avut loc mult mai târziu, către sfârşitul Evului Mediu (în secolele XIV-XV), în primul rând prin dispariţia românilor în Bulgaria şi Serbia, fie prin migraţii, fie prin asimilare a lor de către bulgari şi sârbi.

5. Până prin secolul al XIII-lea, al XIV-lea sau chiar al XV-lea, româna alcătuia un continuum. Numai astfel se poate explica şi marea asemănare între cele patru dialecte.

6. Limba română primitivă a avut două faze: una până prin secolele IX sau X, perioadă în care s-a produs şi deplasarea strămoşilor aromânilor spre sud în actualele teritorii şi alta, după aceea, până la desfacerea meglenoromânilor şi istroromânilor de dacoromâni şi chiar a ramurilor sud-dunărene în discuţie una de alta. Româna primitivă încetează nu numai prin slavizarea românilor din Bulgaria şi Serbia, ci şi prin noi migraţii ale meglenoromânilor spre sud şi ale istroromânilor spre vest.

7. În perioada românei primitive, dialectul dacoromân cunoştea trei arii: a) o arie crişeană-maramureşeană având legături cu viitor dialect istroromân în special prin unele particularităţi ca rotacismul lui -*n*- simplu intervocalic în elementele de origine latină, precum şi forma *scand* 'scaun', adv. *ină* 'unde' etc.; b) o arie bănăţeană-maramureşeană-ardeleană cu asemănări destul de numeroase cu

---

regiunile muntoase, cum a făcut Petrovici şi în parte şi Gamillscheg şi Reichenkron, ci şi în regiunile de dealuri, de codri şi de câmpie. Se poate presupune că populaţia s-a grupat în nuclee deosebite numai în perioadele de violente atacuri din partea popoarelor migratoare, cum a şi înţeles lucrurile Petrovici; a admite că aceste arii au durat mult şi a urca asemenea nuclee până în epoca stăpânirii romane este însă imposibil, din cauză că, după cât arată cercetările asupra procesului de romanizare a părţilor de nord ale Peninsulei Balcanice, n-au existat goluri de populaţie în teritoriul romanizat. Dialectul dacoromân este singurul care s-a vorbit tot timpul pe o arie întinsă", pe când celelalte (aromân, meglenoromân şi istroromân) „au fost vorbite pe arii din ce în ce mai restrânse, populaţia românească împuţinându-se prin deznaţionalizare". (ILR 30).

dialectul macedoromân şi c) o arie moldovenească-muntenească în care nu apar fenomenele esenţiale proprii celornalte arii.

8. Configuraţia dialectală a dacoromânei de până în secolul al X-lea va suferi unele modificări mai ales începând din secolul al XIV-lea, astfel încât G. Ivănescu va distinge „dialectele“: moldovenesc, muntenesc, bănăţean, crişean-maramureşean. Mai târziu aria crişeană-maramureşeană se va despărţi în două, iar după secolul al XV-lea va lua fiinţă o a şasea arie: cea ardelenească de nord.

Bibliografie

ARVINTE, Vasile 1966: *Formarea limbii şi a poporului român în lumina cercetărilor recente*, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară“, XVII, p. 13-33.

ARVINTE, Vasile 1982-1983: *Conceptul de* ‘*română primitivă*’ *în* ***Istoria limbii române*** *de G. Ivănescu*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza» din Iaşi” (serie nouă), Secţiunea III e. Lingvistică, tom. XXVIII-XXIX.

CAPIDAN, Th. [1935]: *Meglenoromânii. III. Dicţionar meglenoromân*, Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului: Imprimeria Naţională, f. a. [1935].

CAPIDAN, Th. 1925: *Meglenoromânii. I. Istoria şi graiul lor*, Bucureşti, Cultura Naţională, 1925.

DENSUSIANU, Ovid 1961: *Istoria limbii române. I. Originile*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică (ediţie îngrijită de prof. univ. J. Byck).

DENSUSIANU, Ovid, *Histoire* = Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine, I. Les origins*, Paris, Ernest Leroux, 1901.

FRĂŢILĂ, Vasile 1973: *Consideraţii asupra vechimii diferenţierilor dialectale ale dacoromânei*, în „Analele Universităţii din Timişoara. Seria ştiinţe filologice“.

FRĂŢILĂ, Vasile 1987: *Lexicologie şi toponimie românească*, Timişoara, Editura Facla.

FRĂŢILĂ, Vasile 1993: *Contribuţii la studiul concordanţelor lexicale dintre subdialectul bănăţean şi dialectul aromân*, în Vasile Frăţilă, *Contribuţii lingvistice*, Timişoara, Editura de Vest, 1993, p. 81-99.

FRĂŢILĂ, Vasile 2000: *Etimologii istoria unor cuvinte*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.

FRĂŢILĂ, Vasile 2005: *Graiul de pe Târnave*, Blaj, Editura Astra. Despărţământul „Timotei Cipariu“.

FRĂŢILĂ, Vasile 2010: *Probleme de dialectologie română*, Blaj, Editura Astra. Despărţământul „Timotei Cipariu“ Blaj.

GIOSU, Ştefan 1987: *Dialectul aromân în concepţia lui G. Ivănescu*, în „Analele Universităţii «Al. I. Cuza» din Iaşi, Secţiunea III, e. Lingvistică“, tomul XXXIII, 1987, p. 58-66.

GIOSU, Ştefan 1988: *Dialectul meglenoromân în concepţia lui G. Ivănescu*, în „Analele Universităţii «Al. I. Cuza» din Iaşi, Secţiunea III, e. Lingvistică“, tomul XXXIV, 1988, p. 53-63.

GIOSU, Ştefan 1989: *Dialectul istroromân în concepţia lui G. Ivănescu*, în „Analele Universităţii «Al. I. Cuza» din Iaşi, Secţiunea III, e. Lingvistică“, tomul XXXV, 1989, p. 75-87.

GIOSU, Ştefan 1990: *Dialectul dacoromân în concepţia lui G. Ivănescu*, în „Analele Universităţii «Al. I. Cuza» din Iaşi, Secţiunea III, e. Lingvistică“, tomul XXXVI, 1990, p. 121-135.

IVĂNESCU, G.: *Probleme capitale ale vechii române literare,* extras din „Buletinul institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»“, Iaşi, XI-XII (1944-1945), Tipografia Alexandru A. Ţerek, 1948.

IVĂNESCU, G. 1980 [2000]: *Istoria limbii române*, Iaşi, Editura Junimea.

JIREČEC, Constantin 1901-1903: *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, I-III, Wien, (Denkschriften der Akad. d. Wiss. Phil-hist. classe 48-49).

MIHĂESCU, Haralamb 1960: *Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului Roman*, Bucureşti, Editura Academiei.

MOLDOVANU, Ioan Micu 1987: *Poveşti populare din Transilvania culese prin elevii şcolilor din Blaj (1863-1878)*, Bucureşti, Editura Minerva.

ONCIUL, Dimitrie I, 1884: Convorbiri literare, XXX, p. 592-594.

PAPAHAGI, Tache 1925 a: *Cercetări în Munţii Apuseni*, în „Grai şi suflet“, II, fasc. 1, p. 22-89.

PAPAHAGI, Tache 1925: *Graiul şi folclorul Maramureşului*, Bucureşti, Cultura Naţională.

PAPAHAGI, Tache 1927: *Răspuns la o dare de samă*, în „Grai şi suflet“, III, fasc. 1, p. 241-252.

PAPAHAGI, Tache 1943: *Manual de fonetică romanică. Română, italiană, franceză, spaniolă*, Bucureşti, Editura Şcoalelor.

PASCU, Giorge 1922: *Istoria literaturii şi limbii române din secolul al XVI-lea*, Iaşi.

PETROVICI, Emil 1967: *Elementele sud-slave orientale ale istroromânei şi problema teritoriului de formare a limbii române*, în „Limba Română“, XII, nr. 1, p. 11-19.

PETROVICI, Emil 1960: *Problema limitei sud-vestice a teritoriului de formare a limbii româneşti*, în „Limba Română“, IX, nr. 1, p. 79-83.

PHILIPPIDE, Alexandru 1923: *Originea românilor*, I, Iaşi, Tipografia „Viaţa Românească“ S. A.

PHILIPPIDE, Alexandru 1927: *Originea românilor*, II, Iaşi, Tipografia „Viaţa Românească“ S. A.

PROCOPOVICI, Alexie 1927: *Din istoria raporturilor noastre interdialectale*, în „Dacoromania“, IV, p. 38-66.
PUŞCARIU, *Limba română* = Sextil Puşcariu, *Limba română. I. Privire generală*, Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă „Regele Carol II“, 1940.
PUŞCARIU, Sextil 1937: *Essai de reconstitution du roumain primitif*, in idem: *Études de linguistique roumaine*, Cluj-Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului. Imprimeria Naţională, p. 64-120.
PUŞCARIU, *Studii istroromâne*. II = Puşcariu, Sextil în colaborare cu BARTOLI, M., BELULOCICI, A., BYHAN, A., *Studii istroromâne. II. Introducere. Gramatică. Caracterizarea dialectului istroromân*, Bucureşti, Cultura Naţională, 1926.
ROSETTI, Al. 1931-1932: *Asupra repartiţiei dialectale a istroromânei*, în „Grai şi suflet“, V, p. 1-9 [reluat de ROSETTI, 1978: 651-656].
ROSETTI, Al. 1978: *Istoria limbii române. I. De la origini până în secolul al XVII-lea* (ediţia a II-a revăzută şi adăugită), Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi enciclopedică.
SARAMANDU, Nicolae 1986: *Concordanţe lingvistice între aromână şi graiurile din Banat*, în „Limba Română“, XXXV, 1986, nr. 3, p. 225-233.
SARAMANDU, Nicolae 2004: *Romanitatea orientală*, Bucureşti, Editura Academiei.
SARAMANDU, Nicolae 2012: SARAMANDU, Nicolae (coordonator), TIUGAN, Marilena, CELAC, Alina, FLOAREA, Irina, *Dicţionar meglenoromân, Litera C*, în „Fonetică şi dialectologie“, XXXI, 79-196.
SÂRBU, Richard, FRĂŢILĂ, Vasile 1988: *Dialectul istroromân. Texte şi glosar*, Timişoara, Editura Amarcord.
SKOK, Petar 1931: *Byzance comme centre d'irradiation pour les mots latins des langues balkaniques. Bysantion* VI, p. 371-378.
SKOK, Petar 1934: *Zum Balkanlatein*, in „Zeitschrift für romanische Philologie“, LV, Halle a. d. Saale, p. 175-215.
VÂRCOL, V., *Graiul din Vâlcea*, Bucureşti, Atelierele grafice Socec, 1910. (Publicaţiunile societăţii filologice. I.).

Abrevieri

ar. = aromân(ă); ard. = ardelean, ardelenesc; băn. = bănăţean, bănăţenesc; bihor.= bihorean; criş. = crişean; dr. = dacoromân(ă); ir. = istroromân(ă); lat. = latină; maced. şi macedor. = macedoromân(ă); maram. = maramureşean; mold. = moldovean, moldovenesc; munt. = muntean, muntenesc; v. sl. = vechi slav.

---

* Articol reprodus, cu acordul autorului, din "Analele Universităţii din Timişoara. Lingvistică", 2012, pag. 71-86.

STUDII ŞI ARTICOLE

THREE MISCONCEPTIONS ABOUT LANGUAGE AND LINGUISTICS

CĂTĂLIN DEHELEAN
Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca

Key-words: *misconception, language, linguistics*

Abstract

One has identified three misconceptions about language and its study, namely linguistics. Their persistence is intrinsically dangerous, as there are many misconceptions in the minds of the people. Yet these misconceptions are worth a look because they have been uttered by people teaching in the field of humanities.

The first misconception is that there are very distinct languages of culture and languages of civilisation. The second misconception revolves around the idea that the metaphor is the only thing that matters. The third misconception lies in the blunt statement that linguists only ever draw tables.

The purpose of this short work is to show that humanities ought to be seen as an integrated and developing field.

Introduction

All misconceptions which have found their way and grown in the minds of the people are intrinsically dangerous. The reason why misconceptions they dangerous is due to the fact that they are constructs based on statements which can be considered logically invalid because they prove not to be true when confronted with the immediate reality. (See Figure 1.)

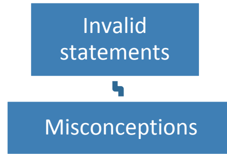

Figure 1: A graphic representation of a simplified model of the relationship between invalid statements and misconceptions

The result of the development of misconceptions invariably from invalid statements is unfortunate twice fold. Misconceptions can be deemed at the same time Immoral and unscientific. (See Figure 2.)

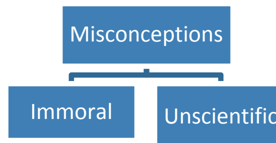

Figure 2: A graphic representation of the unfortunate qualities of misconceptions

First and foremost, misconceptions are without a shadow of a doubt highly objectionable form a moral standpoint because they are marked by a behaviour whence people abide by no other rules than their own arbitrary ones. (See Figure 3.)

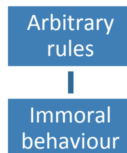

Figure 3: A graphic representation of a simplified model of the relationship between arbitrary rules and immoral behaviour

Secondly, people with misconceptions behave unscientifically, because their purposes, in this case, is to retain their own arbitrary principles not to further knowledge and thus hinder progress of knowledge in any field of human activity. (See Figure 4.)

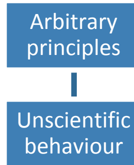

Figure 4: A graphic representation of a simplified model of the relationship between arbitrary principles and unscientific behaviour

When such misconceived ideas which lead to such behaviours are identified amongst the very professionals in a field, theses ideas need to be disproved by means of serious and well-informed discussions. (See Figure 5.)

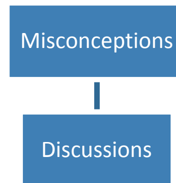

Figure 5: A graphic representation of a simplified model of disproving misconceptions by discussions

One has identified some misconceptions about language and its study, namely linguistics. These misconceptions are worth a look because they have been uttered by people teaching in the field of humanities. (See Figure 6.)

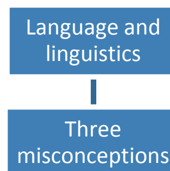

Figure 6: A graphic representation of a simplified model of identified misconceptions about language and linguistics

There are, basically, three misconceptions: languages of culture and languages of civilisation; the metaphor is the only thing which really matters and linguists only ever draw tables. (See Figure 7.)

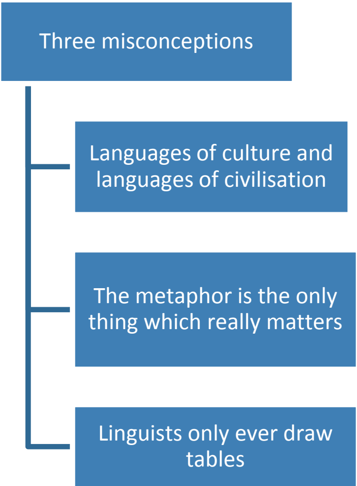

Figure 7: A graphic representation of the three identified misconceptions about language and Linguistics

First misconception

As the name would have one know, there are languages of civilisation and there are languages of culture which are distinct in nature. (See Figure 8.)

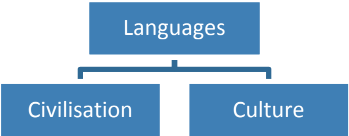

Figure 8: A graphic representation of the classification of languages according to the first misconception.

According to this tenement, the first category of languages, that is the languages called languages of civilisation, supposedly produce civilisation. (See Figure 9.)

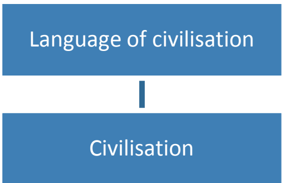

Figure 9: A graphic representation of the supposed product of any language of civilisation

The second proposed type of language, the languages of culture, are supposed to follow the very same pattern when it comes to their product. As the name implies they are said to produce culture. (See Figure 10.)

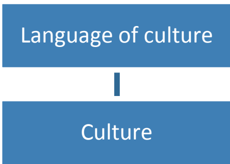

Figure 10: A graphic representation of the supposed product of any language of culture

It goes without saying that such statements are indeed rather shallow and will not do. However to disprove such a simplistic view a new multi-perspective model is necessary. (See Figure 11.)

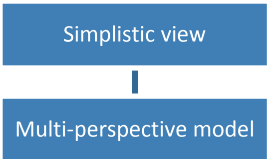

Figure 11: A graphic representation of the paradigm shift from the original simplistic view to a more objective multi-perspective model

Looking at this first misconception form different angles, in the multi-perspective model, yields different types of counter-arguments to its thesis. (See Figure 12.)

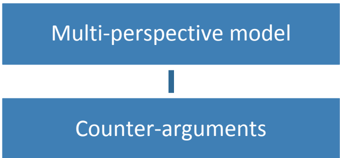

Figure 12: A graphic representation of the relationship between the multi-perspective model and the counterarguments

In the case of the first misconception, one has identified two perspectives to more objectively view it and analyse it from: a linguistic perspective and a cultural perspective. (See Figure 13.)

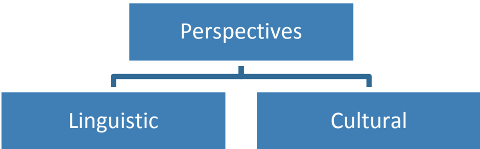

Figure 13: A graphic representation of the two perspectives on the first misconception

This means that there will be two types of counter-arguments to this first misconception. It also goes without saying that these two types will be linguistic counter-arguments and cultural counter-arguments. (See Figure 14.)

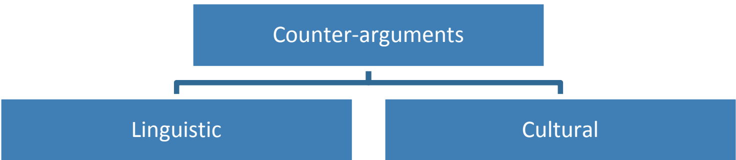

Figure 14: A graphic representation of the two counter-arguments to the first misconception

The first type of counter-arguments is centred on two questions of semantics. Accordingly, the linguistic counter-arguments are the self evidence of the fact that the semantic level of all languages is undoubtedly vast and the related idea that all languages constantly produce new meanings. (See Figure 15.)

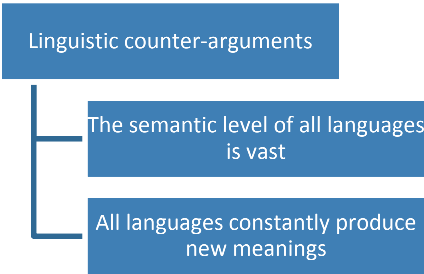

Figure 15: A graphic representation of the two linguistic counter-arguments

As for the second type of counter-arguments, it is based on commonsensical observations on the relationship between culture and civilisation. The first cultural counter-argument presented here is the idea that the link between culture and civilisation is very strong, while the second is that, with the first argument in mind, no work treats culture and civilisation separately. (See Figure 16.)

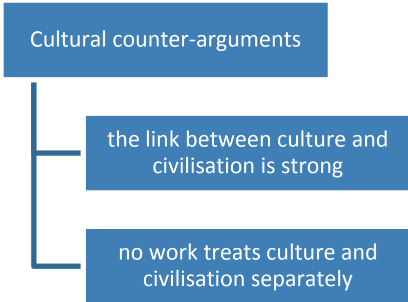

Figure 16: A graphic representation of the two cultural counter-arguments

Second misconception

This misconception is a rather attractive aesthetic idea taken to an ugly extreme. The main tenement of the second misconception is that the metaphor is the only thing that matters.

Much like in the case of the first misconception there will be different critical approaches to the thesis of the second misconception. Critical approaches will again lead to different counter-arguments. In this case, there will be three counter-arguments. (See Figure 17.)

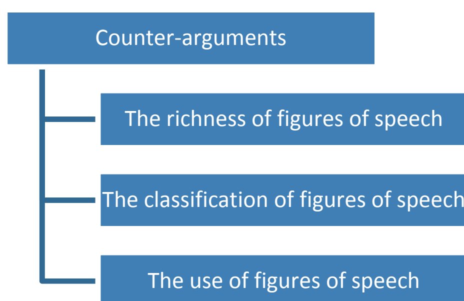

Figure 17: A graphic representation of the three counter-arguments

The first Counter-argument is based on the fact that any language has produced a huge number of figures of speech. To get a superficial idea of the multitude of figures of speech a brief list has been compiled to be presented here:

aphorism, assonance, chiasmus, conceit, epistrophe, euphemism, hyperbole, irony, kenning, litotes, metaphor, metonymy, onomatopoeia, oxymoron, parallelism, personification, pleonasm, redundancy, rhetorical question, sarcasm, simile, spoonerism, synecdoche, tautology, understatement, zeugma, etc.

The second counter-argument is rooted in the possible classifications of the figures of speech. That is to say, there are so

many figures of speech that one can classify them according to different criteria. For the purposes of this work two manners of classifying figures of speech have been chosen. The figures of speech could be classified either in two categories or five categories. (See Figure 18.)

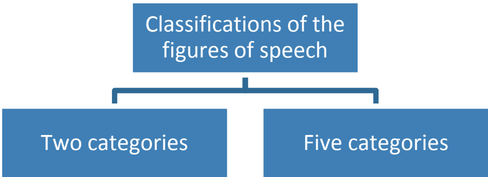

Figure 18: A graphic representation of the classifications of the figures of speech

In the case of the first classification one can speak of two categories of figures of speech. The first category is that of figures of speech which alter syntax; these are called schemes. The second category refers to figurative figures of speech and they are called tropes. (See Figure 19.)

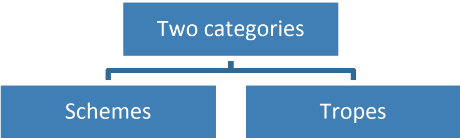

Figure 19: A graphic representation of the two categories

When one speaks about the second classification, one speaks about five categories of figures of speech. The first category is that of figures of resemblance or relationship. The second category is that of figures of emphasis or understatement. The third category is that of figures of sound. The fourth category is that of verbal games and gymnastics. The fourth category is that of errors. (See Figure 20.)

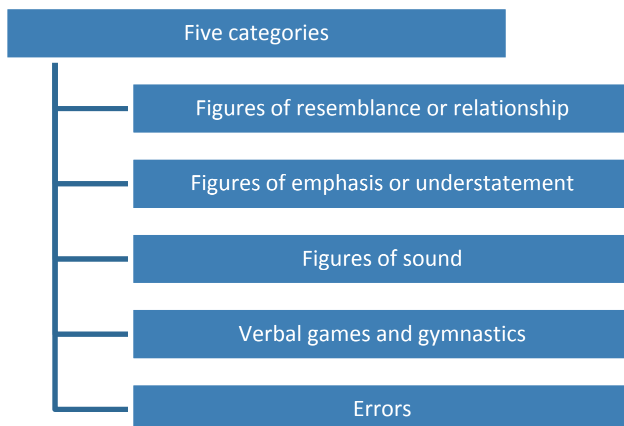

Figure 20: A graphic representation of the five categories

The third counter-argument has everything to do with the use of language. The use of figures of speech is language and context-specific and cannot be generalised.

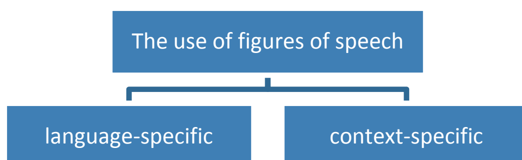

Figure 21: A graphic representation of the use of figures of speech

Third misconception

The last misconception is perhaps the most interesting of the three, since it shows a complete and utter misunderstanding of what linguists actually do. To put it briefly, the third misconception is based on the idea that linguists only ever draw tables.

In the following paragraphs this idea will be deconstructed by looking at the activity of linguists from two angles. Firstly, one has to keep in mind that linguistics has such a vast scope that linguists have to approach it in diverse ways. Secondly, and more importantly,

regardless of the approach, there are always interesting questions about language phenomena. (See Figure 22.)

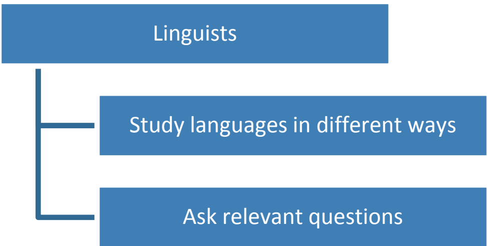

Figure 22: A graphic representation of the counter-arguments to the third misconception

When it comes to the first counter-argument, that is Linguistics is one of the most complex fields, one needs only take a look at the diverse manners of approaching to language. There is theoretical linguistics, followed suit by descriptive linguistics and applied linguistics. (See Figure 23.)

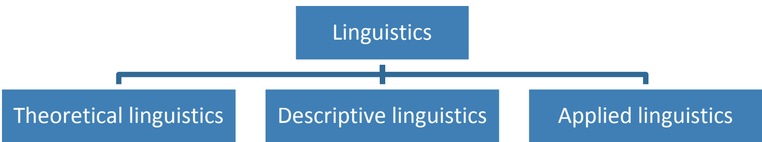

Figure 23: A graphic representation of the general branches of linguistics

And one must remember that each branch has its own divisions which in turn have their sub-divisions. But it is rather irrelevant which branch of linguistics one chooses to study for there will always be relevant questions to answer. Here a brief but eloquent selection of just such questions:

How did language emerge?
How is language acquired?
What is the relationship between language and thought?

Conclusions

Having reviewed all the misconceptions, there are two conclusions which need to be drawn in order to sum up this way of thinking. This simplistic way of looking at language and literature highlights the fact that there are, at the same time, a matter of understanding and a problem of identity. (See Figure 24)

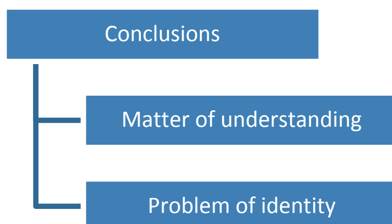

Figure 24: A graphic representation of the conclusions

To wit, first and foremost, this is a matter of understanding because such misconceptions reveal that there is preciously little insight into the scope of linguistics and indeed into the entire field of humanities. (See Figure 25)

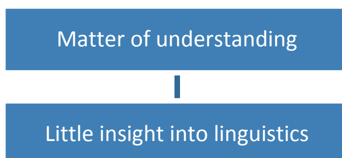

Figure 25: A graphic representation of the explanation of the first conclusion

Secondly, but equally important, this is a matter of identity because the misconceptions in question create a schism between linguistics and literature. (See Figure 26)

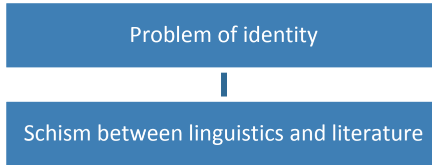

Figure 26: A graphic representation of the explanation of the second conclusion

Ultimately the field Humanities is reduced to a single element, literature, which is supposed to be more valuable than linguistics.

Bibliography

1. M.C. Corballis [2017] *The Truth About Language*. Chicago: The University of Chicago Press.
2. G. Deutscher [2005] *The Unfolding of Language*. London: Arrow Books.
3. N. Ostler [2005] *Empires of the Word*. New York: HarperCollins.
4. G. Dorren [2015] *Lingo*. London: Profile Books.
5. G. Deutscher [2011] *Through the Language Glass*. London: Arrow Books.
6. S. Pinker [2000] *The Language Instinct*. New York: Perennial Classics.
7. S. Pinker [2008] *The Stuff of Thought*. London: Penguin Books.
8. P.H. Matthews [2003] *Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
9. D. Hornsby [2014] *Linguistics*. New York: McGraw-Hill

DREI MISSVERSTÄNDNISSE ÜBER SPRACHE UND SPRACHWISSENSCHAFT

Zusammenfassung

Man hat drei Missverständnisse über Sprache und seine Studie, nämlich Sprachwissenschaft, identifiziert. Ihre Beständigkeit ist an sich gefährlich, wie alle Missverständnisse in den Köpfen der Menschen. Doch diese Missverständnisse sind einen Blick wert, weil sie von Menschen, die auf dem Gebiet der Geisteswissenschaften lehren, geäußert wurden. Das erste Missverständnis ist, dass es unterschiedliche Kultursprachen und Sprachen der Zivilisation gibt. Das zweite Missverständnis dreht sich um die Idee, dass die Metapher das Einzige ist, was zählt. Das dritte Missverständnis liegt in der Aussage, dass Linguisten immer nur Tabellen zeichnen. Der Zweck dieser kurzen Arbeit ist es zu zeigen, dass die Geisteswissenschaften als integriertes und sich entwickelndes Gebiet gesehen werden sollten.

TREI NEÎNȚELEGERI REFERITOARE LA LIMBĂ ŞI LA LINGVISTICĂ

Rezumat

Am identificat trei neînțelegeri referitoare la limbă şi la studiul său, respective la lingvistică. Persistența acestora este periculoasă în mod intrinsic, asemenea tuturor neînțelegerior care salajluiesc în mintea omenească. Dar aceste neînțelegeri merită private cu atenție fiindcă au fost formulate de oameni care predau în domeniul filologiei. Prima neînțelegere este că ar exista limbi de cultură distincte de limbi de civilizație. A doua neînțelegere se bazeză pe ideea că metafora e singurul lucru care contează. A treia neînțelegere constă în afirmația că lingviştii nu fac altceva decât să creeye tabele. Scopul Acestei scurte lucrări este să arate că filologia ar trebui văzută ca un domeniu integrat şi aflat în dezvoltare.

ASPECTE PROBLEMATICE ALE STUDIERII SUBSTRATULUI GETO-DAC. ISTORICITATEA

LAURENȚIU NISTORESCU
Centrul de Studii Dacoromanistice „Lucus”, Timişoara

Cuvinte-cheie: *limba geto-dacică, istoricitate, evoluție în timp, periodizare*

Studierea limbii geto-dacice (și, în sens extins, a substratului preroman al limbii daco-române) este grevată nu doar de volumul foarte limitat al materialului lingvistic, cert sau foarte probabil, de care dispunem în prezent, ci și de o serie de carențe metodologice în abordarea materialului sau, după caz, problematicii de analizat. Una dintre cele mai frecvente surse de erori sistematice derivă din ignorarea faptului că limba geto-dacică (respectiv, complexul lingvistic pe care-l etichetăm ca atare) are o dimensiune istorică internă – altfel spus, că nu putem vorbi, așa cum dau de înțeles cvasitotalitatea abordărilor exegetice, de o realitate statică de-a lungul timpului, ci dimpotrivă, de o dinamică și o prefacere continuă, cum de altfel se petrec lucrurile cu toate idiomurile naturale.

Dacă precaritatea cunoștințelor relative la substratul geto-dacic nu ne îngăduie să comensurăm direct această dinamică internă, avem totuși la îndemână câteva elemente – subliniem, de natură extra-filologică – cu ajutorul cărora să formulăm, fatalmente probabilistic, un model al evoluției istorice a acestuia. Pornim de la prezumția că procesele istorice majore se reflectă, cu o consistență mai mică sau mai mare, și în plan comunicațional-lingvistic, în primul rând în compoziția vocabularului (care absoarbe terminologie nouă, deopotrivă ca împrumuturi sau ca adaptări/nuanțări ale fondului preexistent la noile realități, respectiv, restrânge aria de circulație a elementelor a căror valoare de întrebuințare scade semnificativ), dar și în fonetică,

stil, semiotică ş.a.m.d., în cazuri marginale chiar şi în registrul gramatical. Procesele definitorii pe care le propunem drept referenţiale în sensul aplicaţiei de faţă sunt: în secolul VI î.Hr. – instituţionalizarea cu avanposturile civilizaţiei greceşti (polisurile Pontului Stâng) şi crearea la Dunărea de Jos, în consecinţa imediată a campaniei regelui persan Darius I, a unei prime structuri administrative de natură statală (satrapia Skudra[1]); în secolele IV/III î.Hr. – integrarea spaţiului geto-dac în *commonwealth*-ul elenistic[2] şi marea invazie celtică[3]; în secolul I î.Hr. – intrarea în sfera de influenţă romană, în consecinţa suitei aşa-numitelor ”războaie mithridatice” şi, indiscutabil, crearea primei mari unităţi politico-statale sub Burebista şi Deceneu; în fine, în succesiune cronologică, lichidarea statalităţii autohtone şi a elitelor legate de aceasta şi declanşarea (inclusiv printr-o colonizare intensă) procesului de romanizare efectivă[4], care se va repercuta în plan lingvistic cu substituirea generalizată a unui

---

[1] Departe de a avea caracter episodic sau aventuros, campania persană din anul 514 î.Hr. a avut consecinţe de durată în nordul Peninsulei Balcanice (provincia instituită aici rezistând aproape două generaţii, dintre care prima cu autoritate directă asupra geţilor, pentru ca apoi să fie transformată într-o structură statală a tracilor odrişi, la care geţii au fost de asemenea asociaţi vreme de circa două secole), iar intensitatea contactelor este ilustrată în fapte istorice precum generalizarea monedei, etaloanelor de măsură şi practicilor vamale, organizarea superioară a sacerdoţiilor şi administraţiei etc.

[2] Printre elementele acestui proces se numără alinierea monetăriei geto-dacice şi sistemului de organizare militară la etalonul macedonean sau recunoaşterea bazileilor locali ca egali ai suveranilor din celelalte state elenistice

[3] Migraţia celtică va interfera cu autohtonii preromani din Dacia Magna atât prin intermediul unor regimuri de ocupaţie efectivă (aşa-zisul ”regat de la Tylis” în Geţia sud-dunăreană), cât şi prin stabilirea unei serii însemnate de enclave, mai ales de-a lungul axei de navigaţie fluvială: Durostorum, Noviodunum, Aliobrix ş.a., dar, foarte probabil, şi aşezări ”de interior” precum cele două Sacidava

[4] De o ”preromanizare” (o absorbţie graduală, dar consistentă a elementelor de cultură şi civilizaţie romană, implicit şi limbă latină) trebuie să vorbim încă din secolul II î.Hr., când, pe de o parte, schimburile comerciale şi contactele politico-militare dintre geto-daci şi romani le egalează şi depăşesc în intensitate pe cele cu lumea elenistică (ajungând ca în secolul următor monetăria geto-dacică să se alinieze la etalonul roman), iar în ultimul veac de existenţă independentă, instituţiile politico-statale geto-dacice să aibă *de facto* (adesea şi *de jure*) statutul de foederaţi ai romanilor

idiom de comunicare (limba geto-dacică) cu altul (limba latină). Operând cu aceste repere structural-fenomenologice, putem propune ca model de evoluție/istoricitate a limbii geto-dacice următoarea etapizare: ***stadiul arhaic*** – din cele mai vechi timpuri în care putem accepta o existență autonomă a limbii geto-dacice până în secolul VI î.Hr. inclusiv; ***stadiul vechi*** – secolele V-IV î.Hr. (interval dominat de influențele externe greco-persane, ulterior elenistice, iar în plan intern de o cristalizare socio-organizațională în context pan-tracic); ***stadiul mediu*** – secolele III-II î.Hr. (interval dominat de echilibrarea influențelor externe elenistică și romană, iar în plan intern de individualizarea instituțională deplină a societății autohtone); ***stadiul nou*** – secolele I îHr.-I d.Hr. (interval dominat de influențele externe romane și de graduala integrare a societății autohtone în noua universalitate romană); ***stadiul tardiv*** – secolele II-III d.Hr.[5], cu prelungire în perioada următoare (când limba geto-dacică își continuă existența, cedând însă latinei statutul de limbă de comunicare macrosocială și repliindu-se în utilizarea microcomunitară).

Pentru ca acest model (o periodizare utilizată de altfel și în arheologie, fără ca, în sine, acest detaliu să constituie un argument în plus ori în minus pentru validarea sa[6]) să depășească nivelul speculației teoretice, va fi necesar să verificăm, pe de o parte, în ce măsură fiecare dintre aceste perioade sunt acoperite de materialul lingvistic disponibil[7], iar pe de alta, dacă există elemente, altele decât cele subsumabile ”logicii de bun simț”, care să susțină supoziția că,

---

[5] Cea mai târzie atestare directă a limbii geto-dacice cunoscută până în prezent, grație unei celebre inscripții de la Brigetio în onoarea unui *interprex Dacorum* (tălmaci militar de limbă dacică) datează din prima generație a secolului III d.Hr.; întrucât existența unei atari funcții implică existența unor mase largi de vorbitori de limbă dacă, avem a presupune că acest idiom a mai fost vorbit cel puțin câteva generații. Vezi și Russu 1980, pg. 44

[6] Vulpe 2001, Babeș 2001, Rădulescu-Petolescu 2001

[7] Avem în vedere în principal fondul scris de cuvinte autohtone, evaluabil în prezent la circa 500 de termeni (vezi Nistorescu 2010), care este atribuit cert sau cu cvasicertitudine limbii geto-dacice și doar în subsidiar, cu rezervele necesare, listele de 80-180 de termeni elaborate în ”formulă hasdeiană”, întrucât apartenența acestora la substrat are – frecventele reformulări și contestări ale listelor în cauză o demonstrează pe deplin – un grad de probabilitate redus.

de-a lungul duratei de aproape un mileniu[8] în care s-a aflat în atenția izvoarelor istorice, limba geto-dacică a manifestat mutații interne din categoria celor care caracterizează idiomurile vii, dar bine individualizate.

Vom răspunde pentru început primei cerințe, fie și pentru că aceasta nu ridică probleme speciale. Cea dintâi observație care poate fi formulată sub acest aspect este faptul că aproape trei sferturi din materialul terminologic scris cunoscut până în prezent și atribuibil cu certitudine ori, cel puțin, cvasicertitudine limbii geto-dacice se circumscrie, ca și dată a consemnării, în stadiile nou și tardiv ale idiomului nostru, cu o vădită preponderență a celui din urmă. Aici se încadrează, în cvasitotalitatea lor, toponimele și antroponimele consemnate de epigrafia provinciilor Dacia Romană[9] și Moesia[10], ostrakoanele militare din Egiptul superior[11], lista de termeni botanici de la Dioscorides[12], Tabula Peutingeriana, izvoarele literar-istorice consacrate ale epocii[13] ș.a.m.d. Nu este aici locul pentru o discuție asupra gradului - și, poate mult mai interesant din perspectiva sincretismului cultural antrenat de declanșarea procesului de romanizare, motivațiilor pentru vizibila preocupare de reactivare a unor elemente

[8] Durata de un mileniu este pur orientativă. Exceptând episodul troian, asupra căruia vom reveni mai jos, primele elemente explicit atribuibile substratului preroman sunt consemnate în secolele VI-V î.Hr. (în surse exclusiv grecești), iar cele mai târzii, în scrieri de secolul VI d.Hr., dar cu referiri la situații anterioare cu cel puțin două veacuri.

[9] O contribuție semnificativă la temă este cea a lui Paul Damian: *Geto-dacii în configurația demografică a Daciei romane* (Damian 2002)

[10] Termenul Moesia îl considerăm acoperitor și pentru evoluțiile teritorial-administrative ulterioare care au implicat această provincie: Moesia Superior, Moesia Inferior, respectiv, Moesia Prima, Dacia Ripensis, Dacia Mediteranea, Moesia Secunda și Scitia Minor

[11] Potențialul acestor inscripții pentru onomastica geto-dacică a fost evidențiat mai ales de Dan Dana (Dana 2003)

[12] Tratatul *De Materia Medici* la medicului grec Pedianos Dioscorides (cca. 40-90 d.Hr.) nu este tradus integral în limba română; printre variantele listei termenilor de origine geto-dacică, compilația Popa-Lisseanu 2007, pg. 232 – 237

[13] Printre cele mai relevante izvoare, din perspectiva noastră, sunt *Geografiile* lui Ptolemeu și Strabon, *Itinerariul* lui Antoninus, respectiv, cronografiile lui Dio Cassius şi (cu apelul la selectivismul de rigoare) Iordanes.

identitare a substratului[14] – drept pentru care ne vom limita să semnalăm că atestarea termenilor în cauză în ultimele intervale de existență de sine stătătoare a limbii geto-dacice nu limitează posibilitatea ca aceștia să se fi aflat în circulație încă din epocile anterioare. O observație suplimentară: acestei perioade (mai exact, stadiului nou) îi aparține și construcția sintactică *Decebalus per Scorilo*, unul dintre rarisimele grupuri articulate semantic de termeni autohtoni[15].

Diferența de 70-90 de elemente[16] din vocabularul scris reconstituit al limbii geto-dacice, provenind deopotrivă din epigrafia coloniilor grecești din Pontul Stâng și din izvoarele literar-istorice de epocă, se repartizează relativ uniform în cele trei stadii anterioare, arhaic, vechi și mediu – și aici fiind de adăugat că singura ”frază” (construcție sintactică) integral atribuibilă limbii geto-dacice, inscripția de la Kyolmen, este asociabilă stadiului mediu. O discuție aparte merită stadiul arhaic, care trebuie să includă, pe lângă toponimele, etnonimele, teonimele și antroponimele consemnate de Herodot și ceilalți autori ai epocii, și epigrafia timpurie a Olbiei, îndeobște omisă de cercetătorii români ai subiectului[17]. Tot aici poate fi adusă

---

[14] Faptul că autoritatea romană, care a procedat, la momentul cuceririi Daciei, la o sistematică dezafectare a centrelor urbane și de cult ale Daciei preromane, recurge masiv, în generațiile ulterioare (ca, de altfel, și în alte provincii anexate), la preluarea în toponimia oficială a termenilor de origine indiscutabil autohtonă nu poate fi tratat ca o manifestare marginală, pentru că se manifestă sincron cu câteva alte măsuri semnificative care jalonează concilierea și reintegrarea treptată, dar rapidă și la toate nivelele, a geto-dacilor în viața provinciei și a Imperiului: externalizarea de către Hadrian a unor teritorii cucerite de predecesorul său Traian, organizarea administrativă a provinciei pornind de la diviziunile tradiționale dintre neamurile autohtone, recurgerea masivă la recrutări dintre localnici ş.a.m.d.

[15] Nu negăm întru totul posibilitatea ca formularea să fi urmat sintactica limbii de cultură deja dominante (latina), dar apreciem că este obligatoriu să considerăm enunțul ca autohton, devreme ce termenii de bază – antroponimele Decebal și Scorilo – sunt autohtone și doar lignajul *per* poate ridica unele probleme de circumscriere.

[16] Ecartul acoperă atât caracterul deschis al listei de termeni autohtoni scriși, cât și posibilitatea ca unele dintre elemente să fie încadrate cronologic într-un stadiu mai timpuriu.

[17] Printre excepții poate fi citat Vasile Pârvan (Pârvan 1982), care a pledat pentru includerea lor în toponomastica autohtonă. Nu ignorăm posibilitatea, frecvent invocată, ca o parte dintre termenii în cauză să aibă altă atribuire etno-lingvistică, dar originea getică nu poate fi eliminată general și aprioric.

în atenție și problema celor mai vechi atestări. Astfel, termeni precum hidronimul *Istros/Istru* sunt atestați încă din secolul VIII î.Hr. (la Hesiod, dacă nu și mai timpuriu), aproximativ în aceeași epocă fiind databilă și consemnarea etnonimului *get*. Putem vorbi și de un orizont mai îndepărtat al atestărilor scrise de limbă geto-dacică? Cu observația că pe măsură de coborâm în trecut scade posibilitatea de a da un răspuns cert și crește, corespunzător, cea de a intra într-o zonă de relativizare a circumscrierii etno-lingvistice, merită, credem, să amintim că în opera lui Homer – deci cel mai probabil în zona secolelor IX-VIII î.Hr., dar cu trimitere la un orizont cronologic anterior cu circa patru veacuri: epoca Războiului Troian! – avem atestați cel puțin șase termeni care pot fi asociați cu mare probabilitate geto-dacilor de mai târziu[18]: etnonimul *caucon*[19], tripleta de antroponime/politonime *Cheas – Euphemos – Trezenos* (corespunzând liderilor politico-militari ale neamului cauconilor, participanți direcți la conflictul din Strâmtori) și, în directă relație cu același neam, teonimele *Orfeu* și *Musaios*[20].

Etalarea materialului terminologic disponibil de-a lungul unui interval de circa o mie de ani ilustrează, principial, prima dintre problemele metodologice asupra căreia am dorit să atragem atenția: anume, că fondul de cuvinte scrise din substrat nu poate fi analizat ca

---

[18] Optăm pentru această formulare, poate prea prudentă, pentru a nu ignora ipoteza ca etnicul get să se fi individualizat abia în prima jumătate a mileniului I î.Hr.

[19] Îndeobște ignorată, asocierea acestui neam la istoria și societatea geto-dacică propriu-zisă este obligatorie, devreme ce izvoarele istorice de mai târziu îi consemnează pe cauconi în relație directă cu spațiul carpato-dunărean (neamul geto-dac al cauconilor, atestat la Ptolemeu și Strabon în secolul I î.Hr.-I d.Hr., este localizabil pe Siretul mijlociu și în Subcarpații limitrofi, tot acolo fiind localizabilă și așezarea Bacauca – din care derivă toponimul daco-român Bacău - și ținutul Caucaland, atestat de Ammianus Marcellinus, în secolul IV d.Hr.), în vreme ce cele câteva mențiuni ale unor cauconi pe coasta egeică a Asiei Minor, exclusiv pentru generațiile imediat ulterioare Războiului Troian, nu pot fi tratate decât ca semnalarea unei/unor mici grupuri antrenate în migrație.

[20] Ne atrage atenția faptul că principalul afluent al Siretului, Buzăul, purta denumirea Musaios (ca și fiul lui Orfeu, în hagiografia canonică a acestuia) în epoca în care este atestat neamul geto-dacic al cauconilor, inclusiv până târziu, în secolul VI d.Hr. (vezi episodul Musokios). Precizăm că îl avem în vedere pe regele-sacerdot Orfeu și nu divinitatea omonimă, în mare măsură reconstituită post-factual, ca și în cazul lui Zalmoxes.

și când ar aparține unuia și aceluiași orizont cronologic – o eroare de abordare care a fost, de altfel, complet ignorată și cu privire la reconstituirile probabilistice de formulă hasdeiană, termenii listelor în cauză fiind tacit considerați ca aparținând unui nivel atemporal al limbii. Totuși – și ajungem astfel la cea de-a doua cerință – avem a observa simultan că, chiar și în condițiile în care centralizarea termenilor scriși furnizează un material de analizat de trei-patru ori mai extins, un exercițiu comparatist direct între stocurile corespunzătoare fiecărui stadiu nu ne poate furniza indici relevanți referitori la mutațiile resimțite în timp de limba geto-dacică; puținele tendințe detectabile fiind de pus, mai degrabă, pe seama influențelor resimțite în momente diferite, dinspre limbi de cultură diferite (preponderent pe relația greacă vs latină) ori chiar numai pe seama transliterării termenilor autohtoni de către autori care se exprimă în idiomurile dominante în cauză.

Așa stând lucrurile, vom spune că nu suntem însă cu totul lipsiți de posibilitatea de a exemplifica procesul de schimbare, în timp, a conținutului limbii geto-dacice. Cel mai important indice în acest sens îl reprezintă însemnarea lui Iordanes despre denumirea reprezentanților elitei aristocratice geto-dacice[21], care ”s-au numit la început *tarabostes*, iar mai apoi *pileati*”. Avem atestat aici, explicit, procesul de ieșire din uz a unui termen și de substituire a sa (desigur, nu avem de ce să luăm în calcul altceva decât o sinonimie parțială) cu un altul, pe măsura modificării contextelor culturale din societate – cel mai probabil, a unor schimbări de natură instituțională. Procesul poate fi datat cu suficientă claritate în secolul I î.Hr. – respectiv, în tranziția dintre stadiile mediu și nou al idiomului autohton – când politicile lui Burebista (*nota bene*! el însuși, după cum o dovedește antroponimul-politonim, un *tarabostes*[22]) și Deceneu generează, în aceeași generație sau în cea imediat rmătoare, o suită de înnoiri în arhitectura organizațională a societății geto-dacice. Un alt caz în care

[21] Iordanes, *Getica* V. Autorul atribuie informația lui Dio Chrysostomus.

[22] Antroponimul regelui-unificator, transliterat de altfel și în formula Burobostes, încorporează radicalul termenului *tarabostes*, situație în care se află și antroponimul regelui predecesor Rubobostes.

putem data cu relativă siguranță procesul pătrunderii în substrat a – de data aceasta – unui set întreg de termeni este cel legat de marea migrație celtică din secolul IV î.Hr., reflectat în fondul geto-dacic scris de cuvinte prin toponime precum *Durostorum, Noviodunum, Aliobrix*, respectiv (în măsura, destul de ridicată probabilistic, în care le putem asocia cu diferite grupe celtice și celtoide) *Sacidava, Sucidava, Aedava, Singidava*[23] ș.a., acestea devenind specifice limbii autohtone începând, așadar, cu stadiul mediu de existență a idiomului.

Categorial exprimându-ne, trebuie să admitem că fiecare element de vocabular rezultat dintr-o experiență a contactului interetnic[24] – etnonimele în primul rând, dar și antroponime, instituții, tehnologii ș.a.m.d., specifice Celuilalt, cauzistică ce reprezintă aproape o optime din fondul scris de cuvinte cu care putem opera în prezent – pătrunde în substrat la un moment anume, devenind proprii limbii geto-dacice într-unul sau altul din stadiile deja identificate în modelul nostru. Ajungem astfel la o altă problematică a studierii limbii geto-dacice, care poate schița și o altă direcție de cercetare, susceptibilă să extindă capacitatea de reconstituire a substratului: influențele limbilor de contact. Oarecum paradoxal, investigațiile de până acum asupra limbii geto-dacice au prezumat că fondul de cuvinte al acesteia este/trebuie să fie considerat doar cel exclusiv, cel format din termeni care nu circulau și în vocabularele altor idiomuri[25]. Cu relativa excepție a limbii (sud)-tracice (al cărui

---

[23] Sacii (tectosagii sau o grupare asociată acestora), aegosagii și sucii au participat deopotrivă la marea invazie celtică, crearea centrelor de putere din zona cataractelor și de la Dunărea de Jos și, respectiv, la înființarea emporiilor fluviale. Singii (arhaicii sigyni) sunt o grupare preceltică, absorbită în centrul de putere scordisc. Vezi Nistorescu 2013, pg. 24-26

[24] Nu este obligatoriu ca aceste elemente de vocabular să reprezinte împrumuturi lingvistice propriu-zise, dar aceasta este fără îndoială situația statistică dominantă

[25] Chiar și reconstituirea de metodă hasdeiană a pornit de la aceeași prezumție (prejudecată), albaneza fiind luată în considerare doar ca vehicul lingvistic derivat dintr-un același substrat. Nu este aici cazul să insistăm asupra faptului că interacțiunile dintre străromână/daco-română și albaneză nu s-au limitat la un teoretic substrat comun, ci au presupus contacte directe multimilenare (cel mai recent strat datând din perioada fanariotă, când o comunitate albaneză consistentă numeric și ca status-rol s-a așezat la nord de Dunăre), dar și influențe simultane venite dinspre limbile dominante de cultură ale regiunii.

material lingvistic a fost frecvent, dar numai tacit, fără analize aplicate, considerat ca fiind comun de-la-sine-înțeles cu geto-dacica[26]), nici o altă limbă de contact – nici măcar greaca și latina! – nu au fost investigată sub aspectul influențelor exercitate asupra substratului din perioada activă a acestuia[27]. Or, nu avem de ce să ne îndoim (ceea ce nu înseamnă că nu trebuie să supunem argumentării fiecare caz în parte) că marile limbi de comunicare ale Antichității euro-mediteraneene au furnizat idiomului autohton de la Dunăre și Carpați, odată cu mărfurile, oamenii și ideile lor, și cuvinte noi, formulări noi ale unor cuvinte preexistente sau sensuri suplimentare.

Bibliografie selectivă

Babeș 2001	Babeș, Mircea, *Spațiul carpato-dunărean în secolele III-II a.Chr.*, în Petrescu-Dâmbovița, Mircea, Vulpe, Alexandru, ”Istoria Românilor”, vol. I ”Moștenirea timpurilor îndepărtate”, Ed. Encicplopedică, București, pg. 501-532
Dana 2003	Dana, Dan, *Les Daces dans le ostraca du desert oriental de l'Egypte. Morphologie des noms Daces*, în ”Zeitschrift fur Papyrologie und Epigraphik”, Bonn
Nistorescu 2010	Nistorescu, Laurențiu, *Criterii extrafilologice în analiza etimologică. Un patrimoniu încă neexplorat: fondul scris de cuvinte autohtone*, în ”Philologica Banatica” nr. 2/2010, Ed. Mirton & Societatea de Științe Filologice – Filiala Timișoara, Timișoara, pg. 11-19
Nistorescu 2013	Nistorescu, Laurențiu, *Un precedent al **arhe**-ului burebistan: cooperarea daco-getică din epoca lui Rubobostes și Oroles (II)*, în Acta Centri Lucusiensis 1A/2013, Ed. CSDR Lucus, Timișoara, pg. 24-40

[26] Ipoteza nu este în sine nici hazardată, nici excesivă, devreme ce avem mai multe mărturii antice (inclusiv cea a lui Strabon, *Geografia* 7,3,2) privitoare la înrudirea dintre geți și traci, dar absolutizarea nu este, metodologic vorbind, permisă – cel puțin nu înainte de a se face dovada (puțin probabilă) că traca sudică și geto-daca se suprapuneau până la cvasiidentitate și nu doar într-o măsură specifică dialectelor.

[27] Ne exprimăm opinia că asemenea omisiuni și-au avut partea lor de contribuție la ușurința cu care au fost puse în circulație constructe aberante, cu totul în afara științei, de genul ”latina a fost derivată din geto-dacă” – rămase, din fericire, în periferia nefrecventabilă a imaginarului cultural-istoric

Iordanes 1986	Iordanes, *Getica*, Popa-Lisseanu, G. (trad., ed.), Ed. Nagard & Centrul European de Studii Tracice, Roma
Pârvan 1982	Pârvan, Vasile, *Getica, o protoistorie a Daciei*, Ed. Meridiane, Bucureşti
Popa-Lisseanu 2007	Popa-Lisseanu, Gheorghe, *Dacia în autori clasici*, Ed. Vestala, Bucureşti
Rădulescu-Petolescu 2001	Rădulescu, A., Petolescu, C.C., *Istoria Daciei de la Burebista până la cucerirea romană*, în Petrescu-Dâmbovița, Mircea, Vulpe, Alexandru, ”Istoria Românilor”, vol. I ”Moștenirea timpurilor îndepărtate”, Ed. Encicplopedică, București, pg. 655-724
Russu 1980	Russu, I.I., *Daco-geții în Imperiul Roman (în afara provinciei Dacia Traiană)*, Ed. Academiei RSR, București
Vulpe 2001	Vulpe, Alexandru, *Istoria și civilizația spațiului carpato-dunărean între mijlocul secolului al VII-lea și începutul secolului al III-lea a.Chr.*, în Petrescu-Dâmbovița, Mircea, Vulpe, Alexandru, ”Istoria Românilor”, vol. I ”Moștenirea timpurilor îndepărtate”, Ed. Enciclopedică, București, pg. 451-500

Webografie:
Damian 2002
http://www.mnir.ro/publicat/damian/cuprins.html

PROBLEMATIC ASPECTS OF GETO-DACIAN SUBSTRATE STUDY.
THE HISTORICITY
Abstract

Key-words: *Geto-Dacian language, historcity, evolution over time, periodization*

Studies on the Geto-Dacian language have often considered, explicitly or tacitly, that it is constant over time. Logical considerations, as well as direct attestations of some mutations produced prior to the Roman conquest, force us to consider that this idiom also experienced transformations over time. We can accept, as a theoretical model for the time being, a periodisation of the Geto-Dacian language.

GRADE DE COMPARAȚIE SAU GRADE DE INTENSITATE?

ROXANA ONIGA
Smestad skole, Oslo, Norvegia

Cuvinte-cheie: *gramatică, morfologie, adjectiv, comparație, intensitate*

Din analiza critică a tezelor din principalele gramatici ale limbii române și din anumite studii privitoare la categoria gramaticală a comparației, am constatat că în aproape toate se discută, la adjectiv și la adverb, despre *intensitate* ca disponibilitate „semantico-structurală de a se actualiza în grade de intensitate diferite” (Iordan/Robu 1978: 403), categoria intensității continuând a fi totuși „numită tradițional categoria comparației”. (GALR I: 154). Ca atare, într-o asemenea abordare, *intensitatea* și *comparația* formează o singură categorie gramaticală, numită în gramaticile tradiționale *categoria comparației* sau, pur și simplu, *gradele de comparație*, iar în cele mai noi, de regulă funcționale, *categoria intensității*. Deci, în funcție de abordare, se vorbește de *grade de comparație* sau de *grade de intensitate*, ori și de unele, și de altele, dar în cadrul aceleiași categorii gramaticale.

Intensitatea reprezintă caracteristica intrinsecă a unei *însușiri*, iar aceasta are rolul de a caracteriza, din diferite perspective, o calitate, o modalitate, o acțiune, o cantitate[12], în ideea că nu obiectele se compară, ci caracteristicile lor.

Pe de altă parte, intensitatea unei însușiri poate fi *comparabilă* sau *noncomparabilă*, ceea ce induce, din nou, ideea că gramaticile vorbesc despre o singură categorie gramaticală, cea a comparației,

care prezintă cele două ipostaze amintite mai sus. Mai mult, evaluarea comparativă este fie *obiectivă*, fie *subiectivă*.

Aceste constatări, bazate pe exemple semnificative, ne-au relevat posibilitatea de a aborda problema *intensității* și a *comparației* dintr-o altă perspectivă, pornind de la actul de comunicare la actualizarea lui gramaticală.

Din acest punct de vedere, locutorul are posibilitatea *volitivă* de a se referi la însușirea unei entități fie în ea însăși, constatând dinamica ei interioară, fie prin comparația cu o altă însușire. Este vorba despre o virtualitate a cărei actualizare gramaticală ține de intenția comunicativă a locutorului, de contextul situațional și de alți parametri care operează în domeniul *pragmaticii*. Din acest punct de vedere se conturează două categorii gramaticale distincte: una a *intensității*, alta a *comparației*, derivând din orientarea referențială a locutorului.

Este vorba, de fapt, de două modalități specifice, obiective, de a privi realitatea, or, categoriile gramaticale tocmai în acest sens sunt, esențialmente, conturate, chiar dacă structurile formale produc și anumite incongruențe.

În virtutea acestei abordări, vom distinge două categorii gramaticale: *categoria intensității*, de tip semantico-morfologic, și *categoria comparației*, de natură sintactică.

Categoria intensității este una evaluativă și stadială, ceea ce se exprimă prin *grade ale intensității.* Într-un enunț cu grade ale intensității, elementele corelate ca structură *prototipică* sunt: entitatea și însușirea evaluată (calitativ sau cantitativ), natura intensității și gradele intensității. Gramatical, formula implică un nominal + morfemele de grad ale intensității + însușirea gradată. În această ordine de idei este de precizat că morfemele intensității sunt „sintagme închise”, pe când cele ale comparației sunt sintagme deschise ori morfeme discontinue (Iordan/Robu). În general, morfemele intensității nu se regăsesc și între morfemele comparației, dar dacă acest lucru se întâmplă, morfemul intensității se asociază *organic* cu morfemul comparației, pierzându-și, în noua structură, valoarea intensivă, de ex. *puțin* vs *mai puțin*.

În ce privește intensitatea, luând în considerare conținutul său și morfemele caracteristice, considerăm că *patru* grade de intensitate reprezintă o soluție rezonabilă, prin cumularea variațiilor puse în evidență de Iorgu Iordan și Vladimir Robu[1]. Ca atare, vom distinge:

1) ***Gradul intensității minime / scăzute***, cu morfemele prototipice: *puțin, foarte*

puțin, slab, foarte slab: om foarte (puțin) inteligent; ins slab dotat, și varianta negativă: *ins nu foarte slab dotat*[2].

1) ***Gradul intensității suficiente***, cu morfemele de bază: *destul de, suficient de:*

persoană destul de inteligentă; grâu destul de copt, cantitate suficient de mare, și varianta negativă: *grâu nu destul de copt*.

2) ***Gradul intensității progresive / regresive***, cu morfemele tipice: *tot mai,*

din ce în ce mai: un frig tot mai atroce; un conflict din ce în ce mai agasant, și cu varianta **regresivă**: *tot mai puțin, din ce în ce mai puțin: tineri cu atitudine din ce în ce mai puțin civilizată; ierni tot mai puțin geroase*.

3) ***Gradul intensității maxime / excesive***, cu morfemele prototipice: *foarte,*

extrem de, peste măsură (de), alături de prefixele superlative: *elev extrem de inteligent; vară peste măsură de călduroasă*[3].

Intensitatea prezintă capacitatea de a fi comparată, fapt ce presupune un act de *relaționare* de entități, specific sintaxei:

• aceeași intensitate a însușirii la obiecte diferite: *Ion este la fel de înalt ca și fratele său.;*

• aceeași intensitate a însușirii a aceluiași obiect, în împrejurări diferite: *Circulația rutieră este mai lesnicioasă vara decât iarna*;

• două însușiri diferite prin ele însele și ca intensitate, aparținând aceluiași obiect: *Era mai mult citit decât inteligent*.

Din punctual nostrum de vedere, comparația nu comportă și nu compară grade, ea fiind doar o *construcție sintactică.* Această realitate nu a putut fi sesizată în gramaticile tradiționale atâta vreme cât ele considerau că gradele de comparație exprimă implicit intensitatea însușirii, idee care persistă și astăzi, în ciuda a tot mai numeroase contestări (Găitănaru 2002: 165). Această optică a indus ideea, rămasă neverificată, că actul comparației se realizează între un grad de comparație și un grad corespunzător al intensității însușirii, aflate, acestea, într-un implicit raport de intercondiționare. În realitate, un asemenea raport nu se poate realiza, întrucât produce construcții sintactice nereperate în limbă. În comparațiile cu intensitatea implicită s-a pierdut din vedere faptul că gradele de intensitate sunt structuri morfematice închise, apărând ca mărci obligatorii pe lângă însușirea gradată. adică, schematic, *nominal* + [*morfem de grad* + *însușirea*] (Iordan/Robu 1978: 404). Fiind vorba de o structură unitară, apare constrângerea semantică și gramaticală de a fi inclusă nediferențiat în relația comparativă. Aceasta duce la construcții, cum am spus, nereperate la nivelul enunțului. Pentru a proba acest fapt, am trecut în revistă toate posibilitățile graduale „corelative", luând în considerare gradele de intensitate propuse de noi (v. *supra*):

Comparația de superioritate* + *[morfemul intensității* + adj. *ORIENTAT]

Gradul intensității minime: **Amicul meu este* ***mai [foarte slab ORIENTAT] decât*** *mine.*

Gradul intensității suficiente: **Amicul meu este* ***mai [destul / suficient de ORIENTAT] decât*** *mine.*

Gradul intensității progresive / regresive: **Amicul meu este* ***mai [tot mai / din ce în ce mai ORIENTAT] decât*** *mine.*

Gradul intensității maxime / excesive: **Amicul meu este* ***mai [foarte / extrem de / peste măsură de ORIENTAT] decât*** *mine.*

Comparația de inferioritate* + *[morfemul intensității* + adj. *ÎNTINS; CURIOASĂ]

Gradul intensității minime: **Terenul acesta este* ***mai puțin [foarte puțin/slab / extrem de puțin ÎNTINS] decât*** *al meu.*

Călăuza noastră este* ***mai puțin [foarte puțin/slab / extrem de puțin CURIOASĂ] decât* *a voastră.*

Gradul intensității suficiente: **Terenul acesta este* ***mai puțin [destul de / suficient de / de-ajuns de ÎNTINS] decât*** *al meu.*

Călăuza noastră este* ***mai puțin [destul de / suficient de / de-ajuns de CURIOASĂ] decât* *a voastră.*

Gradul intensității progresive/regresive: **Terenul acesta este* ***mai puțin [tot mai / din ce în ce mai ÎNTINS] decât*** *al meu.*

Călăuza noastră este* ***mai puțin [tot mai / din ce în ce mai CURIOASĂ] decât* *a voastră.*

Gradul intensității maxime/excesive: **Terenul acesta este* ***mai puțin [foarte / extrem de / peste măsură de ÎNTINS] decât*** *al meu.*

Călăuza noastră este* ***mai puțin [foarte / extrem de / peste măsură de CURIOASĂ] decât* *a voastră.*

Comparația de egalitate + ***[morfemul intensității*** + adj. ***ALBASTRU]***

Gradul intensității minime: **Cerul este* ***la fel de [foarte puțin/slab / extrem de puțin ALBASTRU] ca*** *ieri.*

Gradul intensității suficiente: **Cerul este* ***la fel de [destul de / suficient de / de-ajuns de ALBASTRU] ca*** *ieri.*

Gradul intensității progresive: **Cerul este* ***la fel de [tot mai / din ce în ce mai ALBASTRU] ca*** *ieri.*

Gradul intensității maxime/excesive: **Cerul este* ***la fel de [foarte / extrem de / peste măsură de ALBASTRU] ca*** *ieri.*

Comparația superlativă + [morfemul intensității + adj. ***ISTEȚ]***

• de superioritate:

Gradul intensității minime: **Prietenul meu este* ***cel mai [foarte puțin/slab / extrem de puțin ISTEȚ] dintre*** *noi.*

Gradul intensității suficiente: **Prietenul meu este* ***cel mai [destul de / suficient de / de-ajuns de ISTEȚ] dintre*** *noi.*

Gradul intensității progresive/regresive **Prietenul meu este* ***cel mai [tot mai / din ce în ce mai ISTEȚ] dintre*** *noi.*

Gradul intensității maxime/excesive: **Prietenul meu este* ***cel mai [foarte / extrem de / peste măsură de ISTEȚ] dintre*** *noi.*

• ***de inferioritate***:

Gradul intensității minime: **Prietenul meu este* ***cel mai puțin [foarte puțin/slab / extrem de puțin ISTEȚ] dintre*** *noi*.

Gradul intensității suficiente: **Prietenul meu este* ***cel mai puțin [destul de / suficient de / de-ajuns de ISTEȚ] dintre*** *noi*.

Gradul intensității progresive/regresive: **Prietenul meu este* ***cel mai puțin [tot mai / din ce în ce mai ISTEȚ] dintre*** *noi*.

Gradul i9ntensității maxime/excesive: **Prietenul meu este* ***cel mai puțin [foarte / extrem de / peste măsură de ISTEȚ] dintre*** *noi*.

Ca atare, ***nu gradele de intensitate au fost atrase în construcțiile comparative, ci intensitatea în sine. Comparația nu conține grade, ci construcții sintactice care exprimă relații comparative. Noțiunea „grad / grade" urmează a fi restrânsă deci doar la realitățile intensității.***

Aceleași incompatibilități se întâlnesc și la adverb:

Comparația de superioritate + ***[morfemul intensității*** + adv. ***BINE]***

Gradul intensității minime: **Amicul meu s-a comportat* ***mai [foarte puțin BINE] decât*** *altădată.*

Gradul intensității suficiente: **Amicul meu s-a comportat* ***mai [suficient de BINE] decât*** *altădată.*

Gradul intensității progresive/regresive: **Amicul meu s-a comportat* ***mai [tot mai BINE] decât*** *altădată.*

Gradul intensității maxime/excesive: **Amicul meu s-a comportat* ***mai [foarte BINE] decât*** *altădată.*

Comparația de inferioritate + ***[morfemul intensității*** + adv. ***BINE]***

Gradul intensității minime: **Amicul meu s-a comportat* ***mai puțin [foarte puțin BINE] decât*** *altădată*

Gradul intensității suficiente: **Amicul meu s-a comportat* ***mai puțin [destul de BINE] decât*** *altădată.*

Gradul intensității progresive/regresive: **Amicul meu s-a comportat* ***mai puțin [tot mai BINE] decât*** *altădată.*

Gradul intensității maxime/excesive: **Amicul meu s-a comportat* ***mai puțin [peste măsură de BINE] decât*** *altădată.*

Comparația de egalitate + ***[morfemul intensității*** + adv. ***BINE]***

Gradul intensității minime: **Amicul meu s-a comportat* ***la fel de [foarte puțin BINE] ca*** *altădată.*

Gradul intensității suficiente: **Amicul meu s-a comportat* ***la fel de [destul de BINE] ca*** *altădată.*

Gradul intensității progresive: **Amicul meu s-a comportat* ***la fel de [tot mai BINE] ca*** *altădată.*

Gradul intensității maxime/excesive: **Amicul meu s-a comportat* ***la fel de [foarte BINE] ca*** *altădată.*

Comparația superlativă + [morfemul intensității + *adv.* **BINE]**

• ***de superioritate:***

Gradul intensității minime: **Amicul meu s-a comportat* ***cel mai [foarte puțin BINE] dintre*** *invitați.*

Gradul intensității suficiente: **Amicul meu s-a comportat* ***cel mai [destul de BINE] dintre*** *invitați.*

Gradul intensității progresive: **Amicul meu s-a comportat* ***cel mai [tot mai BINE] dintre*** *invitați.*

Gradul intensității maxime/excesive: **Amicul meu s-a comportat* ***cel mai [foarte BINE] dintre*** *invitați.*

• ***de inferioritate:***

Gradul intensității minime: **Amicul meu s-a comportat* ***cel mai puțin [foarte puțin BINE] dintre*** *invitați.*

Gradul intensității suficiente; **Amicul meu s-a comportat* ***cel mai puțin [destul de BINE] dintre*** *invitați.*

Gradul intensității progresive/regresive: **Amicul meu s-a comportat* ***cel mai puțin [tot mai BINE] dintre*** *invitați.*

Gradul intensității maxime/excesive: **Amicul meu s-a comportat* ***cel mai puțin [foarte BINE] dintre*** *invitați.*

Noi facem diferența între *comparația conceptuală* și *comparația gramaticală*, ultima fiind doar actualizarea celei dintâi, tot așa cum predicatul este actualizarea *predicației*. Într-un enunț prototipic precum: *Floarea aceasta este mai frumoasă decât aceea*, locutorul nu cunoaște sau nu este interesat de situația graduală a „frumuseții” celor două flori: minimă, suficientă, maximă ori chiar excesivă. El constată doar starea calitativă a celor două flori prin intermediul

uneia dintre însușirile lor, mai exact, prin supunerea uneia dintre însușirile lor la un act comparativ.

Mutatis mutandis, nici circumstanțialul de timp nu exprimă, propriu zis, grade temporale, ci, pur și simplu, anterioritatea, posterioritatea și simultaneitatea. Pe de altă parte, multă vreme comparația intensității a fost plasată în grupa circumstanțialelor, anume la circumstanțialul de mod, ignorându-se particularitatea ei esențială, *raportul comparativ al intensității însușirilor*. Abia în GALR II se acceptă existența unui *complement comparativ* de sine stătător. Este vorba despre o schimbare de optică esențială, așa cum rezultă din precizarea evidențiată în GBLR: „De observat că, în raport cu gramatica tradițională, unde termenul cu care se face comparația aparținea circumstanțialelor, aici este inclus în clasa *complementelor*, pe baza trăsăturii comune cu cea a complementelor de a fi „cerut" de o anumită particularitate a centrului de grup, în cazul de față de asocierea centrului adjectival cu mărcile de gradare [mai degrabă, „de comparare"] (*mai… decât, mai puțin… decât, la fel de… ca (și), cel mai… din / dintre*" (GBLR: 216). Este vorba de un criteriu strict gramatical, matricial chiar, cu precizarea că, din punctul nostru de vedere, trebuia indicată natura mărcilor de gradare, care, aici, sunt ale comparației, și nu ale intensității. În acest context trebuie arătat că *mai* redă gradarea numai în sintagmele morfematice amintite la gradele de intensitate și își pierde această calitate prin concurența cu un morfem de comparație precum *decât* sau *ca (și)*[4].

În această ordine de idei, putem preciza că adjectivul aflat la orice grad de intensitate poate contracta toate funcțiile sintactice ale adjectivului genuin, aflat adică la gradul zero al intensității, cu excepția celei de complement comparativ. Ne rezumăm, spre exemplificare, la principalele funcții sintactice ale adjectivului:

• ***nume predicativ***, în cadrul unui ***predicat complex*** cu suport adjectival și cu operator copulativ:

• gradul intensității ***minime***, cu precizarea că „datorită restricțiilor de natură semantică, intensitatea minimă poate fi marcată la un număr limitat de adjective, cum sunt cele care semnifică dimensiuni spațiale și participii obiectiv-tranzitive" (Iordan /Robu 1978: 407):

Tabloul nu e ***deloc frumos*** (= e urât).

Un Parlament ***foarte puțin dispus*** *la reforme.*

• gradul intensității ***suficiente***:

Sectorul IT este ***de-ajuns de dezvoltat.***

• gradul intensității ***progresive/regresive***:

Politica guvernelor este ***din ce în ce mai contestabilă.***

Prietenii mei sunt ***din ce în ce mai puțin optimiști.***

• gradul intensității ***maxime***:

Opinia specialiștilor este ***extrem de rezervată***.

• ***atribut***:

• gradul intensității ***minime***:

Era un ins ***deloc dispus*** *la concesii.*

• gradul intensității ***suficiente***:

Despre ei avem o părere ***destul de bună***.

• gradul intensității ***progresive/regresive***:

Atitudinea ***tot mai contestabilă*** *a unora a contrariat opinia publică*.

• gradul intensității ***maxime***:

Opinia **extrem de rezervată** *a specialiștilor a contrazis politica băncilor*.

• ***complement circumstanțial de mod*** (adverbial):

• gradul intensității ***minime***:

Populația o duce ***tot mai puțin bine***.

• gradul intensității ***suficiente***:

Procesul de reforme se desfășoară ***destul de bine***.

• gradul intensității ***progresive/regresive***:

Procesul de reforme se desfășoară ***tot mai bine***.

Procesul de reforme se desfășoară ***tot mai puțin bine***.

• gradul intensității ***maxime***:

Ostașii noștri s-au comportat ***foarte bine***.

Fiind vorba așadar de o relație sintactică, actul comparativ se actualizează printr-un *complement comparativ*, încadrat, justificat, de GALR și GBLR în clasa complementului și nu în cea a circumstanțialelor. Complementul comparativ prezintă următoarele realizări sintactice:

• **de egalitate**: *Sunt melancolic ca un cotoi năpârlit – spune el.I (A. Pleșu, Minima moralia*);

• **de inegalitate:** *Componenta ideologică a artei era cu mult mai palidă decât cea a filozofiei*(G. Liiceanu, *Ușa interzisă*);

• **partitiv**: *Eu sunt băiatul cel mai cuminte din lume* (C. Petrescu, *Ultima noapte*) (GALR II: 453-460).

În aceste condiții, sintagma *grade de comparație* nu se mai justifică și cu atât mai puțin *gradele intensității comparate*, care este ambiguă, în măsura în care determinantul *comparat* se poate referi și la substantivul *gradele*.

Sintetizând, există, în opinia noastră, în cazul adjectivului, mai ales, și al adverbului, o categorie gramaticală *definitorie*, ***intensitatea***, de natură semantico-gramaticală, caracterizată semantic prin *gradualitate* și marcată morfologic prin „sintagme morfematice închise”, gramaticalizate sau în curs de gramaticalizare.

Totodată, adjectivul și adverbul beneficiază și de o categorie gramaticală *adiacentă*, întrucât nu le este caracterisică numai lor, ***comparația***. Aceasta este de natură *sintactică*, vizează *însușirea în sine* a obiectelor (înțelese în sens gramatical) și cunoaște actualizările descrise în GALR și GBLR (v. *supra*).

Dacă ar fi să caracterizăm cele două categorii gramaticale prin calitățile lor esențiale, aceasta ar fi, pentru **intensitate** [+Intensitate], [−Comparație], iar pentru **comparație**, [−Intensitate], [+Comparație].

Note:

1. Silvia Krieb Stoian, *Operatori ai intensității maxime în româna actuală*, TISLR, p. 217-225, propune *opt* grade de intensitate.

2. „Datorită restricțiilor de natură semantică, intensitatea minimă poate fi marcată la un număr limitat de adjective, cum sunt cele care semnifică dimensiuni spațiale și participiile obiectiv-tranzitive: *foarte puțin dispus, foarte slab orientat..., extrem de puțin orientat*” (Iordan / Robu: 407).

3. Silvia Krieb Stoian, *art. cit.*, dă o listă foarte bogată cu diversele modalități de actualizare a acestui grad de intensitate.

4. A se vedea, în acest sens, și problema subordonatelor „reziduale” (cf. GBLR, p. 393-394). În ce privește valoarea lui *decât* la complementele de excepție, cf., de asemenea, GBLR, p.592, iar pentru consecutiv(e), p. 583.

Bibliografie

GALR I, II Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. *Gramatica limbii române*. Coordonator: Valeria Guțu Romalo. Vol. I: *Cuvântul*, vol. II: *Enunțul*, Editura Academiei Române, București, 2005.

GBLR, Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. *Gramatica de bază a limbii române*. Coordonator: Gabriela Pană Dindelegan, Rditura Univers Enciclopedic Gold, București, 2010.

Mihaela Găitănaru, *Opoziții ale intensității în flexiunea analitică a adjectivului*, în Actele Colocviulu Catedrei de limba română, 22–23 noiembrie, 2001. *Perspective actuale în studiul limbii române*. Redactor responsabil: prof. dr. Gabriela Pană Dindelegan. Secretari de redacție: Helga Bogdan Oprea, Oana Uță Bărbulescu, Editura Universității București, 2002, p. 165-167 (Găitănaru 2002)

Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978 (Iordan/Robu 1978).

Silvia Krieb Staicu, *Operatori ai intensității maxime în româna actuală*, în vol. *Tradiție și inovație în studiul limbii române*. Al 3-lea Colocviu al Catedrei de Limba Română (27-28 noiembrie 2003). Coord. Gabriela Pană Dindelegan, Editura Universității București, 2004, p. 217-225.

DEGREES OF COMPARISON OR DEGREE OF INTENSITY?

Abstract

Key-words: *grammar, morphology, adjective, comparison, intensity*

The author refers to the grammatical status of *intensity* and *comparison*. It is considered that only intensity has degrees, morphologically marked by degree morphemes which form closed and obligatory structures. Comparison is a syntactic reality and does not have (comparison) degrees. The author makes thus the distinction between two grammatical entities: *intensity*, with degrees of intensity and with semantic-morphologic achievement, and *comparison*, without degrees of comparison and with synthetic accomplishment.

ASPECTUL VERBAL ÎN CONCEPȚIA LUI EUGENIU COȘERIU

ANCA PETRESCU
Palatul Copiilor, Arad

Cuvinte-cheie: *gramatică, lexic, aspect, timp, aspectualitate*

Eugeniu Coșeriu propune o viziune integratoare a raportului *timp-aspect*. El pornește de la premisa că *aspectul* este o categorie universală a verbului, dar ea a fost rău sau insuficient definită. Există, astfel, tendința de a atribui aspectului tot ce, la verb, nu corespunde pronumelui, numărului, diatezei, timpului sau modului. Sunt lingviști care consideră că aspectul este, sau ar trebui să fie, exclusiv o categorie a verbului, conținând „uniquement la dimension de l'achèvement ou bien l'opposition imperfectif / perfectif”. Alți lingviști consideră că aspectul ar trebui să se refere exclusiv la durată, iar alții văd aspectul ca o categorie conținând „des distinctions secondaires par rapport à une seule dimension universelle de base (en l'espèce, par rapport à la dimension de l'achèvement)” (Coșeriu 1980: 13).

E. Coșeriu consideră că, în lingvistica teoretică, trebuie aplicat categoriei aspectului ceea ce se aplică, în general, categoriilor gramaticale. În primul rând, ele sunt clase universale cu conținut gramatical „dans le sens des universaux ‹possibles›: elle sont des possibilités universelles du langage qui p e u v e n t être réalisées dans les langues”. Aceasta înseamnă că o limbă dată poate sau nu prezenta categoria aspectului printre categoriile care constituie sistemul său gramatical. Adică: „une langue peut ne pas avoir l'aspect grammatical; cela, même si elle exprime parfois des contenus de type aspectuel dans son lexique ou bien au moyen d'autres

catégories de sa grammaire (en tant que possibilités secondaires de celle-ci)”. În al doilea rând, categoria aspectului trebuie considerată ca o categorie complexă, pluridimensională care nu poate fi redusă la o singură dimensiune. Noțiunile „reduse” („réduites”) ale aspectului nu fac altceva decât să realizeze o prezentare a acțiunii verbale „(ou mieux: l' é v é n e m e n t désgné par le verb)”, definind aspectul „comme le catégorie concernant l'action verbal en tant que telle (c'est-à-dire, par exemple, indépendant des actants ou de sa collocation dans le temps, par rapport au moment de la parole” (Coșeriu 1980: 14-15).

Există multe puncte de vedere din care se poate privi acțiune verbală. Se poate lua în considerare „sa quantité objective (‹durée›), son ‹nombre› (action unique ou multiple). De asemenea, „ses termes”, adică punctul inițial sau final, „son résultat, sa phase objective (le degré de son déroulement au moment où on la considère)”, raporturile cu alte acțiuni, „sa détermination ou orientation objective (par exemple, action orientée ou non orientée vers un point à rejoindre)”, orientarea sa „par rapport au point de vue qu'on adopte dans l'acte de la désigner (par exemple, action se déroulant jusqu'ici ou d'ici en avant) etc.”. De aceea categoria aspectului nu poate fi redusă „à la dimension de l'achèvement” (Coșeriu 1980: 15).

În al treilea rând, este necesar să se țină seama de faptul că o categorie gramaticală poate apărea combinată cu o altă categorie. El dă ca exemplu cazul latinei, unde exprimarea categoriei cazului este indisolubil combinată cu exprimarea categoriei de număr. În cazul de față, aspectul se prezintă întotdeauna intim combinat cu categoria timpului. Aceasta se realizează în două sensuri diferite:

• Categoria timpului poate prevala, într-o limbă dată, asupra categoriei aspectului sau invers. În acest caz, accepțiile aspectuale sau temporale pot fi efecte secundare ale celeilalta categorii. Astfel, în limbile romanice, accepțiile aspectuale ale formelor temporale simple (de exemplu, ‹achevé› – ‹non achevé›) nu sunt decât efecte secundare ale distincțiilor temporale. În mod contrar, un *perfectiv*, după sensul lui ‹prospectiv› („prospectif”) sau ‹retrospectiv› (”rétrospectif”) pe care-l implică, se poate raporta la viitor sau la

trecut (”passé”), ca în rusă, unde un „présent perfectif” ca *napisŭ* desemnează de obicei o acțiune viitoare („j'écrirai”), în timp ce prezentul perfectiv german indică, în mod normal, o acțiune trecută: *ich habe geschrieben* „j'ai écrit”.

• Aspectul se poate prezenta într-o limbă dată „pour ainsi dire, ‹avant›, ‹avec› ou ‹après› le temps”, situație în care timpul și aspectul constituie „un continuum qu'il faut considérer comme un tout” (Coșeriu 1980: 15).

Situația lui ‹avant› se întâlnește în limbile slave și vizează relația *imperfectiv – perfectiv*. Astfel, în rusă, *pisat'* „écrire” este imperfectiv și se opune lui *napisat', care este perfectiv.* Ca atare, noțiunea verbală este determinată sau perfectiv, sau imperfectiv.

Situația lui ‹avec›, indicând că noțiunea verbală se situează într-o perspectivă temporală, se regăsește în greaca veche, care prezintă infinitive diferite pentru diferite „timpuri” și care funcționează simultan atât ca opoziții temporale, cât și ca opoziții aspectuale.

Cazul în care aspectul se prezintă ca ‹apprès› este specific limbilor romanice, „dont le système fondamentale est, par conséquent, exclusivement de type ‹temporel›”. În mod frecvent se identifică imperfectul și perfectul simplu (sau compus) romanice cu imperfectivul și perfectivul din limbile slave, aceasta pentru că se confundă efectele secundare „avec les valeurs de langue”. Este adevărat că imperfectul romanic indică adesea o acțiune în desfășurare fiind astfel echivalent cu imperfectivul slav, dar nu este, prin acest simplu fapt, un *imperfectiv*. La fel, perfectul simplu și cel compus indică, în mod frecvent, acțiuni încheiate, fără a fi, prin aceasta, *perfective* (Coșeriu 1980: 16).

Exprimarea aspectului poate fi ‹*lexicală*› (‹derivativă›), *flexională* sau *perifrastică*. Ea este, în mod normal, ‹lexicală› dacă aspectul prevalează asupra timpului și el se prezintă astfel din moment ce apare ca noțiune verbală, precum în limbile slave. E. Coșeriu trimite, în acest sens, la S. Agrell, *Aspektänderung und Aktionsartbildung beim polnischen Zeitwort*, Lund, 1908, (dar și la lucrarea „remarcabilă” a lui H. Ch. Soerensen, *Aspect et temps en slave*, Aarhus, 1949), care interpretează *aspectul* „concernant la façon d'envisager l'action verbale et appartenant á la grammaire”, în

timp ce ‹modes› sau ‹espèces› de l'action [formând Aktionsarten] „concernant la façon ‹objective› dont l'action verbale se dérule ou se réalise et appartenant au lexique”, indicând modalități de realizare ca ‹effectif›, ‹perduratif›, ‹cursif›, ‹terminatif›, ‹inchoatif› etc. Se încearcă aplicarea acestei distincții exact în același fel și altor limbi. Procedeul conține o dublă confuzie: întâi, între valoarea de conținut și de statut relațional (‹lexical› sau ‹gramatical›) și apoi între aspectul universal și aspectul ‹historique›, ce funcționează într-o limbă dată. Într-adevăr, o mare parte din Aktionsarten enumerate de Agrell aparțin, în limbile salve, lexicului, „puisqu'elles y sont rationnellement ‹antérieures› à la grammaire, toute notion verbale déjà déterminée par une *Aktionsart* pouvant être ensuite (en principe) envisagée en tant que perfective ou imperfective”. Aceasta nu înseamnă excluderea, în general, a Aktionsarten din gramatică (mai cu seamă acolo unde ele funcționează în mod evident în sistemul gramatical și sunt exprimate, de exemplu, prin perifraze constante) și atribuite peste tot lexicului sub pretextul că ele aparțin, esențialmente, limbilor slave. Pe de altă parte, între *Aktionsart* și *aspect* nu există o diferență fundamentală („différence de nature”). Mai mult, majoritatea *Aktionsarten* propuse de Agrell prezintă valori aspectuale prezente, în limbile slave, în lexic, dar care, în alte limbi, pot fi conținute în gramatica propriu-zisă (Coșeriu 1980: 18).

Nu există deci niciun motiv de a restricționa *aspectul* la ceea ce se găsește în limbile slave. Este o eroare foarte răspândită între slaviști. „Mais – subliniază E. Coșeriu – en bonne théorie, naturellement, l'aspect slave – en dépit de son importance dans les systèmes respectifs - n'est pas ‹l'aspect› mais uniquement une modalité historique de l'aspect” (Coșeriu 1980: 18). Nu înseamnă, din aceasta, că o distincție *Aktionsart – aspect* nu ar fi acceptabilă. Dar ea nu se poate realiza pentru toate limbile cu ajutorul celor două criterii luate împreună: apartenența la lexic sau la gramatică și „realitatea” acțiunii exprimate, deoarece în anumite limbi cele două criterii par să nu coincidă.

E. Cșeriu își propune să identifice o serie de dimensiuni temporale și aspectuale „posibile”, mai exact: *categorii universale ca*

posibilități. Dimensiunile temporale ce pot fi distinse din această perspectivă sunt: „le‹plan›” și „les ‹perspectives›”.

‹Planul› este dimensiunea care opune ‹actualul› („l'‹actuel›”) ‹inactualului› (”l'‹inactuel›”), aceasta mai cu seamă în limbile romanice, unde se opune prezentul imperfectului (*je fais – je faisais*), sau, mai exact, planul prezentului planului imperfectului, adică „la dimension au moyen de laquelle certaines actions verbales sont placées directement par rapport à l'acte de la parole sur une ligne de réalité non diminuée, tandis que d'autres actions sont placée comme sur une arrière-ligne (conditions, circonstances etc. des actions ‹actuelles›) et présentées comme plus ou moins diminuées dans leur effectivité” (Coșeriu 1980: 19). Este dimensiunea de bază în sistemul verbal al limbilor romanice, în care imperfectul nu este propriu-zis un timp trecut („un temps passé”), ci, pur și simplu, centrul (și termenul neutru) planului inactual („le centre du plan inactuel”) și, contrar unei idei foarte răspândite, nu se opune direct perfectului definit (”au passé défini”) și nici perfectului compus. De fapt, el nu se opune decât cu planul său general și se opune, înainte de toate, ansamblului planului actual, al cărui centru este prezentul. „C'est-à-dire –mai precizează el – que l'opposition entre imparfait et passé défini est double: imparfait / présent et ensuite présent / passé défini” (Coșeriu 1980: 19). Este singura interpretare convenabilă privind toate întrebuințările imperfectului în limbile romanice. De exemplu, „aussi son emploi dans la phrase conditionelle – pour la condition ou pour ce qui est conditionné – ainsi que l'imparfait d'arrière-plan, l'imparfait d'imminence, l'imparfait de politesse ou de rèticence, l'imparfait prèludique etc.” (Coșeriu 1980: 19).

Perspectiva reprezintă dimensiunea care servește la situarea direct sau indirect a unei acțiuni verbale în raport cu un punct de reper, care, pentru *planul actual*, este *momentul vorbirii* (”le moment de la parole”), iar pentru *planul inactual*, momentul *în care se vorbește* (”le moment dont on parle”) și care, din primul punct de vedere, este foarte adesea situat în trecut (”dans le ‹passè›”), dar poate fi situat și la ‹prezent›, ca în propoziția condițională: *si j'avais*..., sau la ‹viitor›, ca în cazul imperfectului preludic: *alors j'étais le roi et toi tu étais la reine* (Coșeriu 1980: 19). *Perspectiva*

poate fi: ‹respective›, ‹prospective› sau ‹rétrospective›. Este ‹respectivă› dacă conține *punctul de reper (”le point de repère”)*, ca în cazul prezentului și imperfetului din limbile romanice. Este ‹prospectiv› sau ‹retrospectiv› după cum situează acțiunea ‹după› sau ‹înaintea› punctului de reper (”‹après› ou ‹avant› ce point”).

Luând în considerare limbile romanice, se pot distinge trei dimensiuni de acest tip, care pot fi numite „*première, deuxième* et *troisième perspective*”. „La première perspecive” este aceea care opune în mod direct prezentul, trecutul (”passé”) și viitorul. Ea nu determină momente, ci, de fapt, „des ‹espaces› temporels”: spațiul prezentului (nelimitat și, în consecință, putând îngloba timpul în întregime) și spațiile viitorului și trecutului, „limités chacun d'un seul côté”. Aceasta înseamnă că, în *planul inactual,* imperfectul ocupă poziția prezentului, ‹viitorul› lui fiind, așa-zicând, ‹condiționalul prezent› (”‹conditionnel présent›”), iar ‹trecutul› său „le plus-que-parfait simple”, în limbile în care el există, ca în portugheză, de exemplu. A doua perspectivă funcționează în același sens, dar în interiorul spațiilor temporale deja determinate de prima perspectivă, „de sorte que son ‹présent› est chaque fois le terme désignant l'espace correspondant”. Este perspectiva care în franceză opune, în interiorul prezentului actual, *j'ai fait – je fais – je vais faire*, iar în interiorul prezentului inactual, *j'avais fait – je faisais - j'allais faire*; în portugheză, de asemenea: *tive feito – fiz – fui fazer*, respectiv: *terei feito – farei – irei fazer* etc. A treia perspectivă funcționează prin raportare la spațiile temporale determinate prin a doua perspectivă. Este perspectiva reprezentată în franceză prin formele numite „surcomposées”: *j'ai eu fait* (Coșeriu 1980: 200).

Mult mai numeroase, prin natura lor, sunt *dimensiunile aspectuale*. E. Coșeriu și-a propus să se refere la cele foarte frecvente sau mai bine cunoscute, dar și la unele care caracterizează, în particular, limbile romanice.

Durata (Durée). Este dimensiunea care opune *durativul non durativului* (sau *momentanului, ‹ponctuel›*), determinând totodată (ca în cazul tuturor altor dimensiuni) eventuala lor combinare („qui est l'*intermittent*”). În limbile romanice această dimensiune, în afara realizării ei sporadice în cadrul lexicului, este asociată „en tant

qu'effet secondaire à la dimension de la première perspective”: în cazu perspectivei ‹*respective*›, o acțiune verbală este în mod normal ‹durativă›, în sensul că un verb momentan (”un verbe momentané”) prin chiar sensul său lexical nu se poate întrebuința cu această valoare la prezent, în timp ce în cadrul celorlalte două perspective acțiunea poate fi momentană. În limbile slave, această dimensiune este, de obicei, asociată opoziției perfectiv – imperfectiv: un verb „punctual” este, în virtutea semnificației sale lexicale, în mod natural, perfectiv.

‹Nombre verbal› ou *‹itération›*. Este dimensiunea corespunzătoare opozițiilor de tipul *sémelfactif – répété* (*itératif* ou *fréquentatif*). Se întâlnește în rusă: *govorit'* „parler” - *govarivat'* „parler (à plusieurs reprises)”. Sau în limbile romanice, în opozițiile lexicale existente la ‹diminutive› (”‹diminutifs›”) verbale: fr. *sauter* „a sări” – *sautiller* „a țopăi”; la fel, sp. *besar – besuquear*. Această dimensiune este strâns legată de cea a duratei: de fapt, o acțiune repetată se prezintă, în ansamblul său, ca durativă, iar un semelfactiv poate fi momentan. De unde și afinitatea între iterativ și intermitent (Coșeriu 1980: 21).

Determinarea sau *orientarea* (”*Détermination* ou *orientation*”). Este dimensiunea prin care o acțiune verbală este prezentată ca fiind „non orientată” sau „orientată vers un but ou vers un point à rejoindre”. E întâlnită în rusă: *letat' - letet'* sau *nosit' – nesti* („porter” non dét. – „porter” dét.), dar și în limbile romanice, unde opoziția aceasta este de tip lexical: *marcher – aller*, rom. *a purta – a duce* (Coșeriu 1980: 21).

Achèvement (*Finalizare, desăvârșire*). Este vorba de dimensiunea prin care o acțiune verbală este prezentată ca fiind finalizată: *achèvée* (terminée, accomplie), sau nefinalizată, *non achèvée*. Finalizarea acțiunii poate fi ‹subiectivă›, anume *terminatif – non terminatif* sau *cessatif –non cessatif*, ori ‹obiectivă›, adică *perfectif – imperfectif*. Ca exemplu, poate fi adus cazul acțiunii unui agent: agentul încetează, pur și simplu, de a mai fi activ / agentul a realizat ceea ce trebuia să realizeze. În limbile romanice, această dimensiune nu prezintă funcționalitate: ea este dată prin ceea ce se numește „connaissance des choses”, în sensul că o acțiune trecută

este considerată, în mod normal, ca deja încheiată sau este percepută ca efect secundar al perspectivei temporale. Este vorba, în esență, de un simplu „cessatif”. Doar în cazul acțiunilor *ciclice* (*lire une page, chanter une chanson, manger une pomme*) punctul final este subliniat ca atare, în timp ce în cazul acțiunilor *non ciclice* (*lire, chanter, manger*) este pus în relief punctul inițial (cf. sensul diferit al lui *chanter* în *alors il chanta une chanson* și în *alors il chanta*). În limbile slave, dimpotrivă, această dimensiune are valoare funcțională și este vorba, de cele mai multe ori, de l'*achèvement ‹objectif›* (Coșeriu 1980: 21)

Rezultativul (*Résultat*). Este dimensiunea prin care acțiunea verbală este prezentată ca având sau nu un rezultat. Acesta poate fi ‹subiectiv› („concernant l'agent de l'action: *permansif – non permansif*, ca în cazul verbelor pronominale de tipul lui *se réveiller”*) sau ‹objectif› („selon le contenu lexical du verbe considéré: *effectif – non effectif, productif – non productif*”) (Coșeriu 1980: 21).

Vision. Cu ajutorul acestei dimensiuni, acțiunea verbală este prezentată ca fiind *‹partialisée›* sau *‹non partialisée›* (globale). [Pentru această distincție, E. Coșeriu trimite la articolul său *El aspecto verbal perifrástico en griego antiguo*, în *Actos del III Congreso Espanol de Estudios Clásicos*, 3, Coloquio de estudios estructurales sobre la lenguas clásicos, Madrid, 1968, pp. 93-116.] Majoritatea limbilor romanice exprimă această dimensiune prin perifraze cu verbe ce corespund lat. *stare* sau *esse* și/sau cu verbe de ‹mișcare› (‹de mouvement›), întrebuințate fie ca auxiliare, în construcții cu gerundivul sau infinitivul altui verb, uneori cu ajutorul unui verb auxiliar și unul principal în construcții copulative, pentru a indica „la vision ‹partialisante›”. De exemplu, span. *estoy diciendo, voy diciendo,* port. *estou a dizer,* rom. *stau și spun*. Se mai realizează și prin perifraze cu verbe de mișcare și, îndeosebi, prin verbe semnificând „prendre, saisir”, folosite ca auxiliare, în construcții copulative cu verbul care desemnează acțiunea luată în considerare, pentru a indica „la vision ‹global›”, ca în span. *voy y escribo, cojo y escribo,* it. *piglio e scrivo,* rom. *iau și scriu*. Viziunea parțializană poate fi ‹angulaire›, în sensul că acțiunea este considerată între două

puncte A și B, care pot fi atât punctul inițial , cât și punctul final al acțiunii propriu-zise, sau pot coincide într-un singur punct C. Viziunea parțializantă mai poate fi ‹retrospectivă› (‹rétrospective›, „jusqu'ici”, adică până la punctul C), ‹prospectivă› (‹prospective›, de la punctul C înainte), ‹comitativă› (‹comitative›, acțiunea fiind considerată „à plusieurs points de son déroulement”) și ‹continuativă› (‹continuative›, acțiunea fiind considerată înaintea și după punctul C) (Coșeriu 1980: 21-22).

‹Phase› sau *‹degré›*. Această dimensiune se raportează la fazele obiective ale acțiunii desemnate de verb și care determină valori precum: *l'imminentiel* (être sur le point de), *l'ingressif* (se mettre à), *l'inceptif, le progressif, le régressif, le conclusif* și *l'égressif* (venir de) (Coșeriu 1980: 22).

‹*Collocation›* sau ‹*incidence*›. Este dimensiunea prin care o acțiune verbală este „situată” prin raportare la alte acțiuni, de obicei nenumite , ci doar implicate. În interiorul *colocației* se pot distinge: ‹*ordre*› ca, de exemplu, it. *cominciò, continuò, finí col dire,* sp. *acabar llorando*; ‹*agencement›*, precum it. *venne a cadere*, sp. *vino a caer*, fr. *les vivres vinrent à manquer*, și ‹*démarcation*›, ca în sp. *viene y dice,* fr. *il vient prétendre*. În legătură cu această ultimă dimensiune, E. Coșeriu precizează că el a semnalat-o „incidentelement” în „Vox Romanica”, 25, 1966, p. 41, nota 39, dar ea a fost detaliată de W, Dietrich, *Der periphrastische Verbalaspekt in den romanischen Sprachen*, Tübingen, 1973, pp. 147-151. Lingvistul german numește această dimensiune ‹Situierung›, iar subtipurile din interiorul ei: ‹Einreihung›, ‹resultierende Handlung› și ‹Abhebung› (Coșeriu 1980: 22-23).

E. Coșeriu subliniază faptul că această listă poate rămâne deschisă. I s-ar putea adăuga unele din *Aktionsarten* enumerate de Agrell pentru limbile slave, ca valori absolute (non oppositives) și în măsura în care ele nu sunt deja cuprinse în dimensiunile discutate anterior. Pe de altă parte, pot fi întâlnite în alte limbi alte dimensiuni de luat în considerare. Este posibil, de asemenea, ca unele dimensiuni să fie categorii autonome în anumite limbi. Este cazul lui *la vision, la phase* și *la collocation*. „Dans ce cas – precizează E. Coșeriu - l'aspect sera un ensemble de catégories apparentées par leur rapport avec l'action verbale prise en elle-même”.

Ținând seama de funcționare efectivă a dimensiunilor temporale și aspectuale și de combinațiile lor, se poate pune în evidență, „brièvement”, sistemul verbal al limbilor romanice. În sistemele romanice cele mai complexe și complete, și aici se are în vedere portugheza și spaniola, dimensiunile respective funcționează „permanentes” în următoarea ordine:

le plan: port. *faço – fazia*

• prima perspectivă: *fiz – faço – farei;*
fizera – fazia – faria

• a doua perspectivă: *tehno feito – faço – vou fazer*
tinha feito – fazia – ia fazer etc.

la vision: *estou a fazer, estava a fazer, esrive a fazer* etc.

la phase: *estou por fazer, ponho-me a fazer, acabo de fazer* etc.

la collocation: *acabo chorando, venho a saber* etc. (Coșeriu 1980: 23).

Bibliografie:

Coșeriu 1980 Eugenio Coseriu, *Aspect verbal ou aspect verbaux? Quelques questions de théorie et de méthode*, în vol. *La notion d'aspect*. Colloque organisé par le Centre d'Analyse syntaxique de l'Université de Metz (18 – 20 mai 1978). Actes publiés par Jean David et Robert Martin, Librairie Klincksieck, Paris (1980)

THE VERBAL ASPECT IN THE CONCEPTION OF EUGENIU COȘERIU
Abstract

Key words: *grammar, vocabulary, aspect, time, aspectuality*

The author analyses the point of view of E. C. in the article *Aspect verbal ou aspects verbaux? (see Bibliography (in English : Verbal aspect or verbal aspects?).* E. C. starts from the idea forwarding the existence of an „aspect”, notion with universal validity, which is materialised in diverse manners in different present languages. *Consequently*, *aspect is not specific to the Slavic languages only, but to other languages also, such as the Romance languages. He identifies two temporal dimensions:* the plane and the perspectives. The latter comprise a series of *aspectual* dimensions, such as: *duration, iterativity, achievement, result* etc. Finally, E.C. indicates the way in which the temporal and aspectual dimensions are accomplished in the verbal system of the Romance languages.

CALCURILE PREFIXALE ÎN LIMBA ROMÂNĂ DIN SECOLUL AL XIX-LEA

SERGIU DRINCU
Universitatea „Tibiscus”, Timişoara

Cuvinte-cheie: *limba română, formarea cuvintelor, prefixare, calc lingvistic*

Preambul: După 1963, an în care am fost încadrat, la propunerea Profesorului G. Ivănescu, cercetător științific la proaspăt înființatul Colectiv de Lingvistică din cadrul Bazei de Cercetări Științifice a Academiei, Filiala Timișoara, prima participare la o temă majoră de cercetare a fost *Formarea cuvintelor în limba română*. În cadrul ei, mi-a revenit *Derivarea cu prefixe*. Chiar dacă, în decursul anilor, m-am apropiat și de alte domenii, precum gramatica ori ortografia și punctuația, impulsurile nostalgice m-au determinat să revin mereu și mereu la primele mele preocupări științifice, în cadrul cărora am luat contact tot mai strâns cu opera extrem de diversă, profundă și originală a Profesorului G. Ivănescu. Pentru ceea ce lucram eu, devenise fundamental studiul-program *Formarea cuvintelor în limba română*, pe care Profesorul G. Ivănescu l-a prezentat inițial la *Conferința Națională de Lingvistică Românească* ce s-a desfășurat la București în 7-10 octombrie 1964. Ulterior, studiul a fost publicat în revista „Limba Română”, 1965, nr. 1, p. 31-37, apărând și în extras, dar și în formă litografiată, București, 1964. În limba franceză a fost publicat în revista „Revue Roumaine de Linguistique”, 1965, nr. 1-3, p. 81-89, și în extras, sub titlul *Prblèmes concernant la formation des mots en roumain*. Răsfoind, nu demult, printre lucrările juvenile ale amintitei perioade, am dat peste una, destul de amplă, redactată după principiile din studiul Profesorului G. Ivănescu. Îndrăznesc să public acum o parte din ea, cea referitoare la calcul cu prefixul *în-* după

anumite limbi, în special romanice, în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Îndrăzneala este legată nu numai de un, de înțeles, impuls emoțional, ci și de constatarea că anumite concluzii la care am ajuns își păstrează, în continuare, valabilitatea.

Am distins în cursul analizei între *calc lexico-semantic* și *calc semantic*. În primul caz, cuvântul românesc preia întreaga structură a cuvântului din limba-sursă, adică și prefixul, și cuvântul de bază, iar în al doilea caz, derivatul românesc se limitează la cuvântul de bază, prefixul fiind adăugat în interiorul limbii române. Nu am avut în vedere calcul de structură în sine, ci numai pe cel referitor la limba-sursă. Pentru a nu îngreuna lectura, am indicat izvoarele, foarte numeroase, de altfel, numai atunci când au apărut situații speciale. Între paranteze drepte apar anumite actualizări.

1. Calcuri după franceză:

a) Calcuri lexico-semantice: *îmbarca*, după fr. (în continuare, d. fr.) *embarquer* [MDA în- + barcă]; *împăia*, d. fr. *empailler* [MDA: în- + pai, d. fr. empailler]; *înamora*, d. fr. *s'énamourir* [MDA: în- + amor]; *încadra,* d. fr. *encadrer* [MDA *idem*]; *încânta*, d. fr. *enchanter* [MDA: moștenit din latinescul *incantare*]; *încuraja,* d. fr. *encourager* [FCLR II: *idem*; MDA: în- + curaj]; *îndormi*, d. fr. *endormir* [DA și MDA nu-l înregistrează]; *înmagazia*, d. fr. *emmagasiner* [MDA: *idem*, s. v. *înmagazina*]; *înnimici*, d. fr. *anéantir* [MDA: în- + nimici]; *înnobila*, d. fr. *ennoblir* [MDA: în- + nobil]; *înscrie* d. fr. *inscrire* [DA, la fel; MDA: în- + scrie]; *înteca* „a introduce în teacă” (Budai Deleanu, *Țiganiada*), d. fr. *engainer* „a introduce în teacă” [DA și MDA nu-l înregistrează]; *întona*, d. fr. *entonner* [MDA: Forma *intona* este un împrumut din it.: *intonare*]; *învieta*, d. fr. *envieillir* [DA și MDA nu-l înregistrează] etc.

b) Calcuri semantice: *îmbălsămi*, cf. fr. *balsamier* [MDA: în- + balsam]; *împăuna*, cf. fr. *pavaner* [MDA: în- + păun]; *împopula*, cf. fr. *peupler* [DA și MDA nu-l înregistrează]; *înauri*, cf. fr. *dorer* [MDA: în- + aur]; *înnăsturat* (Conachi, P. 20), cf. fr. *boutonner*, dar mai ales *déboutonner* [DA și MDA: în- + nasture]; *înrăza* (Văcărescu, P. 170/8) „a răspândi lumină”, cf. fr. *rayonner* [DA, *idem*, MDA: în- + rază]; *înstela*, cf. fr. *étoiler* [DA *idem*, MDA: în- + stele]; *întrona*, cf. fr. *troner*, dar mai ales *détroner* [DA și MDA: în-

+ tron; cf. însă *întroniza* < fr. *introniser*]; *înzei* (Stamati), sub forma de participiu *înzeit*: DA: „Participiul-ajectiv al verbului (neîntrebuințat) *înzei*, derivat din *zeu* cu pref. *în-* (spre a traduce pe fr. *divinisé*" [MDA în- + zeu] etc.

2. Calcuri după franceză și latină:

a) Calcuri lexico-semantice: *împunere* (Șincai, Hr. I, 48), d. fr *imposer* [DA, MDA: lat. *imponere*]; *încrusta* „a împodobi un obiect cu ornamente prețioase" d. fr. *incruster, lat. incrustare; înducere* „inducție", d. fr. *induire* (cf. *seducție*, d. fr. *séduire*), lat. *inducere* [DA înregistrează numai forma cu *i* în cazul acestui sens; MDA, la fel]; *însânui* „insinua", d. fr. *insinuer*, lat. *insinuare*; *întipări*, d. fr. *imprimer*, lat. *imprimere* [DA, *idem*; MDA: în- + tipări]; *întitula,* d. fr. *intituler*, lat. *intitulare* etc.

b) Calcuri semantice: *înforma* „forma, alcătui; a se transforma": „Formație cărturărească din lat. med. *informo, -are* sau din *formo, -are* cu pref. *în-"* (DA), cf. și fr. *(se) former* [MDA: în- + formă] etc.

3. Calcuri după franceză, italiană și latină: *însufla*. DA: „N. din lat *insuflo, -are* „a sufla în ceva..." s. după fr.". MDA: fr. *insuffler*, it. *insufflare, s. v. insufla*.

4. Calcuri după franceză, germană și latină: *înnăscut* d. fr. *inné*, dar și lat. *innatus* și germ. *angeboren* [MDA: în- + născut].

5. Calcuri după franceză și germană: *înrâuri,* d. fr. *influer* sau d. germ. *beeinflussen* (DA) [MDA: în- + râuri]; *întrebuința*, d. fr. *employer*, iar în Transilvania d. germ. *gebrauchen, verwenden* (DA) [MDA: în- + trebuință].

6. Calcuri după italiană: *împatroni* (E. Văcărescu, Ist. 279/50) „a se înstăpâni" d. it. *impadronirsi* „idem"; *întăia* „a sculpta, a grava" (Șincai, Hr. I, 9/13: *întăiat*) d. it. *intagliare* „idem"; cf. însă și fr. *entailler* [MDA: în- + tăiat]. Cu *in-* negativ-privativ l-am înregistrat pe *înfruta* „a-și da osteneala, a se sili degeaba", d. it. *infruttuoso* „neroditor; zadarnic". DA îl consideră „Italienism efemer la E. Văcărescu" [MDA aceeași etimologie].

Calcuri după italiană și germană: *întabula* (derivat lexico-semantic) d. germ. *intabulieren* (DA) și it. *intabulare* (MDA).

Prefixul *în-* calchiază prefixele fr. *en-* și *in-*.

Din cele 40 de calcuri analizate, dintre care unele au fost lăsate la o parte din acest eșantion, neprezentând un interes special, 13 au apărut înainte de 1830, 12 au apărut în intervalul 1830-1840, 7 între 1840-1850 și 8 între 1850-1860. Din cele 13 derivate apărute înainte de 1830, doar 3 au pătruns în limba literară a epocii, 1 dintre acestea rămânând în uz și după 1860 (*împune* a fost înlocuit de împrumutul *impune*). Din cele 12 derivate apărute între 1830-1840, 9 au pătruns în limba literară, rămânând în uz și după 1860, cu precizarea că *înmagazia* a fost „adaptat” la etimonul său, fr. *emmagasiner*, iar în *însufla* prefixul a fost înlocuit de cel din etimoanele sale, dacă nu cumva putem vorbi de eliminarea întregului derivat în urma concurenței cu împrumutatul *insufla.* Din cele 7 formații calchiate în perioada 1840-1850, numai două au devenit „literare”, păstrându-și această calitate și după 1860. Din cele 8 calcuri apărute în perioada 1850-1860, 4 au pătruns în limba literară, rămânând în uz și după 1860, iar două, *încomplet* și *întona*, au fost înlocuite prin împrumuturile *incomplet* și *intona*. Unele dintre aceste calcuri sunt formații personale: *împatroni, înfruta, înnăsturat, înrăza, învieta, înzei*, ceea ce explică întrebuințarea lor restrânsă, dar care relevă efortul de „neologizare” a limbii române în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Acest efort este semnificativ și atunci când luăm în considerare derivatele cu *în-* apărute pe terenul limbii române fără model străin. Și aici vom întâlni derivate ocazionale precum: *îmbăbușa* ”a încălța cu babuși”*, îmbârfi, încântări, încrei* „a crea”, *îndormi, înfelurit, înfirit* „imanent firii omenești”, *înlinia* „a pune în paranteze” [DA și MDA nu-l înregistrează], *înmerita* [DA și MDA nu-l înregistrează], *înpuntură* „punct” [DA și MDA nu-l înregistrează], *învârfa, învultura, înzgomota* [DA și MDA nu-l înregistrează] etc., dar și formații care vor pătrunde în limba literară: *împământeni, împușca, înavuți, înmii, înmormânta, înveșmânta, învinovăți, înzeci* etc. Totuși, derivatele cu prefixul *în-* pătrunse în limba literară modernă, în această perioadă, sunt destul de reduse ca număr. Cele mai multe provin din perioada 1830-1835. Putem astfel vorbi de scăderea treptată a capacității prefixului *în-* de a produce derivate cu largă frecvență de întrebuințare în limba română modernă.

Apendice. Nu am intenţionat, în cercetarea de faţă, să fac etimologie, mărginindu-mă la sursele lexicografice existente în anii şaizeci. Pentru actualizare, am recurs la MDA. Deşi în acest dicţionar o seamă de derivate pe care le-am considerat calcuri sunt interpretate ca formaţii româneşti, rămân la convingerea că, în perioada avută în vedere, modelul francez a fost preponderent, calcurile rezultate din apelarea la cuvintele franceze constituind baza pentru derivatele româneşti din epocile următoare.

Sigle:

DA — Academia Română, *Dicţionarul limbii române.* Întocmit şi publicat după îndemnul Maiestăţii Sale Regelui Carol I, Tomul II, Partea I: F – I, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului. Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1934.

MDA — Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Mic Dicţionar Academic.* MDA. A – $M_{E,}$ Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2010.

FCLR II — Institutul de Lingvistică din Bucureşti, *Formarea cuvintelor în limba română.* Volumul al II-lea: *Prefixele*. Redactori responsabili: Acad. Al. Graur şi Mioara Avram, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1978.

PREFIXAL LOAN TRANSLATION IN ROMANIAN LANGUAGE
IN THE 19th CENTURY

Abstract

Key words: *romanian language, wordformation, prefixation, loan translation*

The author sudies the loan translations in 19th century made about words from french, latin, italian and german. Loan translations are lexico-semantic or purely semantic.

O POSIBILĂ INTERPRETARE A EMINESCIENEI **ȘI DACĂ**

LIVIUS PETRU BERCEA
Universitatea „Drăgan”, Lugoj

Cuvinte-cheie: *eminescian, text, iubire, natură, corespondență*

Un teoretician al stilisticii (Helmut Hatzfeld) enunța, în urmă cu mai bine de jumătate de veac, la primul Congres de Dialectologie din Elveția, o condiție care se cere respectată pentru a-l apropia pe cercetător și pe cititor de textul poetic, anume că „pentru a face analiza organică a unei opere, trebuie pornit de la conținutul său, de la dominanta sa semantică cel puțin, de la ideea sa fundamentală, în măsura în care e perceptibilă de la prima vedere...” (v. studiul dens de sugestii *Questions disputables de la stylistique*, în vol. **Communications et Rapports du Premier Congrès International de Dialectologie générale**, Louvain, 1964). În analizele mele stilistice sau în comentariul textului literar, am apelat întotdeauna la acest prim nivel informativ, pe care îl avem la îndemână, din primul moment, în orice text, indiferent cât de „încifrat” ar fi, pentru că și scriitorul și receptorul (cititorul sau comentatorul) textului au în comun limba, cu normele și semnificațiile ei (e drept că interpretarea devine mai dificilă dacă se încumetă cineva să comenteze o traducere). Nici un fel de comunicare nu se poate sustrage legilor de organizare a compartimentelor limbii; inclusiv figurile de stil (cunoscute ca o modalitate aparte a raporturilor între elementele limbii) se supun, covârșitor, acestor constrângeri. În comentariul nostru nu e vorba de traducere, deci condiția primă e îndeplinită. Textul asupra căruia ne-am oprit atenția este poezia **Și dacă...** a lui Mihai Eminescu. Poezia a apărut pentru prima dată în revista

„Familia”, în noiembrie 1883, și a fost reprodusă, cu titlul ușor altfel decât cel cunoscut acum, **Și dacă ramuri bat în geam**, în volumul **Poezii**, editat de Titu Maiorescu în 1884, când Eminescu nu era în țară. Reproducem textul pentru ca observațiile să aibă „suportul” material necesar: „Și dacă ramuri bat în geam / Și se cutremur plopii, / E ca în minte să te am / Și-ncet să te apropii. // Și dacă stele bat în lac / Adâncu-i luminându-l, / E ca durerea mea s-o-mpac / Înseninându-mi gândul. // Și dacă nouri dèși se duc / De iese-n luciu luna, / E ca aminte să-mi aduc / De tine-ntotdeauna”. Textul eminescian a făcut obiectul observațiilor unor critici literari, lingviști și stilisticieni de renume. Opiniile acestora le trece în revistă universitarul timișorean Ștefan Munteanu, amintind părerile lui Nicolae Iorga, Mihail Dragomirescu, George Călinescu, Theodor Hristea, D. D. Drașoveanu, Pompiliu Dumitrașcu (enumerarea nu epuizează „lista”). Despre poezie au scris și timișorenii Ștefan Munteanu, Ileana Oancea, dar și alții. Atenția tuturor se îndreaptă mai ales către sintaxa poeziei, „nefirească” pentru limba română standard (așa a fost catalogată, opinia nu îmi aparține). Atmosfera generală a textului, mai ales prezența clar-obscurului cosmic, îl determină pe Nicolae Iorga să numească poezia „obscură și apocaliptică”. Din perspectivă sintactică, **Și dacă...** a făcut să curgă multă cerneală și a pus la încercare nervii celor care „nu cădeau” pe soluția propusă de examinatori. În întregime, poezia poate fi considerată ca „problematică” sau dificil de interpretat: simetria sintactică a celor trei strofe nu te lasă să „te miști” prea lejer din punct de vedere gramatical, prezența verbului **e** la începutul versului al treilea din fiecare strofă și relativele care îl precedă și care îl urmează te obligă să iei „decizii” comune privitor la toate strofele, deci îți restrâng opțiunile interpretative, relativul „nefiresc” (după unii) **și dacă** îngreunează exegeza. Adică... mai totul face dificilă interpretarea textului (mai ales dacă ții neapărat să...complici lucrurile).

Având în vedere recomandările lui Helmut Hatzfeld privind necesitatea / oportunitatea apelului la „dominanta semantică” a textului, încercăm o abordare din această perspectivă, care va putea fi, probabil, infirmată de un alt comentator, care va trece poezia prin

filtrul unei noi subiectivități, a sale. Dacă privim în ansamblu poezia, constatăm că primele două versuri din fiecare strofă conțin lexeme denumind elemente concrete ale naturii, prin care se face trecerea de la terestru, de la palpabil, „mărunt”, la cosmic, poetul punând de fiecare dată aceste elemente, strict naturale, în relație cu anumite grade de intensitate specifice sentimentului de dragoste față de ființa iubită. Doar că, pe măsură ce se trece de la terestru la cosmic, de la „mărunt” aproape la infinit, intensitatea sentimentelor nu „crește”, ci, dimpotrivă, se estompează, îndepărtându-se de la „apropiere” (strofa 1), la „amintire” (aducere aminte, strofa 3). În prima strofă, prezența unor componente concrete ale teluricului (*ramuri, plopi,* eventual *geam*), este însoțită de manifestările unei naturi dezlănțuite, deci ostilă dragostei (*„ramuri bat în geam / Și se cutremur plopii”*) și, ca atare, sentimentul rămâne la nivel mental, fără să se poată concretiza („*... în minte să te am*”), exprimarea imediat următoare (*„și-ncet să te apropii”*) nefiind decât „particularizarea” modalității de percepție a iubitei de către poet. În strofa următoare s-ar părea că are loc un fel de compatibilizare între manifestările naturii (terestru + cosmic, unite – stelele care bat în lac) și sentimentele poetului, dar, privită mai atent, strofa nu exprimă decât adâncirea îndepărtării dintre cele două ființe, întrucât manifestarea luminozității și instalarea unei stări de acalmie („*... dacă stele bat în lac / Adâncu-i luminându-l”*) nu fac decât să-i reactiveze poetului durerea cauzată de ne-prezența iubitei, iar singurul remediu rămâne resemnarea, acceptarea situației, tot la nivel mental („*... durerea mea s-o-mpac / Înseninându-mi gândul”*). Îndepărtarea maximă se produce în ultima strofă, iubita devenind doar o imagine strict cerebralizată („*... aminte să-mi aduc / De tine-ntotdeauna”)*, în ciuda faptului că maxima luminozitate (deschidere) a naturii, mai ales la nivel cosmic („*... nouri dèși se duc / De iese-n luciu luna”*), ar putea facilita manifestări „pozitive” ale sentimentului de dragoste, concordante cu aceste fenomene cosmice. Textul mi se pare limpede (pentru cei care nu vor neapărat să complice lucrurile) și la nivel sintactic, unde a fost perceput ca „nefiresc” spiritului limbii române, datorită construcției sintactice cu locuțiunea **și dacă.** Propun însă, potrivit cu principiul de analiză adoptat la început, citirea textului într-o grilă destul de simplă. **Și**

dacă este o locuțiune unitară, cu valoare concesivă (= deși, cu toate că). La lectură, trebuie însă să accentuăm puternic lexemul **și**, obținând astfel efectul dorit de poet. Chiar dacă ritmul dominant al poeziei (cel iambic) este, pe moment, tulburat de acestă lectură, el se redresează ulterior. Prozaic, strofele ar avea sensul: „chiar dacă natura se manifestă violent sau calm, eu nu iau în seamă ce se întâmplă în jurul meu, preferând să te știu alături de mine doar cerebral (pentru că amintirea e mai durabilă decât momentul)”. Singurul impediment al unei astfel de interpretări ar fi năbădăiosul verb **e** de la mijlocul fiecărei strofe. Și totuși... Printre sensurile înregistrate de dicționare (am avut la îndemână DEX) îl găsim și pe „...a urma (să se facă ceva)”, care poate înlesni suficient această interpretare. Semnificația concesivă a primelor două versuri este evidentă și la nivelul punctuației, concesiva antepusă fiind printre subordonatele care se despart prin virgulă de regentă, așa cum se poate constata (virgula apare în fiecare strofă la sfârșitul versului al doilea). Dacă ne-am reprezenta geometric poezia, ar fi ca un (tri)unghi cu vârful în jos, dar numai cu două laturi prezente (natura și iubirea) care se îndepărtează continuu. Concordanța dintre ele (eventual, a treia latură), care le-ar uni (= dragostea concretizată a două ființe), lipsește, ca în multe texte eminesciene. Textul de față nu a putut genera decât ipoteze și ele vor rămâne probabil la acest nivel – al opiniilor.

PROCEEDS TO A NEW READING OF EMINESCU’S POEM
ȘI DACĂ / AND IF

Key words: *Eminescian, text, love, nature, correspondence.*

The author proceeds to a new reading of Eminescu’s poem *Și dacă / And if*, using the interpretation requirements formulated by the stylistician Helmut A. Hatzfeld. In the Eminescian text, the author discovers (semantic, stylistic grammatical) indices based on which he expresses his opinion that the respective poem represents one of the types of love specific to Eminescu: the unfulfilled impossible love.

POEZIA SOCIALĂ ÎN OPERA ELENEI FARAGO

DINU MOTROC
Şcoala Gimnazială din comuna Unirea, județul Dolj

Cuvinte-cheie: *muncă, pământ, sudoare, nădejde, răbdare, orfani, doină*

În evoluția sa, lirica Elenei Farago a cunoscut mai multe direcții, una dintre acestea fiind cea care include versuri cu un pronunțat caracter social.

Încă de la începuturile sale literare poeta a manifestat un deosebit interes față de cei năpăstuiți de soartă, a căror existență era fără orizont, ei ducând o viață în care nu se mai întrezărea nici cea mai mică speranță de a avea minime mijloace de trai. Grăitor în sensul acestei preocupări este faptul că a debutat cu poezia *Gândul trudiților,* în 1902, în ziarul *România muncitoare,* poezie care a fost inclusă în 1906, cu titlul *Munca,* în volumul *Versuri,* cu care a debutat editorial. Pentru mesajul ei mobilizator, dar şi din dorința de a face cunoscută prima poezie care i s-a publicat poetei, o reproducem integral:

„Se sfarămă pământul sub săpile-ascuțite,
Şi mâinile vânjoase de săpi parcă-s lipite
Aşa-s de încleştate în ritmica-ncordare...
Pe frunți şi pepturi goale curg râuri de sudoare.

Se sfarămă pământul … o, câtă zbuciumare
Sub frunțile-necate în râuri de sudoare,
Şi câtă mută rugă-n privirile-ațintite
De parcă cer povețe țărânei răscolite. -

Pământul, el li-i cartea de-ndemnuri şi povaţă:
Nădejdea şi răbdarea din el, prin el, le-nvaţă
De au rămas prin veacuri mereu neobosiţi.

O brazdă-i dată gata ... ei uită că-s trudiţi
Şi sapă înainte de-un gând călăuziţi -
Că truzile-ngropate sunt sâmburi sfinţi de viaţă"[1].

Din cuprinsul poemului se desprinde ideea că, deşi presupune un efort istovitor, munca pământului oferă ţăranului satisfacţii deosebite, îi dă convingerea că ea reprezintă „sâmburi sfinţi de viaţă", care vor produce roadele mult aşteptate.

Un alt poem inspirat din viaţa truditorilor de pe ogorul străbun este *Unuia din cei puţini,* în care poeta îşi exprimă profundul ataşament faţă de aceştia, având sentimentul culpabilităţii de a nu se putea implica într-o mai mare măsură în alinarea rănilor sufleteşti ale năpăstuiţilor vieţii:

„Te scoli din somn, afară ard pietrele de soare,
Şi tu ţi-ai tihnit somnul în casă, la răcoare,
Prin scumpele perdele te uiţi departe-n zări,
Şi iar începe graiul ştiutei remuşcări ...
Şi iar te prinde sila, şi parcă ţi-i ruşine
De soarta asta care ţi-a dat atâta bine,
Iar gândul tainic prinde să zboare către-acei
Ce poate-n clipa asta te cred străin de ei.
O, cât ai vrea acolo în preajma lor plecat,
Plătindu-ţi birul săpei ogorului din sat.
Şi cunoscând ce-i greul de munci istovitoare,
Să simţi cât preţuieşte o zi de sărbătoare. -
Să ştii ce-i nostalgia de somn dormit în tihnă,
Simţind cât e de sfântă o clipă de odihnă"[2].

---

[1] Elena Farago, *Versuri,* Budapesta, Editura Luceafărul, p. 70-71.
[2] *Idem, Şoapte din umbră*, Craiova, Editura Ramuri, 1908, p. 59-60.

Poezia de factură socială o întâlnim, mai ales, şi în ciclul *Martie-Decembrie 1907,* constituit din şase poeme publicate, mai întâi, în reviste, apoi în volumul *Şoapte din umbră,* în 1908. Prima poezie a ciclului, *Doină,* a văzut, prima dată, lumina tiparului în *Neamul românesc,* ziar al cărui director era Nicolae lorga.

În cuvinte de un impresionant dramatism, cu o emoționantă încărcătură afectivă, *Doina* Elenei Farago, publicată în martie 1907, înainte ca Vlahuță să scrie poezia *1907,* înfăţişează drama cutremurătoare a celor care au avut curajul să-şi ceară dreptul la o viață mai bună. Elena Farago adresează doinei rugămintea fierbinte de a nu vorbi despre şoaptele celor care se sting în tăcere. O imploră să nu cânte niciodată tragismul însângeratei primăveri a anului 1907, deoarece acest lucru ar avea un impact negativ asupra copiilor, suflete inocente, care ar învăța să blesteme pe cei care au comis atrocitățile din timpul marilor revolte țărăneşti. Reproducem o parte din acest poem:

„Graiul tău ce ştie prinde
Orice jale, orice dor,
Nu-l lăsa să-nvețe, doină,
Ce şoptesc cei care mor ...

Plâng şi cântă şi-şi suspină
Viețile în viersul tău,
Tu, ce-ai fost de-a pururi scara
Între ei şi Dumnezău,

Tu, ce le înveți copiii
Să priceapă de ce plâng
Frunzele în codri toamna,
Stelele de ce se stâng,

Jalea primăverei ăştia
Nu-ncerca s-o cânți vreodat'
Că s-or învăța copiii
Să blesteme, şi-i păcat!...".

Poezia *Rugăciune,* a doua din ciclul amintit, înainte să fie publicată în volumul *Şoapte din umbră,* a apărut în nr. 5 din aprilie 1907 al revistei *Ramuri.*

În cuprinsul ei, poeta îl imploră pe Dumnezeu să fie îndurător cu cei oropsiţi, cu orfanii rămaşi în urma răscoalelor şi cu toţi cei care au greşit faţă de el:

„De cât oricând mai vrednici de ne-ndurarea ta,
Ne-om apleca genunchii în primăvara asta, -
Fii, Doamne, - ndurător.
Şi-i mântue pe-aceia ce i-a orbit năpasta,
Şi-ai grijă de orfanii rămaşi din vina lor,
De cei greşiţi te-ndură
Şi de greşiţii lor.
[...]
Îndură-te, Iisuse, în noaptea învierii,
Şi fă ca din prinosul aprinselor făclii
Să fie luminaţi,
Şi-acei cari-au fost jertfa ispitelor pustii,
Şi-acei cari hulit-au pe cei nevinovaţi
Căci cu ei toţi, stăpâne,
Prin tine suntem fraţi".

Patru cruci este a treia poezie a ciclului şi a fost publicată, iniţial, în nr. 6 din mai 1907 al revistei *Ramuri.*

Poemul aduce în prim-plan un sat care a dat jertfă vieţi omeneşti în timpul răscoalei şi în care nu se mai spun glume şi nu mai există flori. Din acest sat au fost ucişi patru oameni, dar nu ştie nimeni unde îşi odihnesc ei somnul de veci. În semn de pioasă aducere aminte, sătenii au pus patru cruci. În finalul poeziei poeta adresează Divinităţii rugămintea de a-i lua sub ocrotirea sa pe locuitorii satului. Reproducem poemul:

„Sunt patru cruci în sat,
Iar satul de-are nume
Ori nu, ce-aveţi cu el?...

Acolo nu sunt glume
Şi flori nu sunt defel.

Sunt patru cruci în sat,
Dar morţii nu-s supt ele,
Trec oamenii oftând
Şi-şi spun în şoapte grele
Întunecatul gând.

Sunt patru cruci în şir
În sat, pe drumul mare.
Tu, Doamne, doar de ştii
Pe cei din sat ce-i doare
Şi-n paza ta să-i ţii...”.

Refrenul *Sunt patru cruci* accentuează sentimentul de durere.

A patra poezie din ciclul respectiv este *Secetă.* Prima dată a fost publicată în revista *Ramuri,* nr. 7-8, din iunie-iulie 1907. Poemul descrie peisajul trist al câmpiilor avide de apă, în care întâlneşti, datorită soarelui dogoritor, doar „grâu rar, cu spic sărac"'. În schimb, ogoarele sunt năpădite de flori de mac, acestea simbolizând sângele ţăranilor masacraţi în timpul înăbuşirii revoltelor:

„Nici un nor, nici semn de boare,
Parcă n-a plouat de-un veac, -
Stau aşa, de parcă zac
Însetatele ogoare.

Şi-n grâu rar, cu spic sărac,
Prăpădit de prea mult soare,
Se desfac nepăsătoare
Aşa multe flori de mac!...

Doamne, Doamne...de ce-s oare
Aşa multe flori de mac
Vara asta pe ogoare...?"

Toamna asta constituie poemul cu numărul cinci al ciclului în discuție. El a fost publicat, mai întâi, în nr. 9-10 din august-septembrie 1907 ale revistei *Ramuri*

Poezia începe cu o interogație retorică adresată Divinității, căreia poeta îi cere să-i spună dacă, nu cumva, toamna care a început îi va aduce mult dorita veste despre o viață mai bună, pe care o aşteaptă, cu înfrigurare, în adâncul sufletului său, de vreme îndelungată:

„Toamna asta care-ncepe să-şi trimeată vestitori,
După vânt şi după nori,
Ne-o trimiți în ăst-an, Doamne,
Să-şi trăiască doară rostul hărăzit oricărei toamne,
Ori ni-i dat să fie poate
Ea prorocul aşteptat,
Ce-o vesti în patru vânturi, prin vr'un semn de tine dat,
Că putem să ne încredem în ce-am spus că nu se poate?”.

Ciclul *Martie-Decembrie 1907* se încheie cu poemul *Florile dalbe,* scris în decembrie 1907. Încă din primul vers poeta adresează tuturor oamenilor rugămintea de a-i primi pe colindători în casele lor, mai ales în acel decembrie 1907, când rănile sufleteşti provocate de înăbuşirea în sânge a răscoalei erau încă vii, nu apucaseră să se cicatrizeze. Niciun creştin nu trebuie să închidă poarta la sosirea colindătorilor, care, cu glasurile lor cristaline, vin să le însenineze sufletele, să le mențină aprinsă flacăra speranței într-un viitor mai bun:

„Şi mai ales în iarna asta lăsați copiii să colinde!...
Să nu se-nchidă nici o poartă în preajma lor şi nici un semn
Să nu-i oprească din curatul şi sfântul datinei îndemn.
O, mai ales în iarna asta lăsați copiii să colinde!...

Când argintiile lor graiuri vor îngâna «Florile dalbe»
Gândiți-vă că nu e dată închipuirei omeneşti,
O mai aleasă întrupare de sol al vrerilor cereşti
Ca argintiile lor graiuri când vor cânta «Florile dalbe»”.

Lirica socială s-a manifesat şi pe linia descrierii vieţii oamenilor amărâţi - în special a copiilor - care îşi poartă, supuşi, povara sărăciei, umilitorul stigmat al condiţiei lor umane.

În cuvinte pline de duioşie, străbătute de o neţărmurită tristeţe, Elena Farago înfăţişează copilăria fără copilărie (pe care ea însăşi a trăit-o), situaţia copiilor săraci, lipsiţi de măruntele bucurii specifice vârstei, în comparaţie cu cea a copiilor bogaţi, care se bucură de cele mai bune condiţii, neavând grija zilei de mâine.

În versuri cu o puternică încărcătură afectivă, poeta îi spune fiului său că îi va cânta un cântec de leagăn al cărui tragic plâns este comparat cu plânsul din cântecul vântului de afară, acesta luând proporţii hiperbolice prin asemănarea cu plânsul întregului amar al celor mulţi şi obidiţi:

„Hai, nani, nani,
Lumina mamii...

Să-ţi cânt şi-n seara asta, lumina mea,
Să-ţi cânt...
Dar uite-ncep un cântec şi altu-mi vine-n minte, -
Şi-acela, dragul mamii, e fără de cuvinte
Şi plânge-aşa cum plânge cumplitul ăst de vânt...

Hai, nani, nani...

Să-ţi cânt, lumina mamii, şi iar încep şi iar
Cuvintele-şi pierd şirul, - că vezi, în astă seară
I-atât de-amarnic cântul ce-l spune vântu-afară,
De parc-ar plânge-ntregul săracilor amar ...”.
Hai, nani, nani[3].

Îndurerată, poeta îşi exprimă sincera compasiune faţă de copiii care mor din cauza frigului şi a foamei pe care, datorită sărăciei părinţilor, sunt nevoiţi să le îndure:

---

[3] *Idem, Din taina vechilor răspântii,* Craiova, Editura Ramuri, 1913, p. 52-53.

„Adormi în caldu-ți leagăn, lumina mea, şi taci, -
Nu pot cânta şi încă nu eşti destul de mare,
Ca să-ți pot spune basmul cel nesfârşit, în care
Să stâng de frig şi foame copiii cei săraci..."[4].

Din altă poezie se desprinde ideea că, pe lângă menirea lor de a vesti o nouă zi, zorii au şi o semnificație simbolică, ei exprimând speranța într-o lume mai bună, bazată pe o justă recunoaştere a valorilor umane, pe o corectă apreciere a aportului fiecărui individ la bunăstarea materială a tuturor membrilor societății din care face parte. Poeta îndeamnă zorii să aducă în sufletele celor năpăstuiți de soartă „Răbdarea şi credința”, deoarece numai acestea pot fi balsamul tămăduitor pentru suferințele pe care le îndură cu atâta stoicism:

„O, zori-albaştri, voi,
Ce deşteptați grădina,
Scăldându-vă lumina
În roua de pe flori, -

Vă pogorâți senini,
Atotluminătorii,
Să aibă muncitorii,
Din toată lumea, spor...

Zâmbiți alinător
În orişice fereastră,
Că mulți bolnavi şi-adastă
Izbava de la voi ..

Şi-n suflete sădiți
Răbdarea şi credința,
S-aline suferința
Ce plânge pe pământ ...".
S-a dus şi noaptea asta[5].

---

[4] *Ibidem, p. 54.*
[5] *Ibidem*, p. 56-57.

Lipsa unor minime condiții materiale, a unor obiecte de mobilier necesare în orice casă, mai ales acolo unde sunt copii care merg la şcoală, ne este înfățişată în poezia *Mama țese,* din ciclul *Schițe:*

„Dar şi-a luat frumos tăblița,
Şi în loc de masă un
Scăunel cu trei picioare,
Şi drept scaun un ceaun, -
Şi-şi visează - pe când mâna-i
Scrie-ncet, tremurător, -
O catedră şi un scaun
Ca la domnu-nvățător"[6].

Deşi dreptul la o copilărie fericită şi la nişte condiții de învățătură adecvate i-a fost luat, fără milă, de nedreapta orânduire socială din vremea sa, dreptul de a visa nu a putut nimeni să i-l ia. El visează, încrezător, plin de speranțe, că într-o bună zi va avea şi el „O catedră şi un scaun", aşa cum are domnul învățător, şi, poate, - de ce nu? - chiar meseria acestuia.

Poemul *Mama-i dusă-n târg,* din acelaşi ciclu, aduce, şi el, în centrul atenției sărăcia, care nu le permite părinților să ofere copiilor atât de necesarele jucării:

„Mama-i dusă-n târg şi tata
După treburi - el, stă jos,
Şi, cu fruntea strânsă-n palme,
Plănuieşte-un joc frumos.

O, ar şti el să se joace –
De-ar avea cu ce - dar, faci
Jucării din ce-ți dă mâna,
Când părinții sunt săraci.

---

[6] *Ibidem,* p. 72.

Ca un om ce-şi ştie rostul,
Roboteşte-acum tiptil: -
Într-o ladă hârbuită,
O să-şi facă «motobil». -

Scăunaşul mic e «capra»
Şi ulciorul e «motor», -
Să mai spună şi-azi părinţii
Că nu-i mare Puiu lor!...”[7].

Problematica socială este vizibilă în toată poezia, dar mai accentuat apare în strofa a doua, unde se face direct referire la starea de sărăcie din vremea aceea. Şi aici poeta face o paralelă între cei care îşi puteau permite orice, ducând o viaţă de huzur, şi cei care aveau o existenţă anostă, plină de vicisitudini.

În ultimul poem al ciclului *Schiţe, Şapte ani trecuţi,* Elena Farago aduce, din nou, în discuţie obsedanta idee a prăpastiei pe care a creat-o sărăcia între potentaţii zilei şi marea masă a celor pauperizaţi de lăcomia fără margini a celor dintâi. După ce, în prima strofă, poeta face un portret sumar al fetiţei care nu-şi cunoştea tatăl şi a cărei mamă spăla rufele prin casele boierilor pentru a-şi putea întreţine familia de pe o zi pe alta, în strofele următoare descrie activităţile desfăşurate de copilă în gospodărie şi felul cum se juca ea cu păpuşa pe care şi-o confecţionase din zdrenţe. Pentru a putea să ducă la bun sfârşit treburile pe care le avea de făcut, fetiţa îşi roagă păpuşa să fie înţelegătoare şi să se culce singură, în schimbul cuminţeniei sale promiţându-i că, atunci când va fi mare, îi va cumpăra de toate: rochiţe, pălării, o păpuşă, un leagăn pentru aceasta şi veséla necesară pentru a o hrăni.

Din cuprinsul poeziei se observă că fetiţa îi promite păpuşii sale jucăriile de care ea nu a avut parte. Ea ne împărtăşeşte visul său de a trăi ziua când păpuşa ei va avea posibilitatea de a-şi creşte păpuşa „Ca o fată de boier”:

[7] *Ibidem,* p. 76-77.

„Şapte ani trecuţi, ochi negri,
Şi-o minune de păr creţ, -
Drept găteală-o ie lungă
Strânsă-n brâu c-un şorţuleţ.

Tata nu şi-l ştie, mama
Spală rufe boiereşti, -
Casa lor, o bojdeucă
Cu muşcate la fereşti.
[...]
Dintr-un băţ şi nişte zdrenţe,
Strânse mototol pe el,
Şi-a făcut o păpuşică,
Şi-i vorbeşte-ncetinel,

Şi se face c-o hrăneşte
Dintr-un ciob, şi-i spune: - vezi,
Tu le ai de-a gata toate,
Nu ca mine să lucrezi!.,.
[...]

Fii cuminte, fata mamii,
C-am să-ţi cumpăr zău, să ştii,
Când vei fi ca mine mare,
Şi rochiţi şi pălării,

Şi-o păpuşă şi un leagăn,
Şi bliduţe mici de fier, -
S-o hrăneşti şi să ţi-o legeni
Ca o fată de boier”[8].

---

[8] *Ibidem,* p. 80-82.

Bibliografie

Farago, Elena, *Versuri*, Budapesta, Editura Luceafărul, 1906.
Farago, Elena, *Şoapte din umbră*, Craiova, Editura Ramuri, 1908.
Farago, Elena, *Din taina vechilor răspântii*, Craiova, Editura Ramuri, 1913.
Firan, Florea, *Profiluri şi structuri literare*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1986.
Grecu, Victor V., *Limba română contemporană*, ediția a II-a, Sibiu, Editura Alma Mater, 2002.
Magheru, Paul, *Spațiul stilistic*, Reşița, Editura Modus P.H., 1998.
Oancea, Ileana, *Lecturi stilistice*, Timişoara, Editura Marineasa, 1999.
Papastate, C.D., *Elena Farago*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1975.

SOCIAL POETRY IN ELENA FARAGO'S WORK

Summary

Key words: *work, land, sweat, hope, patience, orphans, song.*

In its evolution, Elena Farago's lyrics knew many directions, one of them including verses with a pronounced social emphasis.

Even since her literary beginnings, the poet showed a special interest in those plagued by faith, whose existence was without hope and who led a life that showed no glimpse of them finding another means of living.

We can especially find social poetry in the cycle „ March-December 1907", which is constituted from six poems, first published in magazines and then in the volume „Whispers from the shadows" in 1908.

INTERPRETĂRI ALE ACTELOR DE LIMBAJ: J. R. SEARLE (1)

POPA (LUCACIU) NICOLETA MARINA
Şcoala Gimnazială “Adam Nicolae”, Arad

Cuvinte-cheie: *pragmatică, acte de limbaj, acte ilocuționare, promisiunea*

După cum am arătat*, moartea l-a împiedicat pe Austin să-şi ducă la îndeplinire proiectul *actelor de limbaj*. Programul său va fi preluat, în primul rând, de filozoful american J. R. Searle, profesor la University of California, Berkeley. Lucrarea lui fundamentală este *Speech acts*, apărută în 1969, la Cambridge University Press. Noi vom folosi versiunea franceză, *Les actes de langage. Essai de philosophie du langage*. Traducere în franceză de Hélène Pauchard, Hermann, Paris, 1972, cu un studiu introductiv de Oswald Ducrot, intitulat *De Saussure à la philosophie du langage*.

În demersul său analitic, Searle porneşte de la ideea că actul comunicării se realizează prin însăşi producerea de cuvinte sau fraze. Ca atare, apariția unei ocurențe de frază reprezintă, în sine, un act de limbaj: „[…] premièrement, – spune el, – c’est réaliser des actes de langage, des actes comme: poser des affirmations, donner des ordres, poser des questions, faire des promesses, et ainsi de suite, et, dans un domaine plus abstrait, des actes comme: référer, prédiquer; deuxièmement: ces actes sont en générale rendus posibles par l’évidence de certaines règles régissant l’emploi des éléments linguistiques, et c’est conformément à ces règles qu’ils se réalisent“.

Sau, cu trimitere directă la ocurența de frază: „Considérer l’occurrence comme étant un message, c’est la considérer comme occurrence produite ou émise. Plus précisement la production ou

l'émission d'une occurrence de phrase, dans certaines conditons, est un act de langage, et les actes de langage […] sont les unités minimales de base de la communication linguistique"[1].

De aceea, conchide Searle, studierea actelor de limbaj se încadrează în *langue*, nu în *parole*, cum admit majoritatea pragmaticienilor. El sintetizează această susținere într-o frază semnificativă: „tout ce que l'on peut vouloir signifier, peut être dit" (tot ceea ce vrem să spunem, poate fi spus)[2]. În acest fel, actele de limbaj realizate într-un enunț depind de semnificația frazei respective, ceea ce face ca studiul semnificației frazelor să nu se distingă de cel al actelor de limbaj: „l'étude de la signification des phrases et l'étude des actes de langage ne forment pas deux domaines indépendants, mais seulement un seul, vu sous deux aspect différents"[3].

Un al doilea principiu, care derivă din formula „tot ceea ce vrem să spunem poate fi spus" este cel al *exprimabilității*. În definirea lui, Searle pornește de la constatarea că „Toute langue dispose d'un ensemble fini de mots et de constructions syntaxiques au moyen desquels nous pouvons nous exprimer, mais si une langue donnée, ou même toute langue quelle qu'elle soit, oppose à l'exprimable une limite supérieure, s'il y a des pensées qu'elle ne permet pas d'exprimer, c'est là un fait contingent, et non une vérité nécessaire". Formularea succintă a acestui principiu este următoarea: *Pentru orice semnificație X și pentru orice locutor L, de fiecare dată când L vrea să semnifice (are intenția de a transmite, dorește să comunice etc.)* X, *e posibil să existe o expresie E, astfel încât E să fie expresia exactă sau formularea exactă a lui X.* Altfel spus, într-o redare formală: (L) (X) (L vrea să semnifice → XP □ E) (E este expresia exactă a lui X)[4].

---

[1] John R. Searle, *op. cit.*, p. 52.
[2] *Ibidem*, p. 54.
[3] *Ibidem*, p. 55.
[4] *Ibidem*, p. 56–57: „Nous purrions formuler ce principe de la façon suivante: pour toute signification X, et pour tout locuteur L, chaque fois que L veut signifier (a l'intention de transmettre, désire communiquer, etc.) X, alors il est possible qu'il existe une expression E, telle que E soit l'expression exacte ou la formulation

Înainte de a se apleca asupra actelor ilocuționare, Searle consideră necesar a lămuri câteva componente ale enunțului, în general. El porneşte de la un exemplu, în care un locutor imaginar adresează unui auditor tot imaginar, în circumstanțe determinate, următoarele fraze:

1. Jean fume beaucoup. / Jean fumează mult.

2. Jean fume-t-il beaucoup? / Jean fumează mult?

3. Fume beaucoup, Jean! / Fumează mult Jean!

4. Plût ou ciel que Jean fumât beaucoup! / Să dea numai Domnul ca Jean să fumeze mult!

În afară de faptul că frazele sunt pronunțate în limba franceză (română), locutorul realizează acte de limbaj diferite: o aserțiune în exemplul 1, o întrebare în exemplul 2, un ordin în exemplul 3, o dorință (exprimată într-o formă arhaică) în exemplul 4. Se poate deduce de aici că prin aceeaşi referință şi prin aceeaşi predicație se produc acte de limbaj complet diferite. Se precizează că Austin a numit acest tip de acte de limbaj drept „acte ilocutorii" şi arată că acceptă această denumire, dar refuză distincția lui Austin între *acte locutionare* şi acte *ilocuționare*.

Dintre exemplele enunțate se poate observa faptul că locutorul îndeplineşte trei tipuri distincte de acte:

„*(a)* énoncer des mots (morphèmes, phrases); *(b)* référer et prédiquer; *(c)* affirmer, poser une question, donner une ordre, promettre, etc."

Dacă, sub titlul general de acte de limbaj, li se vor da denumiri, acestea vor fi (cu trimitere la Austin):

„(a) énoncer des mots (morphèmes, phrases) = effectuer des actes *d'énonciation*;

(b) référer et prédiquer = effectuer des actes propositionnels;

(c) affirmer, poser une question, ordonner, promettre, etc.) = effectuer des actes illocutionnaires"[5].

---

exact de X. Ceci peut être représenté de la façon suivante: (L) (X) (L veut signifier → XP ∃ E) (E est l'expression exacte de X)" Cf. şi Moeschler/Reboul p. 55.

[5] John R. Searle, *op. cit.*, p. 60–61.

Aceste acte sunt legate între ele, pentru că, îndeplinind un act ilocuționar, se îndeplineşte totodată şi elaborarea unei propoziții şi aceea a unui enunț[6].

De asemenea, el acceptă şi ceea ce Austin a desemnat prin sintagma *acte perlocuționare*: „Par exemple, si je soutiens un argument je peux persuader, ou *convaincre* mon interlocuteur; si je l'avertis de quelque chose, je peux *l'amener à faire* ce-que je lui demande; si je lui fournis une information je peux le *convaincre, (l'éclairer, l'édifier, l'inspirer, lui faire prendre conscience*). Les expressions notées en italique ci-dessus désignent des actes perlocutionnaires“[7].

După J.R. Searle, actele de limbaj cuprind şi anumite reguli după care se orientează. Ele sunt reguli *normative* şi reguli *constitutive*.

Regulile normative guvernează forme de comportament preexistente sau existente de o manieră independentă. Aşa sunt, de exemplu, regulile de politețe care sunt determinate de relații interpersonale care există independent de reguli.

Regulile constitutive creează sau definesc noi forme de comportament. Ele sunt regulile tipice pentru jocuri, aşa cum sunt fotbalul, şahul, rugby-ul etc. Fără aceste reguli, jocurile respective n-ar exista. În timp ce regulile normative au, de preferință, o formă imperativă, regulile constitutive se prezintă sub forma unor definiții.

Sintetizând, Searle apreciază că „Les règle normatives ont comme forme caractéristique «Faites X» ou «si Y, alors faites X»; ou peut en toute sécurité leur attribuer cette paraphrase. A l'intérieur des systèmes des règles constitutives, certaines règles se présenterons sous cette forme, mais certaines d'entre elles seront du type «X revient à Y», ou «X revient à Y dans la situation S»“[8]. Oricum, ambele reguli reprezintă şi o distincție care nu este, în sine, lingvistică.

---

[6] „[…] je dis que lorsqu'on accomplit un acte illocutionnaire, on accomplit par le fait même des actes propositionnels et des actes d'énoniation“ (p. 61).

[7] *Ibidem*, p. 62. Cf. şi Moeschler/Reboul, p. 55–56.

[8] J.R. Searle, *op. cit.*, p. 74.

Alături de aceste reguli există anumite *convenții*, care au la bază postulatul următor: „parler une langue suppose que des actes de languge sont accomplis conformément à des systèmes de règles constitutives". În acest sens, Searle are în vedere răspunsul la trei întrebări: „[…] les langues (par opposition au langage) sont-elles conventionnelles? […] les actes illocutionnaires sont-ils régis par des règles? […] le langage est-il régie par des règles?". Nu e nevoie de nicio demonstrație pentru a răspunde afirmativ la prima întrebare.

Pe de altă parte, un act ilocuționar se produce în interiorul unei limbi, în virtutea regulilor acesteia, reguli care, nerespectate, nu permit îndeplinirea actului: „[…] je voudrais démontrer – spune el – qu'il faut nécessairement un système d'éléments qui soient régis par des règles pour que puissent exister certains *types* d'actes de langage, comme promettre ou asserter"[9].

Răspunsul, şi la a treia întrebare, este afirmativ. Convențiile, cum se poate constata, sunt dependente de limbile particulare, în timp ce regulile constitutive ale unui act de limbaj acționează dincolo de limbi, deci sunt universale. Convențiile sunt responsabile de semnificația frazelor, iar aplicarea regulilor constitutive reglementează producerea actului ilocuționar.

Datele anterioare au fost necesare spre a pregăti terenul pentru analiza *structurii actelor ilocuționare*. Pentru aceasta, Searle îşi propune să analizeze actul ilocuționar al *promisiunii*, deoarece prezintă contururi nete, ca un teren muntos, („comme un terrain montagneux, il présente des contours nets"). Prin aceasta, analiza lui depăşeşte interesul „local", devenind una de interes general. Cercetarea propriu-zisă implică însă elucidarea condițiilor necesare şi suficiente care fac ca actul ilocuționar să se producă fără erori. În acest sens, Searle îşi propune să expună aceste condiții de reuşită sub forma unui ansamblu de propoziții şi conjuncții, a căror conlucrare să garanteze receptarea enunțului ca o promisiune. Dacă una din aceste condiții nu se realizează se va spune că actul este «defectuos». Această noțiune introdusă de Searle este strâns legată, cum însuşi spune, de aceea de «insucces» propusă de Austin.

---

[9] *Ibidem*, p. 77–78.

Pentru analiză, Searle va recurge la un caz simplu, ideal al actului promisiunii („je ne m'occuperai que d'un cas simple et idealisé de promesse") implicând, evident, o frază bine formată gramatical[10].

Din investigarea acestui act ilocuționar, rezultă nouă condiționalități. Admițând că promisiunea este un act complex, Searle îi stabilește următoarea premisă enunțiativă: „Si un locuteur *L* prononce la phrase *T* en présence d'un auditeur *A, T* étant employé littéralement, *L* fait à *A* la promesse sincère et sans défaut *p*, si, et seulement si les conditions suivantes 1–9 sont remplies"[11].

1. Condițiile normale de „plecare" și de „sosire" sunt îndeplinite („Les termes «départ» et «arrivée» permettent de recouvrir le domaine vaste et indéfini des conditions sous lesquelles toute forme de communication linquistique, pourvu qu'elle soit stricte et littérale, est rendue possible"[12].

2. *L* exprimă propoziția *că p*, întrebuințând T. („*L* exprime la proposition *que p*, en employant T"). Această condiție izolează propoziția de restul actului de limbaj și permite centrarea pe actul propriu-zis al promisiunii.

3. În exprimarea lui *p, L* enunță vizavi de *L* un viitor act *C*. („Dans l'expression de *p, L* prédique à propos de *L* un act future C"). Este o regulă care caracterizează mai precis promisiunea.

Searle numește condițiile 2 și 3 „des conditions de contenu propositionnel".

4. *A* ar prefera îndeplinirea lui *C* de către *L* neîndeplinirii acestuia, iar *L* este convins de acest lucru. („*A* préfèrerait l'accomplissement de *C* par *L* à son non-accomplissement, et *L* pense que c'est le cas")[13].

Regula 4 permite să se distingă promisiunea de amenințare.

5. Nu este evident nici pentru *L*, nici pentru *A*, că *L* ar urma în orice condiții să efectueze *C*. („Il n'est pas evident, ni pour *L*, ni pour *A*, que *L* serait conduit de toute façon à effectuer *C*").

---

[10] *Ibidem*, p. 95–98.
[11] *Ibidem*, p. 98.
[12] *Ibidem*.
[13] *Ibidem*, p. 99.

Regula 5 reprezintă aplicația unei condiții foarte generale valabile pentru numeroase alte tipuri de acte ilocuționare şi care stabileşte că fiecare act trebuie să aibă un obiect. „Il este pour moi – spune el – hors de propos de promettre de faire quelque chose s'il est évident aux yeus de tous ceux que concerne cette promesse, que cette chose, je vais la faire de tout façon". În ultimă instanță, este vorba de un principiu al comportamentului uman, acela al minimului efort, adică „un principe selon lequel on vise un maximum d'effet illocutionnaire avec un minimum d'effort sur le plan phonique"[14].

Regulile 4 şi 5 sunt considerate de Searle *condiții preliminare* (*conditions préliminaries*). Chiar dacă nu furnizează caracteristica esențială a unei promisiuni perfecte, ele sunt totuşi necesare.

6. *L* are intenția de a efectua *C*. („*L* a l'intention d'effectuer *C*"). Întrucât permite să se deosebească promisiunile sincere de cele nesincere, Searle o numeşte *condiție de sinceritate (condition de sincérité)*.

7. Intenția lui *L* este ca enunțarea lui *T* să-l oblige să efectueze *C*. („L'intention de L est que l'énoncé de *T* le mette dans l'obligation d'effectuer *C*"). Această condiție are menirea de a permite distingerea promisiunii de alte tipuri de acte ilocuționare. „Il est […] clairement nécessaire d'avoir cette intention pour faire une promesse, – adaugă Searle – car si un locuteur peut démontrer qu'il n'avait pas cette intention en prononçant telle phrase, il peut alors prouver qu'il ne s'agissait pas d'une promesse"[15]. Aceasta este *o condiție esențială (la condition essentielle)*.

8. *L* are intenția *i-I* de a-l aduce pe *A* la cunoaşterea *K* conform căreia enunțarea lui *T* echivalează cu obligația lui *L* de a efectua *C*. *L* intenționează să producă K prin recunoaşterea *i-I*, iar intenția sa este ca *i-I* să fie recunoscută în virtutea (sau prin intermediul) cunoaşterii pe care o are *A* asupra semnificației lui *T*. (*L* a l'intention *i-I* d'amener *A* à le connaissance *K* que l'énoncé de *T* doit revenir à mettre *L* dans l'obligation d'effectuer *C*. *L* a l'intention de produire *K* par la reconnaissance de *i-I*, et son intention este que *i-I* soit

---

[14] *Ibidem*, p. 101–102.
[15] *Ibidem*, p. 102.

reconnue en vertu (ou au moyen) de la connaissance qu'a *A* de la signification de T."). Searle precizează că această condiție reprezintă versiunea revizuită a analizei lui Grice conform căreia un locutor care spune ceva atașează spuselor și valoarea unei promisiuni.

9. Regulile semantice ale limbii vorbite de către *L* și *A* sunt de așa natură încât *T* este întrebuințat corect și sincer dacă și numai dacă condițiile 1–8 sunt îndeplinite. („Les règles sémantiques de la langue parlée par *L* et *A* sont telles que *T* est employée correctement et sincèrement si, et seulement si les conditions 1–8 sont réalisées")[16]. El scoate în evidență faptul că semnificația unei fraze este determinată de semnificația elementelor sale, atât la nivel lexical, cât și sintactic. Efortul lui a fost de a formula regulile care guvernează elementele folosite spre a marca faptul că forța ilocuționară este cea a promisiunii.

Searle ia în considerare și promisiunile nesincere, care afectează condiția de sinceritate. Căci e limpede că nerespectarea acestei condiții indică nesinceritatea promisiunii, dar nu și faptul că nu s-a făcut o promisiune, ceea ce dovedește că locutorul este implicat în ambele situații. Aceasta l-a determinat pe Searle să reformuleze condiția 6: Intenția lui *L* este ca enunțarea lui *T* să-l facă responsabil asupra intenției sale de a efectua *C*. („L'intention de *L* est que l'énoncé de *T* le rendra responsable de son intention d'effectuer *C*")[17].

Din acest ansamblu de condiții este necesar a se extrage un ansamblu de reguli care guvernează folosirea mărcii de forță ilocuționară. Ele vor viza numai condițiile 2–7, deoarece doar aici sunt particularizate condițiile pentru realizarea actului ilocuționar al promisiunii, în vreme ce condițiile 1, 8 și 9 se aplică de o manieră generală tuturor tipurilor de acte ilocuționare. Regulile ce guvernează marcarea forței ilocuționare a promisiunii sunt reguli *semantice*, și anume:

Regula 1. *Pr* se utilizează numai în contextul unei fraze (sau al unui segment de discurs mai amplu) *T*, al cărui enunț permite

---

[16] *Ibidem*, p. 103.
[17] *Ibidem*, p. 104.

predicarea unui act viitor C, *à propos* de un locutor *L*. Searle numeşte această regulă, *regula de conținut propozițional* („*Pr* s'emploie uniquement dans le contexte d'une phrase (ou d'un segment de discours plus vaste) *T*, dont l'énoncé permet de prédiquer un acte futur *C* à propos d'un locuteur *L*. J'appelle cette règle: *règle de contenuu propositionnel*"). Această regulă derivă din condițiile 2 şi 3 de conținut propozițional (v. *supra*).

Regula 2. *Pr* se foloseşte numai dacă auditoriul *A* preferă îndeplinirea lui *C* de către *L* neîndeplinirii acestui act, şi dacă *L* crede acest lucru. Este vorba de o *regulă preliminară*. („*Pr* s'emploie uniquement si l'auditeur *A* préfère l'accomplissement de *C* par *L* à son non-accomplissement, et si *L* pense que c'est le cas").

Regula 3. *Pr* se întrebuințează numai dacă nu este evident nici pentru *L*, nici pentru *A*, că *L* ar urma în orice condiții să efectueze *C*. Şi aceasta este considerată *regulă preliminară* derivând, ca şi 2, din condițiile preleminare 4 şi 5. („*Pr* s'emploie uniquement s'il n'est évident ni pour *L*, ni pour *A*, que *L* serait conduit de toute façon à effectuer *C*").

Regula 4.. *Pr* se utilizează numai dacă *L* are intenția să efectueze *C*. Este o *regulă de sinceritate*. („*Pr* s'emploie uniquement si *L* a l'intention d'effectuer *C*").

Regula 5. A folosi *Pr* înseamnă a-şi asuma obligația de a efectua *C*. Aceasta este *regula esențială*. („Employer *Pr* revient à contracter l'obligation d'effectuer *C*").

Există interrelație între aceste reguli. Astfel, regulile 2–5 nu se aplică decât dacă este efectuată regula 1. De asemenea, regula 5 nu se poate realiza fără îndeplinirea regulilor 2 şi 3.

Pe de altă parte, este de notat că în timp ce regulile 1–4 au o formă cvasiimperativă, de tipul «n'employer *Pr* que *X*», regula 5 are forma «l'emploi de *Pr* revient à *Y*». În acest fel, regula 5 aparține tipului de *reguli constitutive* (p. 107).

Notă: A se vedea articolul nostru din „Philologica Banatica", 2015, nr. 2, p. 102-117.

Bibliografie

Searle, J. R., *Les actes de langage. Eseai de philosophie du langage.*Traducere de către Hélène Pauchard a cărţii *Speech Acts*. Cu o introducere de Oswald Ducrot, Hermann, Paris, 1972.

Reboul, Anne, Moeschler, Jacques, *Pragmatica, azi. O nouă ştiinţă a comunicării*. Traducere din limba franceză: Liana Pop, Editura Echinox, Cluj, 2001.

PLEDOARIE PENTRU O ESTETICĂ A ELIPSEI: „MICROPOVESTIREA” SPANIOLĂ

Chintesențe narative. Antologie de micropovestiri spaniole/ Quintaesencias narrativas. Antología del microrrelato español. **Ediție şi introducere de Darío Hernández. Traducere de Dana Diaconu. Edición e introducción de Darío Hernández. Traducción de Dana Diaconu. Ediție bilingvă. Iaşi, Editura Muzeelor Literare, 2015, 179 p.**

Volumul bilingv *Chintesențe narative. Antologie de micropovestiri spaniole/ Quintaesencias narrativas. Antología del microrrelato español* este, pe cât de incitant, pe atât de necesar şi util în peisajul prozei universale contemporane traduse în limba română. Cu o introducere sintetică, dar cu multă informație (p. 7-30), o interesantă incursiune în literatura reprezentată de acest gen pentru precizarea limitelor generice şi istorice, elaborată de Darío Hernández, cartea beneficiază totodată de o permeabilizare culturală realizată prin traducerea avizată a Danei Diaconu, traducătoare şi membră a Uniunii Scriitorilor din România. Prin publicarea acestei cărți, prestigioasa Editură a Muzeelor Literare din Iaşi facilitează cititorilor cunoaşterea acestui gen literar aşa zis „minor”, dar cu un impact din ce în ce mai impresionant nu doar de la începutul secolului trecut, aşa cum s-ar crede, ci cu mult mai devreme, deoarece, spune autorul, „precursorii marcanți ai genului pe plan internațional [...] au fost nord-americanul Edgar Allan Poe (1809-1849) şi francezul Charles Baudelaire (1821-1867).” (p. 31). Dealtfel, nu de puține ori s-a întâmplat ca debutul literar al unor scriitori să fie legat de această formă narativă, după cum menționează Fernando Valls în „Érase una vez un chispazo” /(*A fost*

odată o scăpărare), Babelia, *El País*, 21.07.2012. p. 8., citat de Darío Hernández (p. 32).

Teoria critică în jurul fenomenului este deja, la ora actuală, una vastă. Despre terminologia care s-a creat în jurul denumirii acestui gen, cum ar fi *povestiri scurte, micropovestiri, minirelatări, minipovestiri, minificțiuni literare* (denumire aleasă pentru a se deosebi de minificțiunea cinematografică - scurtmetraj, nanometraj, cineminut sau de minificțiunea audiovizuală – spot publicitar, videoclip), *nanopovestiri, microrelatări* (*microrrelatos*) etc. s-a scris foarte mult din diverse perspective, aşa cum indică în prefață Darío Hernández, ghidând cititorul prin observații competente, bazate pe o documentare minuțioasă şi făcând trimiteri la o bibliografie din spațiul hispanofon extrem de interesantă. Reținem afirmația, citată de autor în motto-ul antologiei, pe care Baltasar Gracián (1601-1658) o făcea încă din Secolul de Aur şi care a fost preluată astăzi de manualele în care este tratată problematica tipologiei textuale: „*Lo bueno, si breve, dos vezes bueno;"* (*Ce-i bun, de-i scurt, bun îndoit;*) în traducerea lui Sorin Mărculescu).

Selecția textelor antologate a urmărit valoarea literară şi prestigiul scriitorilor incluşi în antologie, unii dintre ei clasici ai literaturii spaniole (Juan Ramón Jiménez, Ramón Gómez de la Serna, Federico García Lorca etc.) sau autori contemporani în curs de afirmare (Juan Pedro Aparicio, Gustavo Martín Garzo, Julia Otxoa etc.). Selecția în diacronie a avut ca repere trei perioade importante ale culturii şi literaturii spaniole, după care s-au alcătuit capitolele cărții: I. *De la Modernism la Avangardă (1906-1939); II. Anii de dictatură (1939-1975); III. Epoca contemporană (1975-2006).*

În secțiunea finală a cărții, *Proveniența micropovestirilor selecționate*, se indică edițiile din care au fost preluate textele, precum şi date referitoare la scrierea şi apariția lor.

Răsfoind această carte captivantă se naşte întrebarea, legitimă: prin ce se caracterizează aceste microficțiuni literare? Patru ar fi cele mai importante caracteristici pe care le au în comun: sunt narative, concise, sunt literare (au valoare estetică, fiind scrise cu o finalitate artistică) şi sunt ficționale. „Pe lângă cele patru trăsături invariabile ale genului există şi altele, secundare dar recurente, cum sunt

intertextualitatea tematică şi formală, umorul parodic, experimentarea lingvistică şi metaficţională, începuturile *in medias res*, finalurile surprinzătoare sau enigmatice etc.” (p. 33-34).

Este antologată în prezentul volum o micropovestire scrisă de Federico Garcia Lorca (Granada, 1898-1936, şi ale cărui texte de natură micronarativă au fost recuperate abia în anii din urmă), un model textual în care se recunosc toate aceste trăsături:

Juego de damas

Las cinco damas de una corte llena de color y poesía, enamoradas las cinco de un joven misterioso que ha llegado a ella de lejanas tierras. Lo rondan, lo cercan y se ocultan mutuamente su amor. Pero el joven no les hace caso. El joven pasea el jardín enamorando a la hija del jardinero, joven con la piel tostada y de ninguna belleza, aunque sin fealdad, desde luego. Las otras damas lo rondan y averiguan de qué se trata e, indignas, tratan de matar a la joven tostada, pero cuando llegan ya está ella muerta con la cara sonriente y llena de luz y aroma exquisito. Sobre un banco del jardín encuentran una mariposa que sale volando y las ropas del joven. (p. 96).

Joc de dame

Cele cinci doamne de la o curte plină de culoare şi de poezie, amorezate toate cinci de un tânăr misterios care venise acolo din îndepărtate ţinuturi. Îi dau târcoale, îi aţin calea şi îşi ascund iubirea, una faţă de alta. Dar tânărul nu le ia în seamă. Tânărul se plimbă prin grădină, îndrăgostit de fiica grădinarului, vlăstar cu pielea arsă, lipsită de frumuseţe, deşi nici urâtă, fireşte. Celelalte doamne îi dau târcoale, descoperă despre ce e vorba şi indignate, încearcă s-o omoare pe tânăra arsă de soare, dar când să se apropie, ea este deja moartă, cu chipul surâzător scăldat în lumină şi nemaiîntâlnită mireasmă. Pe o bancă din grădină văd un fluture care îşi ia zborul şi găsesc hainele tânărului. (p. 96).

Şi cum aceste micropovestiri nu pot fi înţelese şi interpretate corect dacă sunt izolate de bagajul socio-cultural şi critic care le

susține, în secțiunea bibliografică se face o scurtă selecție a unor titluri recente, grupate pe cărți, acte ale unor congrese şi teze de doctorat „care pot servi cititorului şi cercetătorului pentru a se iniția în studiul microrelatării spaniole. Nu au fost incluse antologiile, articolele, capitolele de cărți etc. pe această temă, al căror număr este enorm” (p.169).

Considerăm că este vorba despre o ediție bilingvă valoroasă, realizată de antologatorul Darío Hernández cu tenacitate, talent şi devotament, care captează lucid şi inspirat texte moderne, de o sensibilitate profundă, texte care echivalează cu o călătorie în zonele unei spiritualități care i se dezvăluie cititorului român datorită demersului traductiv al exegetei şi traducătoarei Dana Diaconu. Subliniem, încă o dată, rolul de catalizator al traducerii în îmbogățirea contactelor între două limbi romanice care şi-au câştigat deja un loc aparte în biblioteca mondială, un rol major atât pentru orizontul de aşteptare al cititorului mediu, cât şi al celui specializat sau în curs de specializare, pentru care cartea reprezintă, cu siguranță, un instrument de lucru de referință.

Luminița Vleja

ANUARIO DE ESTUDIOS FILOLÓGICOS, UNIVERSIDAD DE EXTREMADURA, vol. XXXIX, 2016, ISSN: 0210-8178, 365p.

El volumen XXXIX/2016 de la revista *Anuario de estudios filológicos* de la Universidad de Extremadura contiene 14 artículos, 12 reseñas y 3 notas y documentos reunidos en 365 páginas.

Los artículos tratan temas de distintas especialidades: fonética, lingüística, literatura.

El primer artículo, *Metalexicografía del español: clasificación orgánica y tipología de los Diccionarios en el* ***Diccionario Bibliográfico de la Metalexicografía del Español (DBME)****,* firmado por Ignacio Ahumada Lara, empieza con un breve resumen sobre la metalexicografía, en el que se expone qué es, cuándo surgió, quiénes fueron los primeros en tratar este tema, cuáles son los trabajos más importantes sobre la metalexicografía y en la última parte del artículo se nos presenta una clasificación de diccionarios. También se menciona que se cumplió un cuarto de siglo de la primera convocatoria del Seminario de Lexicografía Hispánica. *El Diccionario Bibliográfico de la Metalexicografía del Español* (DBME) está formado hasta ahora de 3 volúmenes DBME_1 (2006), DBME_2 (2009) y DBME_3 (2014) y también tiene una aplicación informática: Base de datos Nebrija-Valdés.

El segundo artículo, *Ediciones y traducciones al español de* ***Adolphe****, de Benjamin Constant*, firmado por Soledad Díaz Alarcón, se propone evidenciar las múltiples ediciones y traducciones del libro *Adolphe* de Benjamin Constant en diversas lenguas y analizar la traducción al español de P. Vidal de 1845. El artículo subraya el hecho de que en el siglo XIX había editoriales en París que publicaban en español y que la primera edición de *Adolphe, de Benjamin Constant*, traducida al castellano fue publicada en París en

1827 y la de P. Vidal fue la primera edición traducida en España. En la segunda parte del artículo se habla sobre las ediciones de *Adolphe* en Francia, que fueron varias, luego se mencionan las lenguas en la que se ha traducido: inglés, español, alemán, ruso, rumano, danés, catalán, italiano, húngaro, holandés, polaco, chino, turco, checo, japonés, sueco. En la tercera parte del artículo y la más consistente se analiza la traducción de 1845 teniendo en cuenta las técnicas de carácter gramático-sintáctico, léxico, semántico y los errores de la traducción.

El tercer artículo, *Formas de la alienación y la memoria en* ***Muchos años después,*** *de José Antonio Gabriel y Galán***,** realizado por Diego Fernández Sosa, analiza ciertos aspectos de la novela *Muchos años después,* de José Antonio Gabriel y Galán, insistiendo en algunos símbolos clave. También se sitúa la obra en un contexto literario.

El siguiente artículo, *José Luis Cano y su noción ética, histórica y artística de la crítica literaria,* de Silvia Gallego Serrano, muestra el concepto de José Luis Cano sobre la crítica literaria. A lo largo del artículo se habla sobre la crítica como compromiso ético, la crítica como aportación a la historia literaria y la crítica como arte: una concepción hermenéutica.

El quinto artículo, *Análisis de los procedimientos lingüísticos en* ***Consecuencias Naturales*** *de Elia Barceló*, realizado por Leticia Gándara Fernández, se centra el en análisis de los procedimientos lingüísticos en la novela *Consecuencias Naturales* de Elia Barceló. En *Introducción* la autora habla sobre el lenguaje como instrumento de manipulación social y control del pensamiento para los escritores del género ciencia ficción.

El artículo ***The Seasons*** *de James Thomson y la imitación de Mor de Fuentes,* de Ángeles García Calderón, evidencia la importancia del poema *The Season* de James Thomson publicado en 1730 que ha constituido un modelo de la poesía descriptiva de la naturaleza. La obra de Thomson ha sido valorada entre algunos poetas españoles como Cienfuegos, Meléndez Valdés y Mor de Fuentes e imitada por otros como Mme Bontems, Jean-François de Saint-Lambert, Jean-Antoine Roucher, Jacques Delille. Benito

Gómez Romero y Mor de Fuentes fueron los españoles que hicieron dos traducciones-imitaciones bajo el nombre *Las Estaciones* de la poesía de Thomson. El artículo insiste sobre la traducción de Mor de Fuentes.

Miguel Ángel García, en su artículo *Novelar filosofía. La autobiografía intelectual de Rosa Chacel y la Vanguardia española*, trata sobre la importancia de la autobiografía intelectual y literaria de la autora presente en su obra y sobre la influencia del pensamiento de Ortega y Gasset sobre Chacel. La memoria está presente en varias de sus novelas. La crítica ha subrayado que Chacel pretende convertir la filosofía de Ortega y Gasset en un personaje novelable.

El octavo artículo, *Estudios sobre el texto de los* ***Parallela Minora****: Las ediciones de Hutten (1796) y Tauchnitz (1820),* firmado por Álvaro Ibáñez Chacón, analiza un texto de los Parallera Minora falsamente atribuidos a Plutarco y compara dos ediciones, la de Johan Georg Hutten con la de Karl Tauchntz.

El noveno artículo, *El Diccionario Bibliográfico de la Metalexicografía del Español como obra de consulta: estructura, fuentes y funciones*, de Eduardo J. Jacinto García, es el segundo artículo de esta revista dedicado al Diccionario Bibliográfico de la Metalexicografía del Español, y esta vez el autor habla sobre su forma, las fuentes que se han utilizado al hacer el corpus y sobre las funciones del diccionario. El artículo está acompañado de una serie de imágenes.

María Águeda Moreno Moreno firma el décimo artículo, *Los diccionarios monolingües del español destinados a los niños: La historia de un subproducto educativo (1787-1920),* en el que analiza el tema de la enseñanza del léxico a los niños entre los años 1787-1920 a través de diccionarios básicos infantiles, glosarios y carteles de vocabulario, un recurso didáctico que asocia la palabra con la imagen para facilitar el aprendizaje. En la primera parte del artículo se hace una introducción a la lexicología infantil, después se habla sobre el uso del diccionario en la escuela (aproximación histórica: siglos XVI-XIX); los primeros diccionarios dedicados a la enseñanza de lenguas clásicas para los niños españoles fueron el *Dictionarum latinohispanum* (1492) y el *Dictionarium hispano-latinum* (1495?)

de Antonio de Nebrija. Entre otros libros utilizados a los largo del tiempo en la enseñanza del español mencionamos: el *Libro segundo de los niños* de la Real Academia de Primera Educación (1797), *Comprendio de la gramática y ortografía castellana* (1818) de la Real Academia, *el Comprendio del Arte de escribir por reglas y sin muestras* (1791) de José Anduaga. En la segunda parte del artículo se habla sobre los diccionarios del español para niños como recursos para la enseñanza del léxico. Esta parte es la más consistente y abundan las imágenes de distintos libros y diccionarios utilizados para la enseñanza del español a los niños a lo largo de la historia.

El undécimo artículo, *Homero revisitado: Alessandro Baricco y sus héroes desamparados,* de Begoña Ortega Villaro, analiza algunas operaciones hipertextuales hechas por Alessandro Baricco en su versión de la *Ilíada* de Homero. En 2004 Baricco realizó una adaptación de la *Ilíada* en la que hizo algunas modificaciones, según el autor mismo lo confiesa en el *Prólogo*. El artículo destaca las transformaciones realizadas: la reducción (se han eliminado algunas escenas); la transfocalización (se ha sustituido al narrador externo por el narrador interno); la transvalorización (ha habido un cambio de valor de las acciones, de las actitudes y de los sentimientos).

El siguiente artículo, *La pérdida de / □ / en la provincia de Toledo,* firmado por Jaime Peña Arce, analiza la despalatalización de / □ / en la provincia de Toledo, las diferentes realizaciones en que se manifiesta. En *Cuestiones previas* se menciona que este artículo constituye un trabajo de Geografía Lingüística, para el que se han utilizado mapas del Atlas Lingüístico y Etnográfico de Castilla-La Mancha y que también la pérdida del carácter palatal de / □ / es un fenómeno existente tanto en el español de España como en el español de Hispanoamérica, y es característico del judeoespañol. En la segunda parte del artículo se intentan dar algunas causas de la depalatalización de / □ / elaboradas por algunos investigadores; también se aportan algunos datos. El artículo tiene algunas imágenes y tablas de datos útiles para los investigadores y lectores.

El penúltimo artículo, *Clasificación cuantitativa de los textos según su grado de especialidad: parámetros para la elaboración de los índices de densidad terminológica y de reformulación de un*

corpus sobre insuficiencia cardíaca, de Sergio Rodríguez-Tapia, analiza la relación entre el grado de especialidad de los textos, su densidad terminológica y la reformulación entre ellos. El subcapítulo *Fundamentos metodológicos* es el más rico en imágenes, se habla sobre las distintas herramientas de análisis del lenguaje especializado, sobre los criterios de confección del corpus, sobre las fases del análisis y sobre el contenido y el análisis de los datos.

El último artículo, *Las preguntas entonativas en alemán del norte: caracterización de los patrones melódicos en habla espontánea*, realizado por José Torregrosa-Azor, trata sobre las preguntas entonativas del alemán del norte en habla espontánea. En la realización del trabajo se ha utilizado el Análisis Melódico del Habla. El corpus de datos está formado por 157 enunciados emitidos por 49 informantes diferentes. En la primera parte del artículo se examinan las preguntas entonativas, en la segunda parte se sondea el corpus de datos, se presentan algunos datos de valores, se discuten los resultados.

En la segunda parte de la revista, dedicada a las reseñas, encontramos 12 reseñas: María Azucena Penas Ibáñez, *La traducción. Nuevos planteamientos teórico-metodológicos,* [Milagros Alonso Perdiguero]; Andrés Pociña, Aurora López, Carlos Morais y María Fátima Silva (coords.) *Antigona. A eterna sedução da filha de Édipo* [David Carmona Centeno]; Cándido María Trigueros, *Cíane de Siracusa o Los Bacanales, Estudio preliminar y edición crítica de Álvaro Ibáñez Chacón* [Alberto Escalante Varona]; Fernando González Ollé, *La Real Academia Española en su primer siglo* [José Manuel González Calvo]; Antonio Serrano Cueto (Ed.), Después de Troya, *Microrrelatos hispánicos de tradición clásica* [Ramiro González Delgado]; Michael von Albrecht, *Ovidio* [María Luisa Harto Trujillo]; Paula Morão y Cristina Pimentel (coords.) *Matrizes Clásicos da Literatura Portuguesa: uma (re)visão da literature portuguesa das origens à contemporaneidade* [Álvaro Ibáñez Chacón], Ramón Almela Pérez, *Morfología flexiva del español* [Olga Ivanova]; Ramón Almela Pérez, *Morfología lexica del español* [Olga Ivanova]; Fernando Durán López, *Versiones de un exilio. Los traductores de la casa Ackermann (Londres, 1823-1830)* [David

Loyola López]; María Azucena Penas Ibáñez (Ed.), *Panorama de la fonética española actual* [Pilar Montero Curiel] y Jesús Cañas Murillo, Miguel Ángel Lama y José Roso Díaz (coords.) *Vicente García de la Huerta y su obra (1734-1787)* [Rodrigo Olay Valdés].

En la última parte de la revista, en la sección *Notas y Documentos*, encontramos un análisis del cuento *El dragón de los siete cerebros,* cuento de Leocadio Mejías, análisis realizado por Angélica García-Manso y acompañado por un fragmento de texto; el artículo *Sobre los Hidrónimos Marco y Marimarco de Cáceres*, firmado por Manuel Mañas Núñez, que aborda los hidrónimos *Marco* y *Marimarco* utilizados en Cáceres y el último artículo, *DBME_3 Adquisición de datos, composición y base de datos Nebrija-Valdés*, realizado por Jordi Porta Zamorano, presenta la metodología y las herramientas utilizadas para la adquisición de datos bibliográficos y la composición del *DBME_3*. El artículo está acompañado de imágenes y tablas de la respectiva base de datos.

Los trabajos originales y de un gran valor académico que componen el *Anuario de estudios filológicos* de la Universidad de Extremadura, vol. XXXIX/ 2016 son una herramienta útil para los estudiantes de filología o para investigadores en varios campos de la filología. Las bibliografías utilizadas en la realización de los trabajos son abundantes y muy útiles a la hora de investigar.

Roxana Maria Crețu

DIALOGURI INTERROMANICE: ÎNTÂLNIREA CERCULUI STUDENȚILOR HISPANIŞTI AL UNIVERSITĂȚII DE VEST, 18 MAI 2017

Cercul studenților hispanişti ai Facultății de Litere, Istorie şi Teologie, din cadrul Universității de Vest a organizat în luna mai 2017 o întâlnire cu tema *Dialoguri interromanice.* La această şedință a cercului, deosebită prin faptul că s-a organizat în luna mai, când se sărbătoreşte Ziua latinității, au participat studenți, profesori dar şi invitați de onoare. Întâlnirea a avut ca scop promovarea şi cunoaşterea spațiului romanic, apropiind astfel națiunile care împărtăşesc o cultură comună, cea latină.

Luminița Vleja, conf. univ. dr. la catedra de Limba şi literatura spaniolă în cadrul Universității de Vest şi care a avut inițiativa acestei întâlniri, a deschis discuția cu tema *„Pontem romanitatis servemus!": CICCRE şi Quaestiones Romanicae la UVT,* prezentând cum a luat naştere în 2012 colocviul CICCRE (Colocviul Internațional *Comunicare și Cultură în Romània Europeană*) şi a arătat participanților volumele din 2012 până în 2016 ale revistei *Quaestiones Romanicae,* care conțin articolele scrise cu ocazia acestui colocviu. CICCRE este un colocviu ce se organizează în fiecare an la Universitatea de Vest din Timişoara şi care durează două zile. În prima parte a acestor zile, de dimineață, au loc plenarele prezentate de invitați atât din țară, cât şi din străinătate. Dintre invitații de la diferite universități europene care au susținut comunicări în plen amintim doar câteva nume: Michael Metzeltin, José Manuel González Calvo, Norberto Cacciaglia, Estelle Variot, Adriano Papo, Giovanni Capecchi, Tibor Berta etc. După audierea plenarelor urmează prezentarea articolelor pe secțiuni: limba şi literatură latină, limba română, literatura română, limba şi literatura franceză, limba şi literatura italiană, limba şi literatura spaniolă,

limba şi literatura portugheză, istorie şi religie, teatru şi muzică. La acest colocviu participă profesori de la universități din țară şi din străinătate, fiecare ediție fiind un moment oportun de a crea parteneriate între universități şi de a aduce împreună specialişti în limbi şi culturi romanice. Un rezultat al acestui parteneriat îl constituie schimbul între *Analele Universității de Vest* şi *Anuario de estudios filológicos* al Universității din Extremadura.

În acest sens, Roxana Maria Crețu, masterandă în anul II la *Studii romanice culturale şi lingvistice*, a prezentat în continuare recenzia *Anuario de estudios filológicos*, Universidad de Extremadura, vol. XXXIX, 2016. Această revistă este publicată anual, conținând lucrări pe diferite teme, de la fonetică istorică până la aspecte culturale. Actualul volum conține 14 articole şi 12 recenzii. S-a constatat că în acest volum se regăsesc articole cu teme diverse: fonetică dialectală, lingvistică, literatură spaniolă cât şi străină. A urmat o scurtă trecere în revistă a câtorva articole: Ignacio Ahumada Lara*, Metalexicografía del español: clasificación orgánica y tipología de los Diccionarios en el* ***Diccionario Bibliográfico de la Metalexicografía del Español (DBME);*** Soledad Díaz Alarcón, *Ediciones y traducciones al español de* ***Adolphe*** *de Benjamin Constant;* Silvia Gallego Serrano, *José Luis Cano y su noción ética, histórica y artística de la crítica literaria;* Ángeles García Calderón, ***The Seasons*** *de James Thomson y la imitación de Mor de Fuentes* şi María Águeda Moreno Moreno, *Los diccionarios monolingües del español destinados a los niños: La historia de un subproducto educativo (1787-1920).*

A urmat apoi Diana Giorgiana Mihuț, masternadă în anul II la acelaşi master, cu o prezentare despre *Umberto Eco sau despre bucuria de a fi student european*. A expus rezumatul conferinței *Cari ragazzi, ringraziate di essere europei* (Dragi tineri, bucurați-vă că sunteți europeni)*,* susținută de Umberto Eco, însoțit de vizionarea unei secvențe din conferință. În această conferință, Umberto Eco ne vorbeşte despre cum ar trebui să ne bucurăm de faptul că suntem europeni, deoarece marii filozofi, scriitori, pictori, artişti ai lumii erau europeni. Savantul italian aminteşte şi despre bucuria de a beneficia de o bursă Erasmus, program care stabileşte legături în

întreaga lume. Acesta îşi termină conferinţa spunând că nu mai vorbim deja despre bilingvism, ci despre plurilingvism, un plurilingvism care este moderat şi pasiv (dacă nu cunoaştem limba maternă a unui străin, măcar să îl înţelegem doar din gesturi, mimică) şi care încet-încet se extinde în toată Europa.

În încheiera prezentării, masteranda a povestit despre experianţa personală în calitate de student Erasmus. Diana Mihuţ a fost plecată cu Erasmus de două ori: prima dată, fiind studenă în anul II de licenţă la secţia Engleză-Spaniolă, la Universitatea din Oviedo, Spania, şi a doua oară la Universitatea din Valencia, în timp ce era studentă la *Masterul de studii romanice culturale şi lignvistice* la UVT. Este o experienţă care, mărturiseşte, i-a schimbat viaţa şi a ajutat-o să cunoască mult mai bine cultura spaniolă, dar nu numai, făcându-şi prieteni în întreaga lume.

Katalin Pop, masterandă în anul I, tot la *Studii romanice culturale şi lingvistice*, ne-a vorbit despre romanistul Michael Metzeltin, şi în special despre tema „El poder de la cultura”. A prezentat cartea sa editată împreună cu Margit Thir, *El poder. Análisis del discurso político español e hispanoamericano*. Masteranda ne-a prezentat cum anume romanistul M. Metzeltin şi Margit Thir explică diversele tipuri şi ipostaze ale puterii, interpretează acest concept şi semiotica lui.

De asemenea, Katalin Pop ne-a împărtăşit dificultăţile întâmpinate şi rezolvate în traducerea unui poem de Pablo Neruda, *El árbol (Los libertadores*), în care poetul chilian ne vorbeşte despre identitatea naţională şi puterea acesteia, despre cum o naţiune reînvie. Poemul este inclus în cartea *El poder* la capitolul *Apéndice: el poema introductorio de Los Libertadores (IV)*, de Pablo Neruda.

După prezentarea cărţii şi a traducerii făcute de Katalin Pop, studenta Simina Bolohan, din anul I de la *Limbi moderne aplicate,* ne-a citit varianta originală în spaniolă a poeziei *Los Libertadores,* de Pablo Neruda.

A preluat apoi cuvântul domnul lector drd. MAEC-AECID Adolfo Rodríguez Posada, despre cum cum anume l-a impresionat Mircea Cărtărescu, făcându-l să dorească să cunoască România, cultura sa şi de ce. Tema intervenţiei sale a fost *Lecturas de*

Cărtărescu desde España şi ne-a relatat despre cum a ajuns să fie cunoscut Cărtărescu în Spania, care sunt cei care îl editează, în ce an au apărut traducerile cărților sale, ce impact a avut asupra cititorilor spanioli opera sciitorului român. Referitor la diferențele dintre operele lui Cărtărescu în română şi traducerile acestora în spaniolă, Adolfo Rodríguez Posada ne reaminteşte importanța componentei culturale, cum anumite cuvinte sau secvențe care fac trimitere la trecutul comunist al României pot crea neclarități în înțelegerea corectă a textului: de exemplu, secvența cutremurului la Cărtărescu face trimitere la cutremurul din 1977; unui cititor spaniol, care nu ştie de existența şi impactul acestui cutremur, îi este foarte greu să înțeleagă mesajul. Aşadar, contextul socio-istoric este, de asemenea, important pentru înțelegerea textului.

A urmat apoi o prezentare a doamnei Prof. univ.dr. Ileana Oancea, fost decan al Facultății de Litere, Istorie şi Teologie, în legătură cu cartea sa *Despre Noosferă. O construcție a memoriei*, în care a consemnat conferirea titlului de Doctor Honoris Causa al Univerității de Vest din Timişoara unor personalități marcante ale lingvisticii romanice: Eugenio Coseriu (1994), Maria Iliescu (1998), Alexandru Niculescu (1998), Marius Sala (1999), Lorenzo Renzi (1999), Liliane Tasmovski de Ryck (2002), Teresa Ferro (2003).

O idee importantă din această carte şi de efervescentă actualitate este cea subliniată în interviul luat de Ileana Oancea Profesorului universitar Harald Heppner (*Graz: capitala culturală a Europei anului 2003*), şi anume întrebarea dacă un oraş ca Timişoara va avea vreodată o şansă să devină capitala culturală a Europei...Premoniție sau viziune, desigur: Timişoara va fi, intr-adevăr, capitală culturală europeană în 2021.

Romanista Ileana Oancea a subliniat că este foarte important ca cei care conduc destinele unui oraş sau ale unei instituții să aibă viziune. În acest context autoarea a amintit cum a luat ființă Facultatea de Litere din Timişoara şi cât de însemnată a fost contribuția savantului Gheorghe Ivănescu la ctitorirea acestui important lăcaş de cultură.

În încheiere, domnul Prof. univ. dr. Sergiu Drincu, fost Decan al Facultății de Limbi Moderne Aplicate a Universității Tibiscus din

Timişoara, a vorbit despre profesia de editor şi despre unele amănunte şi calităţi necesare în cazul celor care lucrează cu cartea. Ne-a vorbit în special despre revista *Philologica Banatica*, revistă care se adresează tinerelor cadre didactice din învățământul universitar şi preuniversitar, dar care este dedicată şi unui public larg, public dornic să cunoască cât mai multe teme şi aspecte ale culturii romanice. Dl. Sergiu Drincu a dăruit participanților câte un set de reviste *Philologica Banatica.*

Aducem mulțumiri invitaților speciali ai întâlnirii, care ne-au bucurat cu prezența dumnealor, ne-au împărtăşit cu generozitate din cunoştințele extrem de interesante pe care le dețin şi ne-au ajutat să menținem în permanență viu spiritul marilor profesori. S-a stabilit, la final, că vor mai exista astfel de întruniri minunate, în cadrul cărora putem descoperi aspecte noi, interesante şi de actualitate, îmbogățindu-ne astfel bagajul de cunoştințe.

Roxana Maria Crețu
Diana Georgiana Mihuț
(Facultatea de Litere, Istorie şi Teologie, Universitatea de Vest din Timişoara)

Cercul studenților hispaniști ai FLI, UVT vă invită să luați parte la întâlnirea cu tema „*Dialoguri interromanice*", care va avea loc în sala 307 pe data de 18 mai 2017, orele 17.

Vor interveni:

1. Conf. univ. dr. Luminița Vleja: „Pontem romanitatis servemus!": CICCRE și Quaestiones Romanicae la UVT

2. Roxana Crețu, stud. Master Studii romanice, anul II: *Despre Analele Universității din Extremadura*

3. Diana Mihuț, stud. Master Studii romanice, anul II: *Umberto Eco sau despre bucuria de a fi student european*

4. Katalin Pop, stud. Master Studii romanice, anul I: "*El poder de la cultura": romanistul Michael Metzeltin*

Cu participarea invitaților:

1. Prof. univ.dr. Ileana Oancea: *Despre Noosferă. O construcție a memoriei*

2. Prof. univ.dr. Sergiu Drincu: *Philologica Banatica*

3. Lector drd. MAEC-AECID Adolfo Rodríguez Posada: *Lecturas de Cărtărescu desde España*